

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα: «Η διδασκαλία της ιστορίας σε παιδιά προσχολικής ηλικίας μέσα από το περιβάλλον και τα μουσεία»

ΕΚΠΟΝΗΣΗ: Φαναριώτου Αγγελική

Α' επιβλέπων καθηγητής: κ. Σακκής
Β' επιβλέπων καθηγητής: κ. Δεληγιάννης

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2003

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 1175/1

Ημερ. Εισ.: 12-02-2004

Δωρεά:

Ταξιδιωτικός Κωδικός: ΠΤ ΠΠΕ

2003

ΦΑΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000070758

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	4
Η Περιβαλλοντική εκπαίδευση στο νηπιαγωγείο	6
Το Μουσείο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης «ΚΝΑΚΙΩΝ»	7
Περιβαλλοντική Αρχαιολογία	8
Το μαθησιακό περιβάλλον και οι πηγές της ιστορίας	9
Το μαθησιακό περιβάλλον και οι πηγές της ιστορίας	10
Ο Ιστορικός χώρος	11
Ο Ιστορικός χώρος και οι σημασιοδοτήσεις του	13
Η αξιοποίηση του Ιστορικού χώρου στο πλαίσιο μιας ολιστικής προσέγγισης	15
Ιστορικός χώρος και μουσειακή εκπαίδευση	16
Η σημασία της διδασκαλίας της Ιστορίας στην προσχολική ηλικία	18
Ιστορικά αντικείμενα επικοινωνίας	20
Η ανάπτυξη της έννοιας του χρόνου στην προσχολική ηλικία	20
Η παράκαμψη της μέσα από τον ιστορικό χώρο	20
Η ανάπτυξη της χωρικής ικανότητας στην προσχολική ηλικία	22
Μέθοδοι αξιοποίησης του ιστορικού χώρου για την ανάπτυξη ιστορικών εννοιών και χωρικής γνώσης στην προσχολική ηλικία.	23
Πλεονεκτήματα από την παιδαγωγική αξιοποίηση του ιστορικού χώρου στην προσχολική ηλικία.	25
Η μέθοδος της ερευνητικής προσέγγισης	26
Σχεδιασμός και οργάνωση του προγράμματος	28
Μουσειοσκευές	30
Μουσείο και Ιστορία	32
Μουσείο, ιστορική προσέγγιση: από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα	33
Μουσεία για παιδιά ή παιδικά μουσεία	38
Έννοια, ρόλος και σκοπός του μουσείου	39
Το μουσείο: Σημαντικός παράγοντας της αισθητικής και καλλιτεχνικής αγωγής για το παιδί	40
Η εκπαίδευση τους για μια παιδαγωγική-πολιτιστική ανάπτυξη του μουσείου	42
Ο ρόλος του εμπυχωτή	42
Ο θεσμός του εμπυχωτή σήμερα στην Ελλάδα	44
ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	
Προετοιμασία και υποδοχή του μαθητή στο χώρο του μουσείου	44
Αντιδράσεις των παιδιών μπροστά στα έργα τέχνης	50
Μουσείο και μαθητής	51
Στόχοι, μαθητής και μουσείο	52
Στόχοι, δάσκαλος και μουσείο	53
Στόχοι, ερμηνευτής και μουσείο	54
Μουσείο και διδακτικά αντικείμενα	55
Προεργασία	56
Ο ρόλος του δασκάλου	59
Συνεργασία δασκάλου και εμπυχωτή	62
Μέθοδοι προσέγγισης του μουσείου από το παιδί	63

Προτάσεις για μια δημιουργική επίσκεψη στο μουσείο	65
Παιδικά εργαστήρια στα μουσεία	68
Δημιουργώντας ένα μουσείο	70
Επίλογος ή αφετηρία για καινούριες αναζητήσεις και προβληματισμούς	71
Συμπεράσματα-προτάσεις	72
Δραστηριότητες	
Γνωστικό Αντικείμενο: Γλώσσα-Προφορική Επικοινωνία	75
Γνωστικό Αντικείμενο: Παιδική Λογοτεχνία	77
Γνωστικό Αντικείμενο: Γλώσσα-Ανάγνωση	79
Γνωστικό Αντικείμενο: Φυσική Αγωγή	81
Γνωστικό Αντικείμενο: Εικαστικά	83
Γνωστικό Αντικείμενο: Φυσικές Επιστήμες	85
Γνωστικό Αντικείμενο: Κουκλοθέατρο	87
Γνωστικό Αντικείμενο: Γλώσσα-Γραφή	89
Γνωστικό Αντικείμενο: Ιστορία	91
Γνωστικό Αντικείμενο: Μουσική	93
Βιβλιογραφία	95

Εισαγωγή

Η εκπαίδευση στην προσχολική ηλικία έχει σκοπό να συμπληρώσει και να ενισχύσει την οικογενειακή ανατροφή με τη διδασκαλία τρόπων έκφρασης και συμπεριφοράς, καθώς και με την καλλιέργεια τέτοιων συνηθειών, που θα βοηθήσουν τα νήπια να αναπτυχθούν σωματικά και διανοητικά και να προσαρμοστούν στο φυσικό – κοινωνικό τους περιβάλλον.

Σήμερα έχει δοθεί πολύ μεγάλη βαρύτητα στη σχέση περιβάλλοντος και σχολείου με στόχους την πιο αποτελεσματική μάθηση, την ανάπτυξη δεξιοτήτων και γενικά τη νοητική ανάπτυξη του παιδιού. Ειδικά το μάθημα της ιστορίας στην πρώτη παιδική ηλικία μέσα από το περιβάλλον βοηθά την αισθητική αγωγή που είναι αναγκαία για τη σωστή διαμόρφωση του παιδιού. Εξάλλου το μουσείο αποτελεί τον κατεξοχήν χώρο μύησης στην καλλιτεχνική και αισθητική του ευαισθησία.

Στην εργασία μου θα αναφερθώ στο πόσο το περιβάλλον και τα μουσεία μπορούν να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των παιδιών της προσχολικής κυρίως ηλικίας για τον εξωτερικό κόσμο που τα περιβάλλει, έτσι ώστε να υποβοηθήσουν να ανακαλύψουν, να διερευνήσουν, να γνωρίσουν και να κατανοήσουν το περιβάλλον τους. Θα αναφερθώ στις ποικίλες δραστηριότητες που σχετίζονται με το φυσικό, πολιτιστικό και τεχνολογικό περιβάλλον και που μπορούν να οδηγήσουν το παιδί σε προβληματισμό και διερεύνηση, να καλλιεργήσουν την ικανότητά τους για παρατήρηση και μελέτη ενός θέματος, να το ωθήσουν σε πειραματισμούς, στην έκφραση διαφόρων υποθέσεων και στην προσπάθεια επαλήθευσής τους, να αναπτύξουν τις γνώσεις και δεξιότητες που ήδη κατέχουν τα παιδιά αλλά και να συμβάλλουν στην απόκτηση νέων μέσα από γενικεύσεις και συμπεράσματα.

Θα αναφερθώ στην ανάπτυξη της έννοιας του χρόνου και του χώρου στην προσχολική ηλικία, σε μεθόδους αξιοποίησής του ιστορικού χώρου για την ανάπτυξη ιστορικών εννοιών και χωρικής γνώσης, στα πλεονεκτήματα από την παιδαγωγική προσέγγιση του ιστορικού χώρου, στις μεθόδους της ερευνητικής προσέγγισης, σε σχεδιασμό και οργάνωση προγραμμάτων, στη σημασία της διδασκαλίας της ιστορίας στην προσχολική ηλικία, στην περιβαλλοντική προσέγγιση της ιστορίας.

Εξάλλου η χώρα μας είναι πλούσια σε ιστορικούς χώρους, αφού ο πολιτισμός της έχει σημειώσει μία από τις πιο μακρόχρονες παρουσίες στην Ιστορία της ανθρωπότητας. Σε όλες σχεδόν τις περιοχές της πατρίδας μας, αστικές ή αγροτικές, ορεινές ή πεδινές, υπάρχει ένα τεκμήριο κάποιας μορφής ανθρώπινης παρουσίας από το παρελθόν, ως φορέας του δικού της κοινωνικοπολιτισμικού ερεθίσματος και ως υλική βάση των ενεργειών των ανθρώπων της. Το νόημα που περιέχουν οι σημασίες του ιστορικού χώρου για το μικρό παιδί, καθώς και ένας ευρύτερος προβληματισμός σχετικά με τις ιδιότητές του ως εργαλείου στο πλαίσιο της προσχολικής αγωγής

αποτελούν το θεματικό πυρήνα της εργασίας μου. Αυτή διερευνά τις ποικίλες σημασίες που αποκτά ο ιστορικός χώρος για το παιδί της πρώτης σχολικής ηλικίας μέσα από την αξιοποίηση της παιδαγωγικής του ποιότητας, δηλαδή χάρη στη δυνατότητα χρησιμοποίησής του σε μια προοπτική αγωγής. Επίσης, πώς μέσα από την παιδαγωγική αξιοποίηση του ιστορικού χώρου, ο εκπαιδευτικός μπορεί να οργανώσει μεθόδους που θα επιτρέψουν στα παιδιά να ανακαλύψουν μόνα τους τη γενίκευση από τις μεμονωμένες περιπτώσεις.

Από την πρώτη παιδική ηλικία θα πρέπει να ξεκινάει η επαφή του παιδιού με τα μουσεία και τον ιστορικό χώρο, ώστε όλα ανεξάρτητα τα παιδιά, μέσα από την άμεση επαφή με το έργο τέχνης, να αναπτύξουν τη φαντασία, την καλλιτεχνική τους κρίση και τη δημιουργικότητά τους, ακριβώς όπως μέσα από το σχολείο διαμορφώνουν, αναπτύσσουν και αποκτούν γνώσεις, συνήθως περισσότερο νοησιαρχικού χαρακτήρα.

Η συνεργασία του δασκάλου και του εμπυχωτή δημιουργεί, υποκινεί και ευνοεί το ενδιαφέρον των παιδιών για την τέχνη και στη συνέχεια διευκολύνει την κατανόηση και την ανάλυση της τέχνης.

Προετοιμασία από το σχολείο για την επίσκεψη στο μουσείο, γνωριμία με τα εκθέματα του μουσείου μέσα από video, διαφάνειες, γνωριμία με την ιστορική εποχή των έργων που θα δουν τα παιδιά και εκ των προτέρων, σε συνεργασία δασκάλου – εμπυχωτή, επιλογή αυτών των έργων, εξασφαλίζει την πιο αποδοτική επίσκεψη στο μουσείο. Δημιουργία συνόλου επισκέψεων με συγκεκριμένο θέμα ή συγκεκριμένη εποχή ή συγκεκριμένο καλλιτέχνη προοιωνίζει την ανάπτυξη της καλλιτεχνικής παιδείας και της αισθητικής ευαισθησίας του παιδιού. Δημιουργία ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων από τα μουσεία, άμεση επαφή με τους καλλιτέχνες στο ατελιέ τους, δημιουργία εργαστηρίων για την ανάπτυξη της δημιουργικότητας των παιδιών, είναι παράγοντες ανάπτυξης αγωγής του παιδιού.

Δημιουργία άλμπουμ, καλλιτεχνών από τα παιδιά, δημιουργία «γωνίας μουσείου» μέσα στη σχολική τάξη, οι μουσειοσκευές, συλλογική κριτική των έργων τέχνης, π.χ. μουσική, θέατρο, με αφορμή τα εκθέματα του μουσείου, βοηθούν στη σύνδεση της εικαστικής με τη συλλογικότερη δημιουργία.

Έτσι, μέσα από την εργασία μου θα φανεί ότι στόχος της επαφής του παιδιού με το μουσείο δεν είναι να του δοθούν γνώσεις ιστορίας της τέχνης ούτε να μάθει να ζωγραφίζει. Ο στόχος είναι να νιώσει το παιδί την ανάγκη για δημιουργική έκφραση.

Τέλος, γενικός στόχος της εργασίας μου είναι να καταδειχθεί η παιδαγωγική αξία του ιστορικού χώρου για την πρώτη σχολική ηλικία σε θεωρητικό επίπεδο και στη συνέχεια η αξία αυτή να τεκμηριωθεί.

Ν διατυπωθούν συμπεράσματα και προτάσεις όχι μόνο για ανάλογες εφαρμογές, αλλά και για το σχεδιασμό της μελλοντικής έρευνας, στο πλαίσιο της σχετικής αναπτυσσόμενης επιστημολογίας.

Η Περιβαλλοντική εκπαίδευση στο νηπιαγωγείο

Ο θεσμός της Περιβαλλοντικής Αγωγής και εκπαίδευσης, όπως λειτουργεί σήμερα, δημιουργεί προβλήματα στην εφαρμογή του. Σε κάθε ένα από τα επίπεδά του έχουμε παραπάνω από μια νομιμοποιημένες επιλογές. Αυτό ισχύει στο σκοπό της ΠΕ, στην Παιδαγωγική της (πώς δηλαδή διδάσκουμε), στο Περιεχόμενό της, (στο τι διδάσκουμε) και στην Αξιολόγησή της. Ο Σκοπός της ΠΕ, μάλιστα αντιπροσωπεύει το πρωταρχικό ερώτημα γι' αυτόν που σχεδιάζει μια εκπαιδευτική δράση. Αυτό που κυρίως μας ενδιαφέρει για την Περιβαλλοντική Αγωγή κι Εκπαίδευση, είναι να διαμορφώσουμε στους μαθητές περιβαλλοντικές αξίες, στάσεις και συμπεριφορές και όχι απλά και μόνο να μεταδώσουμε γνώσεις και δεξιότητες που θα αφήναν ανέπαφη την αξιακή τους συγκρότηση.

Πώς, όμως, επιθυμούμε να επηρεάσουμε τις αξίες, τις στάσεις και τις συμπεριφορές των μαθητών μας; Αυτό μπορεί να γίνει με δύο τρόπους:

- 1) με μία εκπαίδευση που θα στοχεύει πρώτα στο συναίσθημα
- 2) με μία εκπαίδευση που, ενώ θα μεταδίδει γνώσεις και δεξιότητες συγχρόνως θα στοχεύει στις αξίες, τις στάσεις και τις συμπεριφορές των μαθητών και θα επιδιώκει γνωριστικούς κυρίως, παρά συναισθηματικούς στόχους.

Οι δύο τρόποι συνδέονται με πολιτικές, και φιλοσοφικές επιλογές. Θα μπορούσε, όμως, να διατυπωθεί το ερώτημα και διαφορετικά: θα μπορούσαμε να διαμορφώσουμε περιβαλλοντικές αξίες, στάσεις και συμπεριφορές, χωρίς καμία περιβαλλοντική γνώση;

Σ' αυτή την περίπτωση υπάρχει το ενδεχόμενο η εκπαίδευση να καταργούσε την πολιτική ιδιότητα των μαθητών και να τους μετέτρεπε από άτομα σε οπαδούς. Και ο Σκοπός της ΠΕ αποκτά περισσότερες από μία διαστάσεις, γιατί όταν κάνουμε ΠΕ δεν θέλουμε μόνον να «σώσουμε τη γη», αλλά και «να σώσουμε τη Δημοκρατία». Εξάλλου, ολόκληρη η διαφωτιστική παράδοση που αναγέννησε στη Δύση τη Δημοκρατία τα νεότερα χρόνια, στηρίχθηκε στις παρακάτω αξιακές παραδοχές:

1) στηρίχθηκε στην «επιστημολογική αισιοδοξία» σύμφωνα με την οποία όλοι μπορούν να μάθουν και να κρίνουν αυτό που μαθαίνουν και να έχουν τη δική τους άποψη.

2) στηρίχθηκε στον ορθολογισμό, σύμφωνα με τον οποίο δεν υπάρχουν απόλυτες αλήθειες, αλλά υποθέσεις που βασίζονταν σε πραγματικά ευρήματα και που συζητούνται με βάση τη «θεμελιακή στάση αποδοχής»: «Ίσως εγώ να έχω άδικο κι εγώ δίκιο και ίσως με μια κοινή προσπάθεια να προσεγγίσουμε περισσότερο την αλήθεια»

εξάλλου η αλήθεια είναι ανθρώπινη υπόθεση και δε μας έρχεται ούτε από το Θεό, ούτε από τους προγόνους, ούτε από τη φύση, ούτε από

την Ιστορία, ούτε από την επιστήμη. Κανείς δεν γνωρίζει την αλήθεια, αλλά όλοι μπορούμε μαζί να βρούμε την καλύτερη λύση. Μάλιστα, όταν ασχολούμαστε με τη διατήρηση του περιβάλλοντος, την αποτροπή μιας οικολογικής καταστροφής και άλλα θέματα που απασχολούν την ΠΕ, πρέπει να εγγραφούμε στο Διαφωτιστικό ρεύμα και να αγωνιστούμε από εκεί¹.

Τώρα, ως προς τη διαμόρφωση και την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης και συμπεριφοράς στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, η ίδια η δομή και η λειτουργία του νηπιαγωγείου βοηθά την εφαρμογή της ΠΕ σ' αυτό. Και αυτό γιατί το νηπιαγωγείο είναι πολύ κοντά στη φιλοσοφία της ΠΕ και μπορεί αυτή να ενσωματωθεί σε όλους τους τομείς της ανάπτυξης του αναλυτικού προγράμματος του νηπιαγωγείου. Εξάλλου η προσχολική ηλικία είναι η πιο κατάλληλη για τις δραστηριότητες της ΠΕ με στόχο τη διαμόρφωση και καλλιέργεια περιβαλλοντικής συνείδησης και νέου περιβαλλοντικού ήθους².

Το Μουσείο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης «ΚΝΑΚΙΩΝ»

«Η ίδρυση του ΚΝΑΚΙΩΝΑ, (του πρώτου παγκόσμια ιδρυθέντος μουσείου εκπαιδευτικής ιστορίας με αντικείμενο την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση), αποτελεί το προϊόν μιας προσπάθειας η οποία άρχισε το έτος 1971 (με την έναρξη της φοίτησης του ιδρυτή του), συντάκτη του άρθρου αυτού, στο Ινστιτούτο Φυσικής «ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ ΜΑΡΚΟΝΙ», του Φυσικού Τμήματος, της Φυσικομαθηματικής Σχολής, του Πανεπιστημίου Σπουδών Ρώμης «Η ΣΟΦΙΑ» και συνεχίζετε αδιάλειπτα έκτοτε. Η προσπάθεια συστηματοποιήθηκε κατά το έτος 1994, (με την τοποθέτησή του προκειμένου να στεγασθεί εκεί το Μουσείο, (με απόφαση της Δημοτικής Επιτροπής Παιδείας, του Δήμου Μυστρά). Η επιλογή της συγκεκριμένης τοποθεσίας υπάκουσε σε κριτήρια όπως η εκπαιδευτική παράδοση, (λειτουργία της περίφημης σχολής της Τρύπης κατά τη βυζαντινή περίοδο, ύπαρξης οικολογικά σημαντικών στοιχείων, π.χ. Λαγκάδα Τρύπης, η οποία έχει ενταχθεί στο δίκτυο NATURA 2000), συνδυασμού ορεινού όγκου (του Ταυγέτου) με υδάτινο στοιχείο, (του Κνακίωνα, τον οποίο αναφέρει ο διάσημος περιηγητής Πausανίας, στα «Λακωνικά του) κλπ. Το Μουσείο ανήκει στο Δήμο Μυστρά, ιδρύθηκε με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, το έτος 2000, ως Μουσείο

¹ Ράπτης Νίκος, «Η περιβαλλοντική εκπαίδευση στο νηπιαγωγείο: γνωστική ή συναισθηματική εκπαίδευση;», *Περιοδικό «Σύγχρονο Νηπιαγωγείο»* τεύχος 16, σσ.8-9,
Ράπτης Νίκος, *Η περιβαλλοντική εκπαίδευση*, Τυπωθήτω, Αθήνα 1998,

² Γούπος Θεόδωρος, «Η διαμόρφωση και η καλλιέργεια περιβαλλοντικής συνείδησης και συμπεριφοράς στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας», *Περιοδικό «Σύγχρονο Νηπιαγωγείο»*, τεύχος 16, σσ.11-12

Λαογραφίας, Τοπικής Ιστορίας και της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και την περίοδο αυτή συντάσσεται το καταστατικό και ο οργανισμός λειτουργίας του»³.

Περιβαλλοντική Αρχαιολογία

«Κατά την διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών οι άνθρωποι στρέφουν ολοένα και περισσότερο το ενδιαφέρον τους προ το στοιχείο εκείνο που υποφέρει πιο πολύ από τα αποτελέσματα του σύγχρονου πολιτισμού: το Περιβάλλον. Είναι χαρακτηριστικό ότι η ένταση του ενδιαφέροντος που δείχνουν επιστήμονες, ερευνητικές ομάδες, πολιτικοί, αλλά και απλοί πολίτες αυξάνεται ανάλογα με την καταστροφική δράση του πληθυσμού επάνω του. Αυτό εύκολα εξηγείται, αν υπολογίσει κανείς ότι, μετά από χρόνων, «ανέμελη» χρήση των φυσικών δυνατοτήτων του περιβάλλοντος και στα πρόθυρα πλέον μιας, μεγάλης κλίμακας, οικολογικής καταστροφής, οι άνθρωποι επιτέλους άρχισαν ν' αντιλαμβάνονται ότι αυτό το περιβάλλον δεν είναι απλώς και μόνο ένας όμορφος χώρος για να ζει κανείς ούτε μια αστείρευτη πηγή δυνατοτήτων, αλλά το «κέλυφος» μέσα στο οποίο και δια του οποίου επιβιώνουν με σχέση δυναμικής αλληλεπίδρασης. Η διαλεκτική αυτή σχέση συνετέλεσε ώστε όλα τα εξελικτικά βήματα του ανθρώπινου είδους να είναι γραμμένα στο κέλυφος αυτό σαν σε χάρτη, και γι' αυτό ανιχνεύσιμα. Με την ανίχνευση, αποκρυπτογράφηση και ερμηνεία εξελικτικών σταδίων του παρελθόντος ασχολείται η Περιβαλλοντική Αρχαιολογία»⁴.

Η Περιβαλλοντική Αρχαιολογία ερευνά το οικοσύστημα μέσα στο οποίο έζησε και έδρασε ο άνθρωπος. Σκοπός της είναι η μελέτη της αλληλεπίδρασης περιβάλλοντος και ανθρώπου ώστε να φανεί:

- 1) το πόσο το περιβάλλον επηρεάζει τον άνθρωπο και την εξέλιξή του ως είδος και ως φορέας πολιτισμού
- 2) πόσο επεμβαίνει ο άνθρωπος στο περιβάλλον, σε κάθε στάδιο ανάπτυξής του.

Πράγματι, από τα πρώτα στάδια εξέλιξης του ο άνθρωπος επηρεάζεται από το χώρο στον οποίο ζει, από τις κλιματολογικές συνθήκες, από το είδος της χλωρίδας και της πανίδας του χώρου του αλλά και της ευρύτερης περιοχής. Με βάση αυτούς τους παράγοντες ο άνθρωπος αναζητά την τροφή του, φτιάχνει την κατοικία του, βρίσκει τα υλικά για τα πρώτα εργαλεία του και γενικά προσαρμόζει την ζωή του με βάση τις περιβαλλοντικές συνθήκες μέσα στις οποίες ζει. Όμως, αργότερα, εγκαταστάθηκε μόνιμα σ' έναν τόπο και έπαψε να είναι τροφосуλλέκτης, με την καλλιέργεια της γης και τη εκτροφή ζώων

³ Κεκέ Αντώνης, Ι., «Το μουσείο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης «ΚΝΑΚΙΩΝ»», *Περιοδικό «Σύγχρονο Νηπιαγωγείο»*, τεύχος 16, σ.13

⁴ Καραλή Λίλιαν, «Περιβαλλοντική αρχαιολογία», *Περιοδικό «Αρχαιολογία»*, τεύχος 38, σ.84

βελτίωσε τη διαβίωσή του. Έτσι άλλαξε την κατανομή της χλωρίδας, γιατί αποφίλωσε εκτάσεις, για να δημιουργήσει αγρούς, χρησιμοποίησε τα νερά των ποταμών και κατασκεύασε αρδευτικά έργα, εξόρυξε πετρώματα από τη γη, για να κατασκευάσει αντικείμενα. Ο άνθρωπος, λοιπόν, επηρέασε και επηρεάστηκε από το χώρο διαβίωσής του. Άρα το περιβάλλον έχοντας τα σημάδια της ανθρώπινης επέμβασης, μοιάζει μ' ένα βιβλίο ανοιχτό, για όποιον θέλει να το μελετήσει. Βέβαια, κάτι τέτοιο είναι δύσκολο, γιατί η αποσπασματικότητα των αρχαιολογικών δεδομένων, οι αλλαγές στο φυσικό περιβάλλον και ο ανθρώπινος παράγοντας, συχνά μεταβάλλουν την πραγματική εικόνα του χώρου, ώστε να γίνεται αυτός δυσανάγνωστος. Εξάλλου, οι πλημμύρες, οι μετακινήσεις ιζημάτων από καλλιέργειες, η δράση εντόμων, η οικοδομική δραστηριότητα κ.α. δυσκολεύουν την περιβαλλοντική αρχαιολογία. Έτσι, για να μελετηθούν οι αρχαιολογικοί χώροι πρέπει να αντιληφθεί κανείς τις σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στα φυτά, στον άνθρωπο, στα ζώα και στη γη, και αυτό μπορεί να βοηθήσει να αντιληφθούμε και να ερμηνεύσουμε κάποιες μορφές πρώιμων ανθρώπινων δραστηριοτήτων⁵.

Το μαθησιακό περιβάλλον και οι πηγές της ιστορίας

Το μαθησιακό περιβάλλον είναι πολύ σημαντικό για την διδασκαλία και την μάθηση της Ιστορίας, διεγείρει την φαντασία των παιδιών, περιέχει υψηλής ποιότητας πηγές και ενθαρρύνει την μάθηση. Το μαθησιακό περιβάλλον μπορεί να καλλιεργήσει το ενδιαφέρον του μαθητή στην ιστορία με μια ποικιλία μέσων. Αναφέρεται στη χρήση των περιβαλλόντων και των πηγών έξω από τα σχολεία για να βελτιώσει τη μάθηση των παιδιών στο μάθημα της ιστορίας και στην διδασκαλία των παιδιών για το παρελθόν⁶.

Οι δάσκαλοι πρέπει να οργανώσουν ένα ασφαλές μαθησιακό περιβάλλον στην τάξη, στην οποία τα παιδιά με την παρουσία ιστορικών αντικειμένων θα μπορέσουν να γνωρίσουν καλύτερα την ιστορία. Θα κρίνουν (οι δάσκαλοι) αν οι μαθητές είναι ώριμοι και επιδέξιοι στην χρησιμοποίηση των ιστορικών αντικειμένων, αν είναι υπεύθυνοι για τις πράξεις τους και αν μπορούν να ακολουθήσουν τους κανόνες του σχολείου (π.χ. όχι τρέξιμο). Όλα αυτά είναι σημαντικά για να αποφασιστεί να ιδρυθεί ένα ασφαλές μαθησιακό περιβάλλον. Θα χρησιμοποιηθεί ένας αποθηκευτικός χώρος όπου θα φυλάσσονται τα αντικείμενα με τις κατάλληλες ενημερωτικές ταμπέλες δίπλα και τους σχολιασμούς. Επίσης ο χώρος αυτός θα πρέπει να είναι μεγάλος γιατί

⁵ Καραλή Λίλιαν, «Περιβαλλοντική αρχαιολογία», *Περιοδικό «Αρχαιολογία»*, τεύχος 38, σσ. 84-85

⁶ Lucy o' Hara and Mark o' Hara, *Teaching History 3-11*, Continuum London and New York, σ. 99

χρειάζεται σε κάποιες δραστηριότητες της ιστορίας τα παιδιά να εξετάσουν τα ιστορικά αντικείμενα, να ψάξουν για πληροφορίες, να αναπαραστήσουν ιστορικά γεγονότα. Επειδή πολλές φορές χρησιμοποιούνται στις δραστηριότητες επικίνδυνα εργαλεία μπορεί να χρειαστεί η παρέμβαση ενηλίκων, γι' αυτό οι δάσκαλοι πρέπει να συνεργάζονται και με άλλα άτομα του προσωπικού. Μέσα στην αίθουσα οι δάσκαλοι έχουν ένα δικό τους μίγμα πηγών, κάποιες από τις οποίες χειρίζονται μόνο αυτοί, ενώ κάποιες άλλες είναι προσβάσιμες και από τα παιδιά, με μεγάλη ποικιλία ενδιαφερόντων αντικειμένων έτσι ώστε να διεγείρουν την φαντασία των παιδιών. Πριν αρχίσουν τα παιδιά να επεξεργάζονται τα αντικείμενα πρέπει να οι δάσκαλοι να είναι σίγουροι για την υγεία και την ασφάλεια τους. Η οργάνωση και ο προγραμματισμός των πηγών απαιτεί προσοχή. Πρέπει να επιλέξουν ποικιλία κατάλληλων διαχρονικών πηγών, οι πηγές να έχουν την σωστή ταμπέλα, να τις διατηρούν σωστά κλπ⁷.

Το μαθησιακό περιβάλλον και οι πηγές της ιστορίας

Ένα επιπλέον μαθησιακό περιβάλλον είναι και το περιβάλλον έξω από την τάξη. Πολλοί δάσκαλοι όταν ο καιρός είναι καλός κάνουν χρήση των εξωτερικών χώρων και του τοπικού περιβάλλοντος, προσφέροντας στα παιδιά μεγάλες εμπειρίες, κάνοντάς τα γνώστες των αλλαγών, των ομοιοτήτων, της αντίθεσης και των διαφορών των τοποθεσιών και των αντικειμένων. Το εξωτερικό περιβάλλον είναι μια θαυμάσια πηγή μάθησης της Ιστορίας και αντίληψης των αλλαγών στα διάφορα χρονικά διαστήματα καθώς επισκέπτονται παλιές γέφυρες, μνημεία, αγάλματα, ρολόγια, θρησκευτικά αξιοθέατα για να βρουν κάτι για τους ανθρώπους που ζούσαν στην περιοχή. Κατά την διάρκεια της βόλτας δίνονται εξηγήσεις στα παιδιά για τα ιστορικά αντικείμενα που συναντούν, ακούν με προσοχή τις σκέψεις τους, συζητούν μαζί τους προσπαθώντας να λύσουν τις απορίες τους, να κεντρίσουν το ενδιαφέρον τους. Το τοπικό περιβάλλον μπορεί να τα βοηθήσει να δουν την εξέλιξη της ιστορίας και της τεχνολογίας, από το παρελθόν στο μέλλον⁸.

---

⁷ Lucy o' Hara and Mark o' Hara, ό.π. σσ. 98-101

⁸ Lucy o' Hara and Mark o' Hara, ό.π. σ. 113.

Ο Ιστορικός χώρος

Ο Ιστορικός χώρος είναι ένα από τα στοιχεία του Ιστορικού Γεγονότος. Ιστορικό γεγονός είναι η ανθρώπινη πράξη που επηρέασε την ζωή αρκετών ανθρώπων. Μία πράξη που για να είναι Ιστορικό Γεγονός πρέπει: να ανήκει στο παρελθόν, να είναι έργο σημαντικής ανθρώπινης δράσης, να έχει γενικό χαρακτήρα, να είναι συνισταμένη ατομικής και κοινωνικής προσπάθειας, να είναι ανεπανάληπτο⁹.

Ιστορία είναι η γνώση για το παρελθόν της ανθρωπότητας, η καταγραφή, η συστηματική ταξινόμηση και αξιολόγηση των γεγονότων από την αρχή του ανθρώπινου γένους μέχρι σήμερα. Θεωρείται η βάση της ανθρωπιστικής γνώσης και η αξία της είναι μεγάλη όχι μόνο για τους μεγάλους αλλά και για τα παιδιά, γιατί τα βοηθά να αναπτύξουν τη σκέψη και την κατανόησή τους για τον κόσμο στον οποίο ζουν. Βοηθά στην ισόρροπη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους που είναι ο βασικότερος στόχος αγωγής και μάθησης μέσα από το σχολείο.

Έτσι αφού οι πρώτες εμπειρίες του παιδιού επηρεάζουν καθοριστικά τη μελλοντική του στάση απέναντι στο σχολείο, την κοινωνία και τον κόσμο, θα πρέπει η ιστορία να βρίσκεται στις προτεραιότητες των πρώτων σχολικών βαθμίδων. Σήμερα μάλιστα τα εκπαιδευτικά προγράμματα από το νηπιαγωγείο ακόμη στοχεύουν στον προσανατολισμό των παιδιών στα ιδεώδη της ειρήνης, του ανθρωπισμού και των παραδοσιακών αξιών της κοινωνίας που απειλούνται με εξαφάνιση. Εξάλλου η τέχνη μπορεί να επηρεάζει όλα τα στάδια ανάπτυξης του παιδιού αποσκοπώντας στην πραγμάτωση και ολοκλήρωση της πνευματικής, συναισθηματικής και ηθικής διαμόρφωσής του. Έτσι, προϋπόθεση είναι η μελέτη του παρελθόντος και η καλλιέργεια ευαισθησίας για τους χώρους του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ανιχνεύεται το παρελθόν¹⁰.

Ποιοι είναι όμως οι σκοποί του μαθήματος της Ιστορίας και οι γενικοί στόχοι; Ξέρουμε ότι το μάθημα της Ιστορίας «χρησιμοποιήθηκε» περισσότερο ως μέσο εθνικής αγωγής των μαθητών χωρίς να υπηρετεί σκοπούς που σχετίζονται με τη φύση του μαθήματος αλλά ιδεολογικές επιλογές ξένες προς την ιστορική γνώση. Αν κοιτάξουμε τα αναλυτικά προγράμματα του μαθήματος της Ιστορίας θα δούμε ότι ο σκοπός του μαθήματος επικεντρωνόταν στην ενίσχυση του πατριωτικού φρονήματος των μαθητών και στην ηθικοποίηση τους μέσα από τις μεγάλες ιστορικές προσωπικότητες. Τα τελευταία χρόνια, όμως, υπάρχει προσπάθεια προώθησης της ιστορικής-κριτικής σκέψης και της

---

⁹ Σακκής Δημήτρης, *Διδακτική Ιστορίας*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Βόλος 1999. σ.5

¹⁰ Δημητριάδου Κατερίνα, *Ιστορία και γεωγραφία στην πρώτη σχολική ηλικία*, Αδελφών Κυριακίδη 2002, σσ.7,8

Ανδρέου Π. Ανδρέας, *Ιστορία, Μουσείο και σχολείο*, Γ. Δεδούση, Θεσσαλονίκη 1996, σ.15

ιστορικής συνείδησης, που είναι και οι κύριοι σκοποί του μαθήματος της Ιστορίας¹¹.

Επειδή στην Ιστορία υπάρχουν πολλές πηγές αξιόπιστες γι' αυτό μιλάμε με σιγουριά μόνο για τα απόλυτα γεγονότα. Επειδή κάθε εποχή έχει τη δική της σύνθεση, βλέποντας τα πράγματα από διαφορετική σκοπιά γι' αυτό και στην τάξη δεν αποκαλύπτεται η ιστορική αλήθεια, αλλά τεκμήρια τα οποία βοηθούν να κατανοήσουν οι μαθητές το παρελθόν, ο καθένας με την δική του κρίση¹².

Στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας από την προσχολική ηλικία, αποβλέπει στο:

- 1) να αναπτύξουν τα μικρά παιδιά την αίσθηση του χρόνου, μέσα από το παρελθόν που συνδέεται αλλά και διακρίνεται από το παρόν
- 2) να αντιληφθούν ότι η τεκμηρίωση είναι απαραίτητη στην ιστορική γνώση και
- 3) να κατανοήσουν ότι η Ιστορία είναι μια διαδικασία ανασκευής του παρελθόντος με βάση τη διαθέσιμη απόδειξη. Εξάλλου, τα μουσεία και οι ιστορικοί χώροι βοηθούν τα παιδιά στο να μυηθούν στην καλλιτεχνική και αισθητική ευαισθησία, γιατί περιέχουν αυθεντικά έργα, που είναι μαρτυρίες άλλων πολιτισμών και εποχών. Εκεί μπορούν να απαντηθούν ερωτήσεις που θέτουν οι μικροί μαθητές σε ζητήματα Ιστορίας¹³.

Η ανάπτυξη μιας απλής ιστορικής σκέψης είναι δυνατό να γίνει και από παιδιά προσχολικής ηλικίας, όταν γίνεται μέσα από τον ιστορικό χώρο. Γιατί τότε το παιδί εντάσσεται ως πρωταγωνιστής σε ένα λειτουργικό πλαίσιο σύνθεσης της Ιστορίας «από πρώτο χέρι» και μπορεί να αντιληφθεί πώς οι πηγές βοηθούν την ιστορική ερμηνεία. Το παιδί, μέσα από τον Ιστορικό χώρο μπορεί να αντιληφθεί τις έννοιες της συνέχειας, της διάρκειας, της αλλαγής που χαρακτηρίζουν την εξέλιξη των πραγμάτων, γιατί οι αλλαγές στον ιστορικό χώρο μπορεί να οφείλονται σε πλημμύρες, ατμοσφαιρικούς ρύπους, φθορές κτλ. Έτσι, τα παιδιά, μελετώντας τον ιστορικό χώρο μπορούν να αντιληφθούν τη διαχρονικότητα και τη σταθερότητα που υπάρχει στις ανάγκες των ανθρώπων, τις κοινωνικές τους εκδηλώσεις, τα έθιμα και τις συνήθειές τους. Μέσα, λοιπόν από τον ιστορικό χώρο, το μάθημα της ιστορίας δεν είναι αφηρημένο και φτωχό, γιατί μέσα από αυτόν ζωντανεύει ο κόσμος των προγόνων. Και επίσης, η μελέτη του περιβάλλοντος φανερώνει πόσο δέσμιος είναι ο άνθρωπος από την ισορροπία που οικοδομήθηκε σιγά-σιγά στο πλαίσιο του χώρου που τον περιβάλλει. Ας μην ξεχνάμε εξάλλου ότι οι βασικές επιδιώξεις της ιστορίας αλλά και της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης είναι η μελέτη του γεωγραφικού και ιστορικού χώρου, η συνειδητοποίηση των διαδοχικών τους αλλαγών, η αντίληψη της χρονικής εξέλιξης του ιστορικού χώρου και η βίωση των μεταβολών που συντελούνται στο χώρο της καθημερινής ζωής των

¹¹ Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σσ.28,29

¹² Σακκής Δημήτρης, ό.π. σσ. 50,51

¹³ Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σ.15,

Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.8-10

ανθρώπων, η κατανόηση και αποδοχή των πολιτισμικών, θρησκευτικών και άλλων κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών¹⁴.

Βασικός στόχος της Ιστορίας είναι επίσης να εξοικειώσει τους μαθητές στην μεθοδολογία της ιστορικής έρευνας, αναπτύσσοντας παράλληλα και την ιστορική τους συνείδηση, ώστε να κατανοήσουν τον Ιστορικό χώρο. Στην πραγματοποίηση του στόχου αυτού βοήθησε πολύ η Τοπική Ιστορία, έτσι ώστε οι μαθητές να εμβαθύνουν στα ερωτήματα που γεννώνται από το μάθημα της Ιστορίας, με την αναγνώριση της κοινής ιστορικής μνήμης των κατοίκων της περιοχής τους. Έτσι ο μαθητής γνωρίζει γιατί δόθηκε η ονομασία σε συγκεκριμένο χωριό, γιατί στήθηκε κάποιο μνημείο και την ιστορία του. Με τις γνώσεις που αποκτούν οι μαθητές μέσα από την Τοπική Ιστορία κατανοούν πληρέστερα την Γενική Ιστορία. Με την προσέγγιση των τοπικών θεμάτων (επισκέψεις σε μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους κλπ) οι μαθητές διαπιστώνουν ότι η απόδειξη της ιστορίας βρίσκεται γύρω τους και έτσι αναπτύσσεται η εκτίμησή τους για το παρελθόν¹⁵.

Στο μάθημα της Ιστορίας οι προσεγγίσεις με εμπειριστατωμένα περιστατικά για τη διδασκαλία της περιέχουν εικόνες και αντικείμενα από το παρελθόν βοηθώντας τα παιδιά να αναπτύξουν τις ιστορικές τους γνώσεις. Οι δάσκαλοι χρησιμοποιούν στο μάθημα ιστορικά αντικείμενα που βοηθούν τα παιδιά να κατανοήσουν, να εξερευνήσουν, να λύσουν τις απορίες τους. Βασισμένοι (οι δάσκαλοι) σε ένα ερωτηματολόγιο βοηθούν τα παιδιά να εξετάσουν καλύτερα ένα ιστορικό αντικείμενο. Επειδή τα παιδιά είναι περίεργα ενθουσιάζονται όταν αγγίζουν αντικείμενα παλαιών χρόνων. Οι δάσκαλοι πρέπει να φέρνουν αντικείμενα που τους είναι οικεία όπως αντικείμενα του σπιτιού, παιχνίδια κλπ., για να μπορέσουν να κάνουν συσχετίσεις και να βασιστούν σε προηγούμενες εμπειρίες. Επίσης δημιουργείται ένα μυστήριο γύρω από παράξενα αντικείμενα που φέρνουν στην τάξη, τα οποία μπορούν να γίνουν αιτία συζήτησης και πλουτισμού του λεξιλογίου των παιδιών¹⁶.

Ο Ιστορικός χώρος και οι σημασιοδοτήσεις του

Το περιβάλλον είναι το πλαίσιο ζωής και δράσης του ανθρώπου. Τρεις είναι οι βασικές συνιστώσες του:

---

¹⁴ Λεοτσίνης Ν. Γεώργιος, *Ιστορία, Περιβάλλον και η διδακτική τους*, Αθήνα 1999, σ.20

¹⁵ Σακκής Δημήτρης, *ό.π.* σσ. 54-56

¹⁶ Lucy ο' Hara and Mark ο' Hara, *ό.π.* σ. 94

1) το περιβάλλον και η φύση, 2) το δομημένο περιβάλλον που είναι αποτέλεσμα της ανθρώπινης εργασίας και του πολιτισμού και 3) το κοινωνικό περιβάλλον.

Στο δομημένο περιβάλλον εντάσσεται και το πολιτισμικό περιβάλλον που περιλαμβάνει βιώματα, συνήθειες, γνώσεις, ιδέες, αξίες που κληροδοτούνται από τις προηγούμενες στις επόμενες γενεές. Αυτό παράγεται και προσδιορίζεται ιστορικά. Το παρελθόν φαίνεται μέσα από τα κείμενα, τα μουσεία, τις γειτονιές, τα έθιμα, τις συνήθειες, τους μύθους, τις συμπεριφορές. Μια από τις κατηγορίες αυτού του πολιτισμικού περιβάλλοντος που συμπυκνώνει κομμάτια από την ιστορία ενός τόπου είναι και ο ιστορικός χώρος. Ο χώρος ως στοιχείο του περιβάλλοντος προσδιορίζει τις διαδικασίες επικοινωνίας και δράσης του ανθρώπου.

Τα υλικά του στοιχεία και τα ερεθίσματα που εκπέμπει, δεν τα αντιλαμβάνονται όλοι οι άνθρωποι με τον ίδιο τρόπο. Ο υλικός χώρος λοιπόν είναι φορτισμένος με συναισθηματικά και πολιτισμικά στοιχεία που αφορούν τον τρόπο ζωής των ανθρώπων.

Τα βασικά του γνωρίσματα είναι:

α) η ανθρωποκεντρική ποιότητα

β) είναι πεδίο αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον άνθρωπο και το περιβάλλον του

γ) συνδέεται με τις αξίες, τις αντιλήψεις και τα χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής των ανθρώπων. Έτσι λοιπόν ο χώρος είναι προϊόν της δραστηριότητας του ανθρώπου και του πολιτισμού του και τα στοιχεία του παραπέμπουν στα ατομικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων που δρουν και συμπεριφέρονται σ' αυτό. Έτσι άνθρωπος και περιβάλλον βρίσκονται σε μια θέση αλληλεπίδρασης. Ο χώρος παίζει εξέχοντα ρόλο-στήριγμα και έκφραση ζωής των ανθρώπινων κοινωνιών. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τον ιστορικό χώρο. Τα υλικά στοιχεία του ιστορικού χώρου είναι βουβοί μάρτυρες μιας περασμένης εποχής. Τα αρχαιολογικά ευρήματα κάθε ιστορικού χώρου είναι στοιχεία ιστορικής τεκμηρίωσης που παραπέμπουν στην οργάνωση της κοινωνίας μιας εποχής που καθρεπτίζεται σ' αυτά με τις αξίες και τις αντιλήψεις των ανθρώπων της¹⁷.

Ο ιστορικός χώρος, υπήρξε πριν τον άνθρωπο επηρέασε την ζωή και την δράση του, γι' αυτό αν δεν καθοριστεί δεν μπορεί να γίνει ιστορική αφήγηση της δράσης των ανθρώπων¹⁸.

Ο ιστορικός χώρος επηρεάζει σε επίπεδο συναισθηματικό και διαισθητικό όποιον τον προσεγγίζει γιατί έχει «ενέργεια». Μπορεί να προσφέρει ζωντανή εμπειρία στους μαθητές αν ενταχθεί στην παιδαγωγική διαδικασία¹⁹.

¹⁷ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.33-37

¹⁸ Σακκής Δημήτρης, ό.π. σ. 5

¹⁹ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.41,42

Η αξιοποίηση του Ιστορικού χώρου στο πλαίσιο μιας ολιστικής προσέγγισης

Για τη διδασκαλία της Ιστορίας μπορεί, λοιπόν, να χρησιμοποιηθεί η δυναμική που χαρακτηρίζει τον ιστορικό χώρο. Επειδή ο ιστορικός χώρος είναι κομμάτι του κοινωνικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος των παιδιών που αντανακλά πολλές από τις έννοιες τις τοπικά προσδιορισμένες κυρίως της Τοπικής Ιστορίας, δίνει πολύ καλή ευκαιρία για μια ολιστική διδακτική προσέγγιση²⁰.

Η τοπική ιστορία μπορεί να αναπτύσσει δεξιότητες στους μαθητές, ώστε να αντιμετωπίζουν με κριτικό, ερευνητικό τρόπο το υλικό έρευνάς της. Η μελέτη της Τοπικής Ιστορίας δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να αντιλαμβάνονται τη ζωή ως υπεύθυνοι πολίτες ικανοί να κρίνουν τις απόψεις των κατοίκων με τους οποίους συμβιώνουν στην ίδια τοπική κοινότητα, να μελετήσουν το δικό τους τρόπο ζωής και να το συγκρίνουν με εκείνο των άλλων²¹.

Η ολιστική προσέγγιση λαμβάνει υπόψη τις κοινωνικές, αισθητικές, ψυχολογικές και βιολογικές ανάγκες του παιδιού. Βοηθά το παιδί να μάθει να αναζητά τις σχέσεις που συνδέουν τον εαυτό του με τους άλλους και με τον κόσμο. Έτσι, ξεπερνά τον εγωκεντρισμό που χαρακτηρίζει τις μικρές ηλικίες και μπορεί να καταλάβει ότι οι επιλογές του μπορούν να επηρεάσουν το σύνολο. Η ολιστική παιδαγωγική βασίζεται στις σχέσεις ανάμεσα στη γραμμική μάθηση και την ενόραση, ανάμεσα στο νου και το σώμα, ανάμεσα στο άτομο και την κοινωνία²².

Η εφαρμογή της ολιστικής προσέγγισης ξεκινά με την προϋπόθεση ότι η ανθρώπινη ζωή είναι κομμάτι της βίοσφαιρας αλλά και των άψυχων αντικειμένων, που είναι προϊόντα της ανθρώπινης παρουσίας επάνω στον πλανήτη. Σχετικά με την εκπαίδευση, οι παιδαγωγικές παρεμβάσεις στοχεύουν σε μια εσωτερική αλλαγή του παιδιού. Ο στόχος αυτός μπορεί να πραγματοποιηθεί και στην προσχολική ηλικία αλλά με τις κατάλληλες προσεγγίσεις, όπως είναι η παιδαγωγική αξιοποίηση του ιστορικού χώρου που στηρίζεται στη σχέση του παιδιού με το χώρο, και στα μηνύματα που αυτός περιέχει μέσα από την παιδική εμπειρία. Έτσι, το παιδί, μπορεί να αντιληφθεί τον εαυτό του σε σχέση με τον κόσμο και το πόσο δεμένο είναι με το παρελθόν αλλά και με το παρόν συγχρόνως. Μπορεί να υιοθετήσει μια ηθική προοπτική στην αντίληψη για τον κόσμο και στη σχέση αλληλεπίδρασης που θα αναπτύξει το ίδιο με το περιβάλλον. Η ανοιχτή διδασκαλία βοηθά την υλοποίηση της ολιστικής προσέγγισης. Η μέθοδος αυτή εφαρμόζεται στο σχολείο ήδη από τη δεκαετία του '60 και είναι μια παιδοκεντρική προσέγγιση που χρησιμοποιεί κέντρα για την ανάπτυξη διαφόρων ενδιαφερόντων αίθουσες χωρίς τοίχους κτλ.

²⁰ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.48,49

²¹ Λεοτσίνης Ν. Γεώργιος, ό.π. σσ.59-60

²² Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σ.49

Στοχεύει και στη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού μέσα από παιχνίδια προσομοίωσης και ρόλων. Έτσι, μια σύγχρονη διδασκαλία προσανατολισμένη σε ανθρωπιστικές αρχές μπορεί να διαμορφώσει: θετική αυτοεκτίμηση του παιδιού, καλλιέργεια της προσωπικότητας του σε αξίες ανθρωπιστικές και περιβαλλοντικές, καθώς και συνειδητοποίηση της σύνδεσης του με άλλους και με την κοινωνία. Όλα συγκλίνουν στο ότι αυτό που έχει περισσότερη σημασία δεν είναι τόσο η εκμάθηση δεξιοτήτων, όσο η καλλιέργεια του εσωτερικού εαυτού του παιδιού²³.

Ιστορικός χώρος και μουσειακή εκπαίδευση

Στο μάθημα της Ιστορίας, αν δεν χρησιμοποιηθούν αυθεντικές πηγές, μουσειακά αντικείμενα, επισκέψεις σε αρχαιολογικούς-ιστορικούς χώρους, όσο εξαιρετική και αν είναι η διδακτική διαδικασία, μένουν στοιχεία σκοτεινά και απροσέγγιστα²⁴.

Η εμπειρία από «πρώτο χέρι» δηλαδή η επαφή με πρωτογενείς μαρτυρίες καλλιεργεί την ιστορική σκέψη. Ιδιαίτερα τα παιδιά μπορούν να προσεγγίσουν εύκολα έννοιες που σχετίζονται με την ιστορία και τον πολιτισμό ενός τόπου μέσα από έργα ζωγραφικής, επισκέψεις σε μουσεία, ιστορικά κτίρια, ιστορικούς χώρους. Στην κατεύθυνση αυτή, σημαντική είναι η συμβολή ενός νέου τομέα στη χώρα, τη Μουσειακή εκπαίδευση. Μουσείο στην αρχαιότητα ονομαζόταν ο ναός των Μουσών και γενικότερα κάθε τόπος που βρισκόταν υπό την προστασία τους²⁵.

Εξάλλου τα μουσεία προστατεύουν τα μνημεία, φροντίζουν για τη συντήρησή τους και την ανάπτυξη της αρχαιολογικής έρευνας, φέρνουν τους ανθρώπους σε επαφή με την Τέχνη και γενικά συντηρούν την πολιτισμική κληρονομιά. Όμως τα μουσεία δε μιλούν από μόνα τους στα παιδιά. Ο δάσκαλος είναι εκείνος που θα βοηθήσει στην επαφή του παιδιού με το μουσείο. Πριν από την επίσκεψη στο μουσείο, ο δάσκαλος, θα πρέπει να μεθοδεύσει πως θα προσεγγιστούν τα εκθέματα από τους μαθητές: αφήγηση, περιγραφή, αναφορές σε εποχές, ανθρώπους και γεγονότα με παράλληλες παρατηρήσεις από το παιδί. Όμως η επίσκεψη στο μουσείο δεν είναι και από τις πιο ευχάριστες δραστηριότητες των παιδιών έξω από το σχολείο, γιατί τα παιδιά τη βρίσκουν ανιαρή και αδιάφορη, ακόμη κι αν η ξενάγηση γίνεται από τον αρμόδιο υπάλληλο του μουσείου. Μόνο μέσα από τα εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων μπορεί να γίνει ευχάριστη

²³ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.52-55

²⁴ Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σσ.20-21

²⁵ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σ.55,

Άλκηστις, *Μουσεία και σχολεία, δεινόσαυροι και αγγεία*, Ελληνικά Γράμματα, 1995, σ.13

μια τέτοια επίσκεψη. Σύμφωνα με αυτά χρησιμοποιούνται ειδικοί χώροι διαμορφωμένοι έτσι, ώστε να ενσωματώνονται σε μια εκπαιδευτική διαδικασία και να είναι εξοπλισμένοι με κατάλληλο παιδαγωγικό υλικό (προσομοιώσεις, εικόνες, φωτογραφίες, παιχνίδια κτλ) που προορίζεται για τα παιδιά. Εκεί μπορούν να παίξουν, να σχεδιάσουν, να επικοινωνήσουν, να συνεργαστούν να εκφραστούν. Μέσα από το παιχνίδι μπορούν και να αποκαλύψουν την ταυτότητά τους²⁶.

Το ίδιο χρήσιμες είναι και οι μουσειοσκευές, που μεταφέρονται στο περιβάλλον του σχολείου και δίνουν συμπυκνωμένες πληροφορίες για τα μουσεία, τον ιστορικό χώρο. Όμως τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας και όχι μόνο προσεγγίζουν έννοιες της Ιστορίας πιο αποτελεσματικά μέσα στον ίδιο τον ιστορικό χώρο. Τα ανθρώπινα τεχνουργήματα αντί να βρίσκονται «αποστειρωμένα» σε βιτρίνες και να προβάλλονται ως αντικείμενα θαυμασμού σε επισκέπτες αδιάφορους, θα μπορούσαν να ενταχθούν στον ιστορικό χώρο. Γιατί ο ιστορικός χώρος είναι φυσικά και ευέλικτος με αποτέλεσμα να τροφοδοτείται η φαντασία και να γίνεται πιο εύκολα η σύνδεση των έργων αυτών με το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο ανήκουν. Εξάλλου η ίδια η μορφή του ιστορικού χώρου με τα μνημεία του, το φως. Οι μυρουδιές, η βλάστηση, τα χρώματα ακόμη και τα ζώδια που βρίσκονται στα ερείπια, του δίνουν μια ιδιαίτερη αισθητική και παιδαγωγική ποιότητα. Έτσι, δίνονται αφορμές για ενεργοποίηση της φαντασίας και για παιχνίδια μίμησης ρόλων και αναπαράστασης που συνδέεται με τις εμπειρίες των παιδιών. Οι δράσεις των παιδιών προσαρμοσμένες στην ηλικία τους κινητοποιούν όλες τις αισθήσεις τους και ενεργοποιούν τη φαντασία τους. Επίσης, τα παιδιά καλλιεργούν μια γλώσσα όχι μόνο λεκτική, αισθητική και εικονική, αλλά και αισθητηριακή, συμβολική και διαισθητική, γιατί μέσα τον ιστορικό χώρο αναπτύσσουν ικανότητες αποκωδικοποίησης των μηνυμάτων που αυτός εκπέμπει. Οι παραδοσιακές, λοιπόν, προσεγγίσεις της Μουσειακής εκπαίδευσης είναι ξεπερασμένες, γιατί δε βασίζονται στη σχέση του παιδιού με το χώρο. Γι' αυτό και σε πολλά σύγχρονα μουσεία, τα ευρήματα εκτίθενται πλαισιωμένα από μια αναπαράσταση του χώρου ανεύρεσής τους. (π.χ. Αρχ. Μουσείο Δίον, Βόλου κ.α.) Μάλιστα ο σχεδιασμός και η δράση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας του Υ.Π. στρέφονται προς αυτή την κατεύθυνση και έτσι ο ιστορικός χώρος συνυπάρχει και αναδεικνύεται παράλληλα με τις εκτιθέμενες συλλογές, γιατί οι χώροι που προέρχονται από το μακρινό παρελθόν περιέχουν μια διάχυτη «ενέργεια» από τους ανθρώπους που έζησαν κάποτε εκεί. Η ενέργεια αυτή δημιουργεί στα μικρά παιδιά μια αίσθηση του παρελθόντος χρόνου. Έτσι αποκτούν μια νέα στάση απέναντι στην πραγματικότητα και μπορούν να δημιουργήσουν μια φαντασιακή κατάσταση και ένα νέο κόσμο σημασιών που θα καθοδηγήσει τις δράσεις²⁷.

²⁶ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σ.56,

Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, *Το μουσείο μέσο τέχνης και αγωγής*, Καστανιώτη, Αθήνα 1988, σσ. 56,57

²⁷ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ. 57-65

Τα παιδιά αντιλαμβάνονται περισσότερο την ιστορία όταν υπάρχουν εμπειριστατωμένες αποδείξεις και αυτό γίνεται στην περίπτωση που επισκέπτονται ιστορικούς χώρους, μουσεία, γκαλερί, βλέποντας τα ιστορικά αντικείμενα στο χώρο της ανακάλυψής τους ή της έκθεσής τους. Οι εξωτερικές επισκέψεις δίνουν στα παιδιά την δυνατότητα της επικοινωνίας, τη συνειδητοποίηση της διαφορετικότητας των ανθρώπων, των τοποθεσιών και των αντικειμένων²⁸.

Η σημασία της διδασκαλίας της Ιστορίας στην προσχολική ηλικία

Στην Ελλάδα, όπως και στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η ιστορία αρχίζει να διδάσκεται, όταν τα παιδιά γίνουν οχτώ περίπου ετών. Ο Cooper υποστηρίζει ότι θα έπρεπε η προσέγγιση των παιδιών σε ιστορικές έννοιες να ξεκινά πριν πάει το παιδί στο σχολείο²⁹.

Στο χέρι του παιδαγωγού είναι να μυήσει τα παιδιά στην ιστορία και αυτό γίνεται πιο εποικοδομητικά, όταν ο δάσκαλος μεταφέρει το μάθημά του περιοδικά σε ένα μουσείο ή ιστορικό χώρο και μνημείο, όπου με τη συνεργασία των ειδικών διεξάγεται η συζήτηση³⁰.

Η διδασκαλία της ιστορίας πρέπει να γίνεται στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, γιατί η προσέγγιση της αλλάζει τα ίδια τα παιδιά. Αν γνωρίσουν την ιστορία τους, τον πολιτισμό τους τις διαφορές τους με τους άλλους πολιτισμούς, τα σημεία που καρτερούν και υστερούν, τις δυνατότητες αλλά και τις ελλείψεις τους, τους στόχους για το μέλλον, μπορούν να προγραμματίσουν και να προγραμματιστούν στο μέτρο του δυνατού. Όπως υποστηρίζει ο Lee «η ιστορία αλλάζει τα παιδιά ως προς το τι βλέπουν παρατηρώντας τον κόσμο και πως το βλέπουν». Η άποψη αυτή εννοεί «στόχους μετασχηματισμού» των ίδιων των υποκειμένων μέσα στο μάθημα, σε αντιδιαστολή με τους «λειτουργικούς» στόχους που εξυπηρετούν μια μεθοδολογική σκοπιμότητα. Έτσι, η ιστορία, όταν συνδέεται με στόχους αγωγής και μάθησης βοηθά τα παιδιά να αποκτήσουν μια ευαίσθητη ματιά για τον κόσμο, να προσεγγίσουν τη γνώση που αφορά το παρελθόν και να κατανοήσουν το παρόν. Έτσι, διαμορφώνουν ποιοτικά κριτήρια στις επιλογές που θα κάνουν, θα μπορέσουν να γίνουν αυτόνομες προσωπικότητες, πράγμα που είναι στόχος της αγωγής και του σχολείου³¹.

²⁸ Lucy o' Hara and Mark o' Hara, ό.π. σσ. 75,76

²⁹ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σ.86

³⁰ Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σσ.21-22

³¹ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.88,89,

Στην διδασκαλία της Ιστορίας προηγείται η τοπική ιστορία. Κατ' αυτήν τα παιδιά επισκέπτονται και μελετούν τα ορατά ιστορικά μνημεία της περιοχής. Το μάθημα της Ιστορίας σε παιδιά έως 10 χρονών είναι δύσκολο γιατί δεν έχουν την αίσθηση του χρόνου και δεν ξεχωρίζουν το πραγματικό από τον μύθο. Οι δάσκαλοι πρέπει να διδάσκουν στα παιδιά τα αληθινά αίτια όλων όσων έχουν συμβεί σε μια εποχή και να αποκαλύπτουν την βαθύτερη συνάρτηση και την αλληλοσυνδέσή τους. Έτσι οι μαθητές μαθαίνουν να τοποθετούνται στο παρελθόν, να κατανοούν το παρόν και να καταλαβαίνουν τις ευθύνες τους για το μέλλον³².

Η ιστορία δεν είναι χρήσιμη με την έννοια του «μέσου» προς ένα σκοπό. Αυτό υποστηρίζει ο παιδαγωγικός στόχος του «μετασχηματισμού» μέσα από την ιστορία, που μπορεί να δημιουργεί έναν άξονα ποικίλων διδακτικών προσεγγίσεων του μαθήματος. Η ιστορία είναι πολύτιμη, γιατί διευρύνει την αντίληψη που έχει το παιδί για τους «απίθανους σκοπούς που μπορούν να υπάρξουν». Τότε, όμως, θα πρέπει να είναι αυθεντική και όχι το παρελθόν μεταμφιεσμένο. Δε θα πρέπει να έχει ως στόχο να διδάξει στα παιδιά έναν απλουστευμένο πατριωτισμό, αλλά να τα καλλιεργήσει την ιστορική σκέψη, από την οποία θα προκύψει και η αγάπη για την πατρίδα τους. Μέσα από την καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης, τα παιδιά αντιλαμβάνονται ότι όλα εξελίσσονται, ανεξάρτητα με τα συναισθήματα που προκαλούν. Έτσι, η διδασκαλία της ιστορίας βοηθά τα παιδιά να ωριμάσουν ξεπερνώντας τον εγωκεντρισμό τους. Το σημαντικότερο επιχείρημα για να ξεκινήσει η ιστορία να διδάσκεται ήδη από το νηπιαγωγείο είναι η εμπειρική απόδειξη ότι ο στόχος του μετασχηματισμού είναι εφικτός και για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας. Γιατί, αν η ιστορία μπορεί να διαμορφώσει στάσεις, τότε δίνει ποικίλους στόχους για τη διδασκαλία της και επιτρέπει τη διαμόρφωση αντικειμενικών στόχων τόσο για τους μαθητές όσο και για τους δασκάλους. Η αυτογνωσία, ο αυτοπροσδιορισμός, η φροντίδα για την ευημερία του συνόλου, χαρακτηριστικά που θα προετοιμάσουν τα παιδιά να ζήσουν και να συνυπάρξουν σε μια ελεύθερη δημοκρατική κοινωνία προκύπτουν από τον παιδαγωγικό στόχο του μετασχηματισμού. Η καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης και η αναζήτηση της αλήθειας μέσα από την απόδειξη θα τους διδάξει να αμφισβητούν τα στερεότυπα που κρύβονται πίσω από τους μύθους. Θα τους εξασφαλίσει επίσης την ικανότητα να αναζητούν απτές αποδείξεις και να διαμορφώνουν τεκμηριωμένες απόψεις για άλλα ανθρώπινα πλάσματα. Βέβαια η διδασκαλία της ιστορίας σε παιδιά της προσχολικής ηλικίας δε σημαίνει ότι αυτά θα γίνουν αυτόνομα, υπεύθυνα, κοινωνικά, ευαίσθητα, με κριτικό μυαλό και δημοκρατική συμπεριφορά. Τα βοηθά, όμως, να διαμορφώσουν κριτήρια και να αναπτύξουν προδιάθεση για επιλογές που συνδέονται με ανθρώπινες αξίες³³.

Άλκηστις, ό.π. σσ.10-11

³² Σακκής Δημήτρης, ό.π. σσ. 49,50,

³³ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.89-91

Ιστορικά αντικείμενα επικοινωνίας

Σε κάποιο σχολείο της Αγγλίας είχαν συζήτηση για την «Επικοινωνία». Ο δάσκαλος μαθαίνοντας ότι ο επιθεωρητής κάποιου σχολείου ήταν συλλέκτης παλιάς τεχνολογίας και τηλεφώνων, τον κάλεσε στο σχολείο για να συζητήσουν μια επίσκεψη των παιδιών στο μουσείο. Ο επιθεωρητής ερχόμενος στην τάξη έφερε στα παιδιά ποικιλία αντικειμένων του προηγούμενου αιώνα, με την σειρά της εξέλιξής τους που έγινε με το χρόνο στο σχεδιασμό και στα υλικά. Ο επιθεωρητής απαντούσε σε όλες τις ερωτήσεις των παιδιών από προσωπική του εμπειρία. Αυτό αποτελεί σημαντικό κομμάτι στη μάθηση κυρίως με την ποιοτική παρέμβαση των ενηλίκων. Ο δάσκαλος μπορεί να κατευθύνει την προσοχή των παιδιών όταν εξετάζουν ένα ιστορικό αντικείμενο με ερωτήσεις παρατηρητικότητας όπως: τι αφή έχει, με τι μοιάζει, αν είναι βαρύ, τι χρώμα έχει, από τι υλικό είναι φτιαγμένο. Καθώς και ερωτήσεις επεξήγησης όπως: που μπορεί να το χρησιμοποιούσαν, πόσο παλιό είναι, από πού προέρχεται κλπ³⁴.

Η ανάπτυξη της έννοιας του χρόνου στην προσχολική ηλικία Η παράκαμψη της μέσα από τον ιστορικό χώρο

Σήμερα τείνει να υπάρξει αναθεώρηση της διδακτικής μεθοδολογίας του μαθήματος της ιστορίας. Ειδικοί παιδαγωγικοί υποστηρίζουν ότι οι πρακτικές και οι μέθοδοι της ιστορικής έρευνας μπορούν να γίνουν πρακτικές και μέθοδοι και της διδασκαλίας της ιστορίας. Ο δάσκαλος πρέπει να διαθέτει μια ευρεία θεώρηση του κόσμου και εποπτεία του ιστορικού χρόνου, γιατί βιώνει σήμερα τη νέα πραγματικότητα της ζωής. Πως όμως τα μικρά παιδιά βιώνουν την έννοια του χρόνου³⁵;

Σύμφωνα με τη θεωρία του Piaget σχετικά με την ανάπτυξη του χρόνου στο μικρό παιδί, που κυριαρχούσε μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1970, τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας διαθέτουν μόνο την εγωκεντρική, δηλαδή μια υποκειμενική προσέγγιση του χρόνου, ενώ φτάνουν στην αντικειμενική αντίληψή του μόνο στην ηλικία της εφηβείας (13-14 χρονών). Το γεγονός αυτό αποθάρρυνε την ανάπτυξη της σχετικής έρευνας. Η άποψη του Piaget υποβάθμιζε τις δυνατότητες του μικρού παιδιού να προσεγγίζει τις έννοιες της διαδοχής των

³⁴ Lucy o' Hara and Mark o' Hara, ό.π. σσ. 72-75

³⁵ Λεοτσίνης Ν. Γεώργιος, ό.π. σ.116

γεγονότων και της αλλαγής μέσα στο χρόνο. Σύμφωνα με μεταγενέστερες έρευνες του Johoda, το ενδιαφέρον των μικρών παιδιών για το χρόνο αναπτύσσεται με τη σειρά: θέματα βιολογίας (π.χ. σπόροι, φυτά, συγκομιδή), θέματα τεχνολογίας (π.χ. η εξέλιξη των μηχανών) και τελευταία θέματα πολιτισμού (π.χ. εποχή του χαλκού, πολιτισμός των Ινδιάνων. Μια αισιόδοξη άποψη για τις ικανότητες των παιδιών παρουσιάζεται από τις αρχές τις δεκαετίας του '80 μέχρι σήμερα. Ασκώντας κριτική στην θεωρία του Piaget, προτείνει εναλλακτικές παιδαγωγικές προσεγγίσεις. Σύμφωνα με τους Lowbeer και Blyth οι ψυχολόγοι συμπέραναν ότι τα παιδιά δεν αναπτύσσουν μια ώριμη κατανόηση του χρόνου μέχρι να πάνε στο Γυμνάσιο. Γύρω στα 7 τους χρόνια αντιλαμβάνονται τις εποχές και τους μήνες και έχουν αναπτύξει λίγο την έννοια για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Έτσι το παρελθόν υποδιαιρείται στο «πολύ-πολύ παλιό» (ενν. εποχή Λίθου ή χαλκού) και στο «πρόσφατο». Τα παιδιά, λοιπόν, μπορούν να κάνουν διάκριση ανάμεσα στο τώρα και στο τότε. Χρειάζονται όμως, απλή καθοδήγηση, ώστε να συσχετίζουν αυτό που μαθαίνουν με το «αντικειμενικό» πλαίσιο της ιστορικής χρονολόγησης. Σύμφωνα με τον Owens, τα παιδιά αναπτύσσουν αιτιώδεις σχέσεις στην ηλικία των 5-7 ετών. Σε ότι αφορά την εκπαιδευτική διαδικασία, σύμφωνα με τον Hoodless, ο εκπαιδευτικός που διδάσκει σε παιδιά 5-7 ετών έχει περισσότερες δυνατότητες εξέλιξης και εκλογής περιεχομένων στην ενασχόληση με τις εποχές. Τα χαρακτηριστικά των παιδιών αυτής της ηλικίας ευνοούν την ανάπτυξη προγραμμάτων «πειραματικής αρχαιολογίας» με αφητηρία ιστορικούς χώρους, καθώς και αφηγήσεις πλαστών ιστοριών ή ζωντανές προφορικές αφηγήσεις από ηλικιωμένα πρόσωπά. Το στοιχείο του ανιμισμού συνοδεύοντας τον εγωκεντρισμό αυτής της ηλικίας δίνει ζωή στα άψυχα αντικείμενα, που για τους ενήλικες είναι αδρανή. Έτσι, όμως, το παιδί μπορεί να δει τον κόσμο με τρόπο προσαρμοσμένο στα δικά του μέτρα. Γύρω στην ηλικία των δύο χρόνων αρχίζει να σχηματίζεται στα παιδιά η αναπαράσταση της σειράς των γεγονότων που συμβαίνουν στην οικογένεια και αυτό βελτιώνεται στη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας. Τα τετράχρονα παιδιά, για παράδειγμα, αποδείχθηκε ότι περιγράφουν με μεγάλη ακρίβεια τη σειρά των γεγονότων που παρατήρησαν, π.χ. σε μια γιορτή. Ακόμη, τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας αντιλαμβάνονται την έννοια της προτεραιότητας που συνδέεται με την κατανόηση της αιτιότητας των γεγονότων γύρω τους. Στην ηλικία των 2,5 -3 ετών τα παιδιά ξεχωρίζουν το παρόν, το παρελθόν και το μέλλον και χρησιμοποιούν σωστά τους ρηματικούς τύπους που αντιστοιχούν στις τρεις αυτές χρονικές διαστάσεις. Όταν φτάσουν στα 5 τους χρόνια αντιλαμβάνονται τα γεγονότα του παρελθόντος μόνο τοποθετημένα σε «απομονωμένες νησίδες χρόνου», χωρίς να μπορούν να εκτιμήσουν τον αλληλοσχετισμό μεταξύ τους. Πειράματα τα έδειξαν ότι μέχρι την ηλικία των 10 χρόνων τα παιδιά έχουν μια περιορισμένη αντίληψη της χρονικής κλίμακας αλλά και μια περιορισμένη ικανότητα δόμησης ενός ενιαίου παρόντος και παρελθόντος³⁶.

³⁶ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.96-100

Σχετικά με την αντίληψη του ιστορικού χρόνου, συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας έχουν περιορισμένη αυτή την ικανότητα, εξαιτίας κυρίως του εγωκεντρισμού που τα χαρακτηρίζει σ' αυτή την ηλικία. Όμως, μπορούν να διακρίνουν χονδρικά το παρόν από το παρελθόν και να αναφέρονται με ακρίβεια σε χρονικές σχέσεις γεγονότων του παρελθόντος, ειδικά όταν αυτές συνδεθούν με προσωπικές τους εμπειρίες. Τα στοιχεία του ιστορικού χώρου, σύμφωνα με τα παραπάνω, ως «σιωπηλοί μάρτυρες» της εποχής τους, γίνονται αντιληπτά από τα παιδιά όχι χάρη στην τοποθέτησή τους σε κάποιο σημείο του χρονολογικού άξονα της Ιστορίας, αλλά χάρη στη διαφορετικότητα των χαρακτηριστικών τους με τα αντίστοιχα στοιχεία ανάλογων χώρων της σημερινής εποχής³⁷.

Η ανάπτυξη της χωρικής ικανότητας στην προσχολική ηλικία

Η μάθηση αφορά σε όλα τα μέλη της κοινωνίας και είναι μια διαβίου διεργασία. Κάθε άτομο κατά τη διάρκεια της ζωής του μπορεί να επισκέπτεται ένα μουσείο ή ένα μορφωτικό χώρο και να αντλεί πληροφορίες. Έτσι, παρακολουθεί συνεχώς τις επιστημονικές εξελίξεις και τα νέα μέσα επικοινωνίας και πληροφόρησης. Αλλιώς το άτομο είναι καταδικασμένο να μένει πίσω και να υποσκελίζεται από άλλο άτομο. Ένα μουσείο αποτελεί μια πηγή συμπυκνωμένων και σύνθετων διαχρονικά ή συγχρονικά σωμάτων που χρησιμεύουν στη μετάδοση μηνυμάτων. Μας δίνει με τα σώματά του πληροφορίες π.χ. τα όπλα που χρησιμοποιήθηκαν σε έναν αγώνα, μας θέτει ερωτήσεις π.χ. τι να σκέφτεται ο ζωγράφος. Ο χώρος, λοιπόν, παίζει τον πιο σημαντικό ρόλο³⁸.

«Χωρική ικανότητα» είναι η ικανότητα το μικρού παιδιού να συγκεντρώνει πληροφορίες που αναφέρονται στο χώρο, ξεκινώντας από την αντίληψη που έχει για το σώμα του και τη σχέση του με το χώρο. Όπως γράφτηκε και παραπάνω, το παιδί της ηλικίας των 2-7 ετών το χαρακτηρίζει ο εγωκεντρισμός, σύμφωνα με τον οποίο το γνωστικό του πεδίο είναι επικεντρωμένο στο σώμα του. Έτσι, το παιδί νομίζει ότι η μόνη πιθανή άποψη που υπάρχει για τον κόσμο είναι η δική του. Από τον εγωκεντρισμό του απομακρύνεται όταν μπορεί να κάνει διάκριση ανάμεσα σε διαφορετικές απόψεις και να συνδυάζει τις διαφορετικές προοπτικές. Γύρω στο 5^ο ή 6^ο έτος, σύμφωνα με τον Piaget, η γνωστική λειτουργία του παιδιού χαρακτηρίζεται από τις σχέσεις ανάμεσα στην εμπειρία και στη γνώση. Η αντίληψη, λοιπόν, του κόσμου γίνεται μέσα από τη δράση. Τότε το παιδί αρχίζει να

³⁷ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.101,103

³⁸ Άλκηστις, ό.π. σσ.11-12

χρησιμοποιεί σύμβολα και να επικοινωνεί με το περιβάλλον του με συμβολική αλληλεπίδραση. Μετά τα 5-6 χρόνια του μπαίνει στο στάδιο της καθαρά λειτουργικής σκέψης και τότε μπορεί να επεξεργάζεται σύμβολα που αντιπροσωπεύουν πράγματα και σχέσεις. Έρευνες συμπεραίνουν ότι τα παιδιά κάτω των 6 ετών διαθέτουν την ικανότητα της αντίληψης του χώρου μέσα από συγκεκριμένη προοπτική και ότι τα παιδιά αυτής της ηλικίας μπορούν να δημιουργούν πολύ καλές αναπαραστάσεις χώρου, δεν μπορούν όμως να τις ζωγραφίσουν ή να τις περιγράψουν με ακρίβεια. Παιδιά 3 ετών στη διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού χρησιμοποιούν τουβλάκια για να αναπαραστήσουν σπίτια σε ένα φανταστικό περιβάλλον όπως το χωριό ή η πόλη. Φυσική, αδιάδακτη και παγκόσμια είναι, λοιπόν, η ικανότητα του μικρού παιδιού να κωδικοποιεί τις πληροφορίες από το περιβάλλον και με βάση αυτές να σχεδιάζει δράσεις ή να εφαρμόζει προοπτικές. Για την ανάπτυξη της χωρικής γνώσης σημαντικό ρόλο παίζει η δημιουργία γνωστικών χαρτών και ορόσημων στο χώρο. Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι η ανάπτυξη της περιβαλλοντικής γνώσης στο παιδί, μπορεί να αποτελέσει τη βάση για τη χρήση του χάρτη στην προσχολική ηλικία και την εφαρμογή δραστηριοτήτων σχετικά με την αναπαράσταση χώρων³⁹.

Μέθοδοι αξιοποίησης του ιστορικού χώρου για την ανάπτυξη ιστορικών εννοιών και χωρικής γνώσης στην προσχολική ηλικία.

Η μέθοδος αξιοποίησης του ιστορικού χώρου για την προσέγγιση της ιστορίας παίζει πολύ σημαντικό ρόλο. Τα παιδιά, έχοντας χωρική γνώση, θα μπορούν να συνδέσουν κάποιο συγκεκριμένο χώρο με άλλον της ίδιας ή διαφορετικής εποχής, όταν θα έχουν εμπειρίες, από αυθεντικούς ιστορικούς χώρους της περιοχής τους. Η αξιοποίηση του χώρου βελτιώνει την κριτική τους ικανότητα, δίνει ακριβές νόημα σε συγκεκριμένους ιστορικούς όρους και βοηθούν στην ανάπτυξη μίας αίσθησης συγχρονικότητας, συνέχειας ή ακολουθίας σε ιστορικές στιγμές του παρελθόντος. Όσον αφορά την περιβαλλοντική ικανότητα των παιδιών, αφού η ταυτότητα του ιστορικού χώρου είναι μέρος της ταυτότητας του περιβάλλοντος όπου υπάρχει το παρελθόν, το παρόν του ατόμου που ζει σ' αυτό, η γνώση της ταυτότητας του ιστορικού χώρου είναι κομμάτι από τη γνώση της ταυτότητας του υποκειμένου, άρα είναι μέσο της κοινωνικοποίησής του. Το ερώτημα είναι πώς μπορεί να αξιοποιηθεί ο ιστορικός χώρος ώστε με τη σειρά τους να μπορέσουν τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας να αναπτύξουν ιστορικές έννοιες και χωρική γνώση. Ένας χώρος μπορεί να αξιοποιηθεί αν συνδεθούν τα μορφολογικά, δομικά και λειτουργικά

³⁹ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.105-109,118

χαρακτηριστικά του με διαδικασίες παιχνιδιού που διακρίνεται για τη συμβολική του φύση. Τα παιδιά μπορούν να συγκρίνουν το παλιό με το νέο ερέθισμα από το ιστορικό περιβάλλον, με την ένταξη του ιστορικού χώρου της εμπειρίας τους στον ευρύτερο χώρο. Αν ο ιστορικός χώρος προέρχεται από ανασκαφή, τα παιδιά μπορούν να έχουν ανασκαφική εμπειρία που θα τα φέρει πιο κοντά σε έννοιες που έχουν σχέση με την έρευνα και την ιστορική κάλυψη⁴⁰.

Εξάλλου η σύγχρονη παιδαγωγική έρευνα σχετικά με το μάθημα της Ιστορίας έδειξε ότι οι μαθητές μπορούν να έλθουν σε επαφή με το ιστορικό παρελθόν πιο εύκολα, όταν επισκέπτονται χώρους που έχουν ιστορική σημασία ή όταν μελετούν αντικείμενα με ιστορικό ενδιαφέρον, χώρους που δίνουν πληροφορίες για τη ζωή και τη δράση των ανθρώπων με το περιβάλλον (π.χ. αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία, φρούρια, ανεμόμυλοι, αγάλματα, πίνακες, νομίσματα κ.α.) Επιπλέον, το να μπορούν οι μαθητές να αντλούν ιστορικές πληροφορίες με τη μέθοδο της συνέντευξης, η επαφή και η συζήτηση με ενήλικες (αρχαιολόγους, ξεναγούς μουσείων), τους δίνουν τη δυνατότητα να ερευνούν ένα θέμα από πολλές οπτικές γωνίες⁴¹.

Οι δάσκαλοι πρέπει να γνωρίζουν ότι το τοπικό περιβάλλον προσφέρει πλούσιες ευκαιρίες στα παιδιά ως μέσον μάθησης και ιστορικής παιδείας. Η γενική και τοπική ιστορία πρέπει να είναι παράλληλες στο χρόνο γιατί η μία μπορεί να συμπληρώνει την άλλη, προσφέροντας στοιχεία που βοηθούν στην κατανόηση του παρελθόντος. Η προσέγγιση των τοπικών θεμάτων γίνεται με το να επισκέπτονται οι μαθητές αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία και να ασχολούνται με τοπικά θέματα που προσεκτικά θα έχει διαλέξει ο δάσκαλος. Έτσι με το πέρασμα του χρόνου θα μάθουν να ξεχωρίζουν την αξία των πηγών στην ιστορική έρευνα και θα κατανοήσουν ότι η ιστορία δεν είναι κάτι γενικό και αόριστο. Επίσης θα διαπιστώσουν ότι η τοπική ιστορία βοηθάει στην κατανόηση του χρόνου, γιατί η διαχρονικότητα των ιστορικών στοιχείων γίνεται πιο εύκολα κατανοητή στο τοπικό επίπεδο⁴².

Για την εφαρμογή των παραπάνω μπορεί να χρησιμοποιηθεί η ανοικτή διδασκαλία, η ολιστική προσέγγιση κτλ. Εξάλλου η διδασκαλία εννοιών ιστορίας στα μικρά παιδιά τα βοηθά να αναπτύξουν δύο ειδών δεξιότητες: προσανατολισμός στο περιεχόμενο ενός θέματος, οπότε τα παιδιά να καλλιεργούν το ενδιαφέρον τους για το παρελθόν και συγχρόνως μαθαίνουν να βρίσκουν διαφορές ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν, και προσανατολισμός στη μεθοδολογία προσέγγισης του, οπότε τα παιδιά μπορούν να προσεγγίσουν διάφορες μορφές ιστορικών πηγών (π.χ. εικόνες, κτίρια, ιστορικούς χώρους) και να αντλήσουν πληροφορίες μέσα από παρατήρηση, υποβολή ερωτήσεων, συζήτηση κτλ. Η προσέγγιση ενός κάστρου για παράδειγμα μπορεί να ξεκινήσει από τον τρόπο που είναι χτισμένο, τη θέση, τα υλικά, τη χρησιμότητά του και να φτάσει στην έννοια των στρατηγικών υπεράσπισης μέσα στο

⁴⁰ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.118-122

⁴¹ Λεοτσίνης Ν. Γεώργιος, ό.π. σ.34

⁴² Σακκής Δημήτρης, ό.π. σσ. 55-57

φυσικό χώρο. Ο ιστορικός χώρος μπορεί να ενσωματωθεί στην εκπαιδευτική διαδικασία, αφού η ιστορική ευαισθησία που καλλιεργεί αφορά εκτός από τις χωρικές πληροφορίες και τους συναισθηματικούς παράγοντες που τον συνδέουν με το περιβάλλον⁴³.

Πλεονεκτήματα από την παιδαγωγική αξιοποίηση του ιστορικού χώρου στην προσχολική ηλικία.

Μέσα από την παιδαγωγική αξιοποίηση του ιστορικού χώρου αναπτύσσεται μια αλληλεπίδραση του παιδιού με το χώρο, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται υποκειμενικά συστήματα τόπο-χρόνου από το παιδί. Η ενεργός συμμετοχή του παιδιού μέσα στον ιστορικό χώρο του δίνει τη δυνατότητα να εξερευνήσει, να ανακαλύψει, να δοκιμάσει πρακτικές, να δεχθεί επιδράσεις από το φυσικό περιβάλλον και να επιδράσει σε αυτό. Όταν αυτό γίνεται μέσα από το παιχνίδι ο ιστορικός χώρος δεν είναι πια για το παιδί ένα απρόσιτο και μυστηριώδες περιβάλλον αλλά ένας ευχάριστος και οικείος χώρος που θα παίζει ένα σημαντικό ρόλο στην πορεία της μάθησης και ανάπτυξής του. Κατά την αξιοποίηση του ιστορικού χώρου τα παιδιά μπορούν να αναπτύξουν τη δημιουργικότητα και τη φαντασία τους, να αναπτύξουν νοητικές αναπαραστάσεις και να προσεγγίσουν έννοιες σχετικές με την παρουσία και λειτουργία του χώρου στο παρελθόν, τη χρήση του από τους ανθρώπους. Μέσα από διαδικασίες παιχνιδιού μπορούν να ασκηθούν στην ικανότητα παρατήρησης και διατήρησης της προσοχής τους. Οι συγκρίσεις ανάμεσα στο τώρα και στο τότε, οι διαφορές και οι ομοιότητες στις δύο εποχές μπορούν να αποτελέσουν έναν άξονα αναφοράς στη διαχρονική παρουσία του ανθρώπου πάνω στη γη. Ακόμη, τα παιδιά μπορούν να αναπτύξουν το ενδιαφέρον, τη φαντασία, τη μνήμη, τη χωρική γνώση, τη περιβαλλοντική ικανότητα. Η αξιοποίηση του ιστορικού χώρου προσφέρει στο μικρό παιδί την περιβαλλοντική ικανότητα, η οποία μπορεί να αναπτυχθεί με δραστηριότητες μέσα στον ιστορικό χώρο⁴⁴.

Επίσης με τη διδασκαλία της ιστορίας μέσα στον ιστορικό χώρο παραμερίζονται τα όρια μεταξύ του κλειστού χώρου του σχολείου και του κόσμου έξω από αυτό. Αποκαλύπτεται στα μάτια των μαθητών η ιστορικότητα της περιοχής και μεγαλώνει η οικειότητά τους με ένα πολιτιστικό περιβάλλον. Εξάλλου αυτή είναι και η γοητεία των ιστορικών σπουδών στο χώρο της διδασκαλίας. Επιπλέον, όταν οι μαθητές έρχονται σε επαφή με ειδικούς ενημερώνονται πολυδιάστατα και κατανοούν ότι η ιστορία δεν είναι μόνο ό,τι διδάσκεται μέσα στον

⁴³ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.123,126

⁴⁴ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.128-131

κλειστό χώρο του σχολείου αλλά είναι μια ζωντανή πραγματικότητα έξω από αυτόν, που τα παιδιά αγνοούσαν. Αυτή τελικά η εξοικείωση των μικρών παιδιών με τις πηγές είναι σε όφελος της κατανόησης του περιβάλλοντος. Για τον λόγο αυτό πρέπει να παγιωθεί ο εκπαιδευτικός σκοπός της επίσκεψης στους ιστορικούς χώρους, γιατί δεν είναι πάντα εφικτή η επίσκεψη σε ένα μουσείο, αλλά ούτε και επιθυμητό να δούμε τα πάντα⁴⁵.

Για την αναπαράσταση κάθε ιστορικού γεγονότος απαιτείται, τόσο η φαντασία, όσο και η ανάγλυφη παραστατική δύναμη της παρουσίασης. Αυτά τα δύο βοηθητικά μέσα αναπαράστασης ιστορικών γεγονότων πρέπει να πλαισιώνονται από ουσιαστικά πραγματολογικά στοιχεία. Η συνάντηση με απομεινάρια αλλοτινών εποχών, όπως τα βρίσκουμε στα μουσεία και τους ιστορικούς χώρους είναι αναπόσπαστο μέρος της ιστορικής αναπαράστασης. Έτσι, μουσεία και ιστορικοί χώροι μπορούν να αποτελέσουν ουσιαστικούς χώρους σπουδής και διδασκαλίας της ιστορίας⁴⁶.

Συνοψίζοντας, πρέπει να λεχθεί ότι αναμένονται να γίνουν τα παιδιά ενεργοί εξερευνητές του περιβάλλοντος, σε πείσμα των αδιάφορων περαστικών, να αναπτύξουν μια ερευνητική ματιά, να μπορούν να αντιλαμβάνονται τα νοήματα που κρύβονται πίσω από τα σιωπηλά κι ακίνητα μνημεία, να μπορούν να συνδέουν τον ιστορικό χώρο με το σύγχρονο περιβάλλον, να κάνουν συγκρίσεις, να χαίρονται από την ικανοποίηση της περιέργειας, να νιώθουν αισθητική απόλαυση από την επαφή με τα δημιουργήματα του ανθρώπου⁴⁷.

Η μέθοδος της ερευνητικής προσέγγισης

Η περιβαλλοντική προσέγγιση της ιστορίας δεν πρέπει να περιορίζει τα παιδιά σε ό,τι είναι αντιληπτό στα δικά τους χρονικο-τοπικά σύνορα. Όμως τα βοηθά σε μια πιο ανοικτή ιστορική προοπτική. Μια μελέτη του δικού τους σπιτιού τα οδηγεί σε μια κατανόηση των κατοικιών του ανθρώπου, γενικότερα. Η σημασία της μελέτης του άμεσου περιβάλλοντος των μαθητών είναι μεγάλη, γιατί έτσι εθίζονται στην εξωτερική και την ενδότερη παρατήρηση του περιεχομένου του περιβάλλοντος με τα δικά τους μάτια και αυτιά. Με τη βοήθεια των άμεσων εμπειριών που αποκτώνται με τη μελέτη του τοπικού και οικείου περιβάλλοντός τους κατανοούν το πέρασμα του χρόνου, τη συνέχεια, την αλλαγή των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών της

---

⁴⁵ Λεοτσίνης Ν. Γεώργιος, ό.π. σσ.103,107

Σακκής Δημήτρης, ό.π. σ. 9

⁴⁶ Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σσ.30,31

⁴⁷ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.133-134

εποχής. Εξάλλου, από τον τρόπο με τον οποίο ορίζεται το περιβάλλον, προσδιορίζονται και οι στρατηγικές κατανόησης της ιστορίας⁴⁸.

Το θέμα της αξιοποίησης του ιστορικού χώρου πρέπει να εξετάζεται σε δύο επίπεδα: α) να διερευνώνται οι στάσεις των νηπιαγωγών σε μια προοπτική αξιοποίησης των ιστορικών χώρων για τα παιδιά νηπιαγωγείου και β) να εφαρμόζεται μια πειραματική πρόταση διδακτικής αξιοποίησης τους. Οι φάσεις προετοιμασίας και εμπέδωσης πρέπει να γίνονται στην αίθουσα του νηπιαγωγείου, ενώ το κύριο μέρος της πειραματικής πρότασης παρέμβασης πρέπει να γίνεται στο φυσικό περιβάλλον του ιστορικού χώρου.

Τα βήματα που πρέπει να γίνουν για την υλοποίηση της πρότασης είναι τα εξής:

- να επιλεγεί ένας ιστορικός χώρος που θα είναι κατάλληλος, ώστε να μετατραπεί σε πεδίο αγωγής για παιδιά προσχολικής ηλικίας
- να στοιχειοθετηθεί μία πρόταση διδακτικής παρέμβασης με βάση μια συγκεκριμένη στοχοθεσία, μεθοδολογία και διαδικασία αξιολόγησης

- να εφαρμόζεται η πρόταση αυτή στο συγκεκριμένο ιστορικό χώρο και σε ορισμένο δείγμα παιδιών αυτής της ηλικίας

- να αξιολογηθεί η πρόταση με βάση ένα συγκεκριμένο εργαλείο αξιολόγησης και

- να ελεγχθεί η εγκυρότητα των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Έτσι τα χαρακτηριστικά της πειραματικής πρότασης είναι τα εξής:

- Δίνεται η ευκαιρία στους μικρούς μαθητές να αλληλεπιδράσουν με το φυσικό περιβάλλον έξω από το χώρο του νηπιαγωγείου.

- Λόγω της έντασης και της ευρύτητας των βιωμάτων που προσφέρει η παιδαγωγική αξιοποίηση του ιστορικού χώρου, οι βιωματικές καταστάσεις που ζουν τα παιδιά προκαλούν το ενδιαφέρον τους.

- Μέσα από τις διδακτικές δραστηριότητες μέσα στο νηπιαγωγείο και στον ιστορικό χώρο αναπτύσσεται μια επικοινωνιακή σχέση ανάμεσα στα μέλη της ομάδας.

- Αυτή η επικοινωνιακή σχέση δημιουργεί νέες γνώσεις αναφορικά με τον ιστορικό χώρο και διευρύνει το πεδίο ενδιαφερόντων των παιδιών με τη συνεργασία και την ανταλλαγή απόψεων⁴⁹.

Η εικονογράφηση, η δραματοποίηση, η φωτογράφιση, τα χειροτεχνήματα, η σύνθεση μικρών ιστοριών από τους μαθητές, η οργάνωση εκθέσεων συλλογών νομισμάτων, παλαιών αντικειμένων κ.α. είναι δημιουργικές διδακτικές δραστηριότητες που βοηθούν τη διδασκαλία της ιστορίας στην προσχολική ηλικία και μεταβάλλουν την ιστορική πληροφορία σε βιωμένη εμπειρία⁵⁰.

Το πρόγραμμα εκπαιδευτικής παρέμβασης στοχεύει να αξιοποιήσει τις δυνατότητες των παιδιών, ώστε:

⁴⁸ Λεοτσίνης Ν. Γεώργιος, ό.π. σσ.67-68

⁴⁹ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.143-144, 151-153

⁵⁰ Λεοτσίνης Ν. Γεώργιος, ό.π. σσ.50-51

- Να προσεγγίσουν βιωματικά τις δράσεις των ανθρώπων μιας άλλης εποχής, η οποία βρίσκεται στα μνημεία ενός συγκεκριμένου ιστορικού χώρου.

- Να αντιληφθούν τη διαμόρφωση και λειτουργία του ιστορικού χώρου για τους ανθρώπους εκείνης της εποχής. Να κατανοήσουν τη διαχρονικότητα της ανθρώπινης παρουσίας και τη διαχρονικότητα της ελληνικής γλώσσας.

- Να αντιληφθούν τη σημασία των ανασκαφικών ερευνών.

- Να αναπτύξουν την τη φαντασία και το ενδιαφέρον τους για τον ιστορικό χώρο⁵¹.

Σχεδιασμός και οργάνωση του προγράμματος

Οι δραστηριότητες των παιδιών πρέπει να αναπτύσσονται σε τρεις διαδοχικές φάσεις στους εξής χώρους:

Α΄φάση: Στην αίθουσα του νηπιαγωγείου, όπου προετοιμάζεται η επίσκεψη στον ιστορικό χώρο.

Β΄φάση: Στον ιστορικό χώρο, όπου γίνονται οι κύριες δραστηριότητες του προγράμματος.

Γ΄φάση: Και πάλι στην αίθουσα του νηπιαγωγείου, για την εμπέδωση των εννοιών που διδάχθηκαν στις δύο προηγούμενες φάσεις.

Οι παραπάνω δραστηριότητες πραγματοποιούνται μέσα σε ένα περιβάλλον παιχνιδιού και αποτελούν τις πειραματικές μεταβλητές της πρότασης-παρέμβασης⁵².

Η παραγωγή, η οργάνωση και η διαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού πραγματοποιείται με βάση τους εξής στόχους:

α) Να μετατραπεί το πεδίο διδασκαλίας σε πεδίο παιχνιδιού, όπου τα παιδιά θα αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και θα εκδηλώνουν αυτενέργεια.

β) Να ενδιαφερθούν τα παιδιά για τον ιστορικό χώρο.

γ) Μέσα από τον ιστορικό χώρο να αντιληφθούν τις έννοιες ιστορίας και πολιτισμού.

δ) Να καλλιεργηθεί η αισθητική και η φαντασία τους.

ε) Να καλλιεργηθεί η γλώσσα και να εμπλουτιστεί το λεξιλόγιό τους⁵³.

Επίσης πρέπει να παίρνουμε στα σοβαρά αυτό που λέει το παιδί, να προσπαθούμε να καταλάβουμε αυτό που εννοεί και να το χρησιμοποιούμε ως βάση για τη δική μας επόμενη παρατήρηση

⁵¹ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σ.180

⁵² Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.188-189

⁵³ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.196-197

και να προσπαθούμε να μιλούμε με τρόπο κατανοητό από το παιδί. Συνήθως αφήνεται στην πρωτοβουλία του εκπαιδευτικού να αναπτύξει μεθόδους που θα δημιουργούν ένα πρόγραμμα μαθήματος που να συνδυάζει μορφές ενσωμάτωσης του ιστορικού χώρου και αλληλεπίδραση των παιδιών με αυτόν. Θα πρέπει να δημιουργούνται νοητικές αναπαραστάσεις προβληματισμού, που θα εφαρμόζουν προσεγγίσεις μάθησης επικεντρωμένες στο παιδί και θα δίνουν έμφαση στην εμπειρία του μέσα στον αυθεντικό ιστορικό χώρο. Στόχος θα είναι η προσαρμογή του διδακτικού αντικειμένου, έτσι ώστε να δημιουργεί αίσθηση στο παιδί και να το ενθαρρύνει στο να συμμετέχει ενεργά στην εξαγωγή της πληροφορίας μέσα από την εμπειρία του ιστορικού χώρου. Επαληθεύεται, λοιπόν, η άποψη ότι τα παιδιά μπορούν να κατανοούν, αρκεί το αντικείμενο να μιλά «στη γλώσσα τους». Αυτό μπορεί να γίνει, αν η διδασκαλία βασιστεί στη σχέση του παιδιού με τον ιστορικό χώρο⁵⁴.

Εξάλλου ο δάσκαλος μπορεί να οδηγήσει το παιδί μέσω του ιστορικού χώρου στη μελέτη συνθηκών διαβίωσης, τρόπων ζωής, συμπεριφοράς. Επίσης συντελεί στη διαμόρφωση συναισθημάτων, πεποιθήσεων. Μπορεί να το οδηγήσει σε επαφή με την τέχνη και το ωραίο. Τα παιδιά εμπλουτίζουν τον παραστατικό τους κύκλο και διαμορφώνουν το αισθητικό τους κριτήριο. Οδηγούνται στη μελέτη των συνθηκών της καθημερινής ζωής ανθρώπων αλλοτινής εποχής, της παράδοσης, οδηγούνται σε επαγγελματικό προσανατολισμό και σε εικαστική, μουσική, θεατρική αγωγή⁵⁵.

Σε μια μεθόδευση, η οποία στηρίζεται στη σχέση παιδιού-χώρου και χρησιμοποιεί διαδικασίες παιχνιδιού, τα παιδιά θα πρέπει να αντιληφθούν τα μηνύματα που εκπέμπει ο ιστορικός χώρος. Τα μηνύματα αυτά αφορούν την καθημερινή ζωή των απλών ανθρώπων στο παρελθόν, τις συνήθειές τους, τους νόμους τους, τις γιορτές και τον τρόπο ψυχαγωγίας τους. Όλα αυτά μπορούν να αποτελέσουν ερεθίσματα για την ανάπτυξη της γλωσσικής επικοινωνίας, δραστηριοτήτων παιχνιδιού ή μορφών εικαστικής έκφρασης. Η αφήγηση ιστοριών είναι μια προσφιλή μέθοδος στα παιδιά, γιατί κινητοποιεί τη φαντασία τους, τη συνεργασία μεταξύ τους και προσφέρει τη βάση για την ανάγνωση και γραφή που θα αναπτύξουν αργότερα, καθώς και για την καλλιέργεια της σκέψης και την ανάπτυξη της ικανότητας της επιχειρηματολογίας. Μια εικονογραφημένη παράσταση βοηθά στην κατανόηση της αφήγησης. Στη συνέχεια, τα παιδιά μπορούν να απαντήσουν σε κλειστές ή ανοιχτές ερωτήσεις, ώστε να ξεκινήσει μια συζήτηση ή να παίξουν παιχνίδια ρόλων. Για να αξιοποιηθεί, λοιπόν, ο ιστορικός χώρος, ώστε να προσεγγιστούν μέσα από αυτόν οι έννοιες της Ιστορίας και της Γεωγραφίας, θα πρέπει ο ίδιος ο ιστορικός χώρος να ενσωματωθεί στην παιδαγωγική διαδικασία και να μετατραπεί σε πεδίο αγωγής. Έτσι, τα παιδιά θα μπορέσουν να «μπουν» στο χώρο και το χρόνο μιας

⁵⁴ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σ.331

⁵⁵ Αλκηστις, ό.π. σ.30

άλλης εποχής και να τον βιώσουν, γιατί οι άνθρωποι του παρελθόντος και οι ενέργειες τους θα γίνουν αντιληπτές μέσα στο ίδιο φυσικό περιβάλλον, στο οποίο κάποτε υπήρξαν. Έτσι, τα παιδιά θα έχουν μπροστά τους ολοζώντανη την απόδειξη για τις έννοιες που προσεγγίζουν⁵⁶.

Μουσειοσκευές

Όταν το σχολείο δεν πηγαίνει στο μουσείο, τότε το μουσείο πηγαίνει στο σχολείο. Με αυτή τη σκέψη οργανώθηκαν οι μουσειοσκευές. Οι μουσειοσκευές είναι βαλίτσες που μεταφέρονται από σχολείο σε σχολείο και φέρνουν κοντά στα παιδιά υλικό για κάποιο συγκεκριμένο θέμα που θέλουν να μελετήσουν. Για την κατανόηση του θέματος χρησιμοποιούν κατατοπιστικά κείμενα, διαφάνειες, φωτογραφίες, προτάσεις για εκπαιδευτικές δραστηριότητες και κατασκευές κ.α. Με τον τρόπο αυτό η μελέτη γίνεται στο οικείο περιβάλλον των παιδιών, τη σχολική αίθουσα, και δίνεται η δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να απασχολεί τους μαθητές τις ώρες που τον εξυπηρετούν, να επανέρχεται στο θέμα, όποτε νομίζει εκείνος ότι είναι απαραίτητο και να κάνει την διδασκαλία με τον τρόπο που θεωρεί κατάλληλο για τα παιδιά. Η μουσειοσκευή μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο σχολείο είτε υποκαθιστώντας την επίσκεψη στο μουσείο, στην περίπτωση των σχολείων που για διάφορους λόγους δεν μπορούν να έρθουν στο μουσείο (σχολεία απομακρυσμένων περιοχών), είτε προετοιμάζοντας με τον καλύτερο τρόπο την επίσκεψη στο μουσείο. Ο εκπαιδευτικός διαβάζοντας τα σχετικά έντυπα μπορεί να «στήσει» μόνος του μια μικρή έκθεση και να καθοδηγήσει τα παιδιά στην κατανόηση των εκθεμάτων, στη χρήση των εργαλείων και στην πρακτική εφαρμογή των προτεινόμενων κατασκευών. Κι αυτό γιατί τα παιδιά αλλά και οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί, αναζητούν έναν εναλλακτικό τρόπο διδασκαλίας, τέτοιο που να ξεφεύγει από την απομνημόνευση της Ιστορίας και τις αδιάφορες επισκέψεις στους αρχαιολογικούς χώρους, όταν γίνονται. Ο βαθύτερος σκοπός των μουσειοσκευών δεν είναι η παροχή γνώσεων επί ενός συγκεκριμένου αντικειμένου κάθε φορά (π.χ. ζωφόρος του Παρθενώνα ή αρχαία ελληνική ενδυμασία), αλλά το ερέθισμα που κεντρίζει το ενδιαφέρον των παιδιών και με το ποίο επιτυγχάνεται με κατάλληλη καθοδήγηση μια διαφορετική προσέγγιση και μία συνολική ευαισθητοποίηση⁵⁷.

Εδώ και μερικά χρόνια, σχολικές ομάδες άρχισαν να επισκέπτονται τα μουσεία της Ελλάδας, όχι πια ως απλοί θεατές αλλά ως συμμετοχοί σε «δρώμενα». Γίνεται προσπάθεια να

⁵⁶ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.333-335

⁵⁷ Πλατή Μαρίνα, «Μουσείο κυκλαδικής τέχνης», *Περιοδικό «Αρχαιολογία»*, τεύχος 38 σσ.6-7,23

διευκολύνεται ο εκπαιδευτικός στην παρουσίαση της μουσειοσκευής με όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες και απλουστευμένες οδηγίες.

«Η επιλογή των θεμάτων μιας μουσειοσκευής αποσκοπεί στους εξής συγκεκριμένους στόχους:

- Να δίνεται έμφαση σε ορισμένες συλλογές του Μουσείου Μπενάκη

- Να γίνεται γνωστό το έργο των τμημάτων του Μουσείου

- Να αναπτύσσονται ειδικά θέματα σχετικά με την τέχνη.

Οι επιστημονικές πληροφορίες προσαρμόζονται στους παιδαγωγικούς στόχους που επιβάλλουν οι ηλικίες των παιδιών στα οποία απευθύνονται»⁵⁸.

Πολλά από τα παιχνίδια που αρέσουν και σήμερα στα παιδιά, όπως οι κούκλες, οι σβούρες, τα γιο-γιο, οι μπάλες κ.α. ήταν γνωστά ήδη από τα αρχαία χρόνια. Τις περισσότερες πληροφορίες για την ονομασία τους και τον τρόπο που παίζονταν τις συγκεντρώνουμε από τα κείμενα των αρχαίων συγγραφέων, όπως τον Όμηρο, τον Ησίοδο, τον Ξενοφώντα και πολλών άλλων, καθώς και από τις παραστάσεις στα μελανόμορφα και στα ερυθρόμορφα αγγεία. Σκοπός της μουσειοσκευής αυτής με θέμα «Το παιχνίδι στην αρχαία Ελλάδα» είναι να μάθουν τα παιδιά τις ρίζες και την εξέλιξη των διαφόρων παιχνιδιών, ποια ήταν δηλαδή η αρχική μορφή τους και πως εξελίχθηκαν με το πέρασμα των αιώνων.

Η μουσειοσκευή αυτή είναι οργανωμένη σε δύο ενότητες:

A. «Ενημερωτικό υλικό που απευθύνεται στους εκπαιδευτικούς και περιέχει αναλυτικά τις πληροφορίες για κάθε παιχνίδι χωριστά, ποια ήταν δηλαδή η ονομασία του στην αρχαία Ελλάδα, με ποιο όνομα επιβίωσε στα χρόνια μας, τους κανόνες κ.α. Τα κείμενα αυτά συνοδεύονται από μια σειρά είκοσι διαφανειών καθώς και από προτάσεις για διάφορες κατασκευές και χειροτεχνίες.

B. Αντικείμενα που τα παιδιά μπορούν να περιεργαστούν και στη συνέχεια, με την καθοδήγηση των εκπαιδευτικών, να εφαρμόσουν τα διάφορα παιχνίδια που περιγράφονται στο ενημερωτικό έντυπο»⁵⁹.

Η Παρασκευή Τσιμά⁶⁰ γράφει για τις μουσειοσκευές:

«Βασικό μου συμπέρασμα είναι πως τα παιδιά αλλά και οι δάσκαλοι αναζητούν έναν εναλλακτικό τρόπο διδασκαλίας, τέτοιο που να ξεφεύγει από την απομνημόνευση της ιστορίας και τις αδιάφορες επισκέψεις στους αρχαιολογικούς χώρους όταν γίνονται. Πιστεύω τελικά ότι ο βαθύτερος σκοπός των μουσειοσκευών δεν είναι η παροχή γνώσεων επί ενός συγκεκριμένου αντικειμένου κάθε φορά, αλλά το ερέθισμα που κεντρίζει το ενδιαφέρον των παιδιών και με το οποίο επιτυγχάνουμε με κατάλληλη καθοδήγηση μια διαφορετική προσέγγιση και μια συνολική ευαισθητοποίηση. Ο δάσκαλος εφ' όσον έχει αρκετό χρόνο, μπορεί να καταστρώσει ένα πλάνο εργασίας και να δώσει στην κάθε μουσειοσκευή τις απαραίτητες προεκτάσεις. Η εμπειρία μου έδειξε

⁵⁸ Διαμαντή Μαρία, «Εκπαιδευτικά προγράμματα», *Περιοδικό «Αρχαιολογία»*, ό.π. σ.23

⁵⁹ Πλατή Μαρίνα, «Το παιχνίδι στην αρχαία Ελλάδα», *Περιοδικό «Αρχαιολογία»*, ό.π. σ.8

⁶⁰ Τσιμά Παρασκευή, «Οι μουσειοσκευές ταξιδεύουν στο Βόλο», *Περιοδικό «Αρχαιολογία»*, τεύχος 52, σ.82

ότι η κάθε μουσειοσκευή κρύβει έναν ολόκληρο κόσμο, που όσο πιο πολύ τον ανακαλύπτεις τόσο περισσότερο σου αποκαλύπτεται».

Μουσείο και Ιστορία

Το παιδί σ' όλες τις φάσεις και τα στάδια ανάπτυξής του, επηρεάζεται από την τέχνη. Η καλλιτεχνική και αισθητική του ευαισθησία διαμορφώνεται από τις επισκέψεις στα μουσεία και τους καλλιτεχνικούς χώρους, γιατί μαθαίνει για πολιτισμούς άλλων εποχών, και έρχεται σε άμεση επαφή με έργα (πίνακες ζωγραφικής, αγάλματα κλπ). Οι απορίες των μικρών παιδιών γύρω από την ιστορία είναι πολλές. Δεν πρέπει όμως να τα απογοητεύουμε, αλλά να τροφοδοτούμε και να υποκινούμε περισσότερο τους προβληματισμούς τους, γύρω από το τι συνέβη χτές και τι πρόκειται να συμβεί αύριο. Τα σχολικά βιβλία ιστορίας έχουν πλούσιο εικονογραφικό υλικό, χωρίς την χρησιμοποίηση όμως των αυθεντικών πηγών, μουσειακών αντικειμένων ή την επίσκεψη σ' έναν αρχαιολογικό ιστορικό χώρο, μένουν πάντοτε αρκετά στοιχεία σκοτεινά και απροσέγγιστα. Οι απαντήσεις σε ερωτήσεις της ιστορίας βρίσκονται μέσα στα μουσεία⁶¹.

Κύριο έργο των μουσείων είναι η διατήρηση των αντικειμένων του παρελθόντος, για τις μελλοντικές γενεές, και η παρουσίασή τους με διδακτικούς σκοπούς. Μόνο στις αρχές του αιώνα μας, άρχισε να απασχολεί τους ειδικούς ο παιδευτικός ρόλος των μουσείων. Και επειδή η παιδεία απευθύνεται πρώτα στο παιδί, έκαναν έτσι την εμφάνισή τους τα πρώτα παιδικά μουσεία στην Αμερική. Στην Ευρώπη υπήρχε στην αρχή δυσπιστία γι' αυτό το είδος του μουσείου και έτσι έγιναν τμήματα παιδικά μέσα σε μεγάλα μουσεία⁶².

Ο οξυδερκής παιδαγωγός με την συνεργασία ειδικών μεταφέρει το μάθημά του σ' ένα μουσείο ή ιστορικό χώρο και μνημείο, ούτως ώστε η διδασκαλία του να είναι ένα αξιομνημόνευτο γεγονός για τους μαθητές του. Η συζήτηση γύρω από το μάθημα της ιστορίας μπορεί να γίνει πιο εποικοδομητική: δίπλα και μπροστά από τα αυθεντικά αντικείμενα. Τα μουσεία προσφέρονται για τον σκοπό αυτό γιατί με την ατμόσφαιρα, τον πλούτο των μαρτυριών, τον εξοπλισμό που διαθέτουν, εξυπηρετούν συγκεκριμένες εργασίες και διαδικασίες, μέρος της καθημερινής πραγματικότητας. Τα μουσεία αποτελούν μια πηγή

⁶¹ Αντρέας Ανδρέου, ό.π., σσ.15-21

⁶² Κούντουρα-Γεωργιάδου Ευθυμία, «Τα μουσεία τέχνης και τα παιδιά», *Περιοδικό «Αρχαιολογία»* τεύχος 16, σ.41

σημάτων, που χρησιμεύει στο να μεταδίδει μηνύματα και πληροφορίες από το παρελθόν. «Μουσείο και Ιστορία είναι δύο έννοιες που, έχουν στενή σχέση μεταξύ τους σήμερα, συμβαδίζουν, φέρουν και υποφέρουν κάτω από την ίδια μοίρα. Αν και ο αριθμός των επισκεπτών στα μουσεία αυξάνει συνεχώς, παρόλα αυτά όμως μπορεί να θεωρηθεί η γενικότερη στάση-τοποθέτηση του κοινού απέναντι στα μουσεία και συνακόλουθα στην ιστορία σα διαφορούμενη»⁶³.

«Πολλοί κριτικοί υποστηρίζουν πως και οι δύο έννοιες, ιστορία και μουσείο, είναι τυπικά φαινόμενα εκείνων των πολιτισμών, που βρίσκονται στο ύστερο στάδιο της ταξινόμησης και θεώρησης του παρελθόντος τους, γεγονός που οδηγεί σε ελαχιστοποίηση της δημιουργικής ενέργειας για την αντιμετώπιση του παρόντος»⁶⁴.

Για να γίνει αναπαράσταση κάποιου γεγονότος της ιστορίας χρειάζεται διασύνδεση του παρελθόντος με το παρόν, φαντασία αλλά περισσότερο η ανάγλυφη παραστατική δύναμη της παρουσίασης, δύο βοηθητικά μέσα αναπαράστασης ιστορικών γεγονότων, που μπορούν να θεωρηθούν τότε μόνο έγκυρα, όταν πλαισιώνονται από ουσιαστικά πραγματολογικά στοιχεία. «Η συνάντηση και αντιπαράθεση με απομεινάρια αλλοτινών εποχών, έτσι όπως τα βρίσκουμε στα μουσεία και τους αρχαιολογικούς, ιστορικούς χώρους, πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ιστορικής μας αναπαράστασης». Η προσφορά, πολλές φορές, των μουσειακών αντικειμένων ή και αρχαιολογικών χώρων είναι αποσπασματική, δηλαδή σπάνια προσφέρεται μια ολοκληρωμένη εικόνα για την αναπαράσταση ενός ιστορικού γεγονότος στο σύνολό του. Αυτό όμως μπορεί να είναι η βάση και η αφετηρία για την διαδικασία της παρουσίασης και της συζήτησης ενός ιστορικού γεγονότος που χωρίς την βοήθεια από το μουσείο είναι πολλές φορές στείρο και απροσέγγιστο. «Έτσι, μπορούν τα μουσεία, οι αρχαιολογικοί και ιστορικοί χώροι μέσα από τον προορισμό τους για συγκέντρωση και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς να αποτελέσουν ουσιαστικούς χώρους σπουδής και διδασκαλίας της ιστορίας και της ιστορίας της τέχνης»⁶⁵.

Μουσείο, ιστορική προσέγγιση: από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα

Στην αρχαιότητα το «Μουσείο» σήμαινε κάτι εντελώς διαφορετικό. Ήταν ο «ναός των Μουσών» ένας χώρος

⁶³ Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σσ. 21,25,

Άλκηστις, ό.π. σ.11

⁶⁴ Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σ. 26

⁶⁵ Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σσ. 30,31

αφιερωμένος στις Μούσες, ένας χώρος κατάλληλος για φιλοσοφικές συζητήσεις, ένας χώρος που δεν φιλοξενούσε έργα τέχνης. Σήμερα αντιθέτως είναι ένας χώρο συγκέντρωσης και διατήρησης έργων τέχνης και αντικειμένων που έχουν σχέση με την Ιστορία και άλλες επιστήμες και προσφέρει τη δυνατότητα παρατήρησης και απόλαυσης αυτών από το κοινό. Τη σημερινή του μορφή το μουσείο άρχισε να την παίρνει στην Αναγέννηση, με αναβίωση του αρχαίου ελληνικού πνεύματος, με συλλογές και έργα τέχνης από ελληνικές κατακτημένες περιοχές, που στη συνέχεια εκτίθενται στο κοινό, που αποτελείται από ευγενείς, βασιλείς, ισχυρούς της Εκκλησίας κλπ. Από τα πιο γνωστά μουσεία που ιδρύθηκαν, ήταν το μουσείο της Αλεξάνδρειας που ίδρυσε ο Πτολεμαίος Σωτήρας τον 3ο π.Χ. αιώνα όπου ζούσε και εργαζόταν ένας όμιλος σοφών. Οι συλλογές του ήταν αγάλματα, ιατρικά και αστρονομικά εργαλεία⁶⁶.

Το 1671 ανοίγει το πρώτο Πανεπιστημιακό Μουσείο στη Βασιλεία και το 1862 το Ashmolean Museum στην Οξφόρδη. Το 1753 ανοίγει το Βρετανικό Μουσείο. Τα μουσεία αυτά δημιουργήθηκαν από μία ορισμένη κοινωνική τάξη, άλλα δημιουργήθηκαν και λειτούργησαν για λόγους κρατικής πολιτικής. Τον 19ο αιώνα πολλά μουσεία χρησιμοποιούνται για καθαρά εθνικιστικούς σκοπούς και αποτελούν ένα κέντρο εθνικισμού το οποίο, αυτή την εποχή, χαρακτηρίζει όλη την Ευρώπη. Στα τέλη όμως του αιώνα γίνεται κάποια κίνηση ούτως ώστε τα μουσεία να χρησιμοποιηθούν σαν ένα είδος λαϊκών εκπαιδευτηρίων του λαού. Κίνητρο γι' αυτήν την προσπάθεια στάθηκε την εποχή εκείνη η ολοένα αυξανόμενη βιομηχανοποίηση, η αστικοποίηση μεγάλων μαζών του πληθυσμού, δύο παράγοντες που οδηγούν τους ανθρώπους μακριά από τις ρίζες τους, τους απομακρύνουν από κάθε ηθική αξία, από τα παραδοσιακά ήθη και έθιμα και τους αλλάζουν το ήθος και την αισθητική τους. Επομένως είναι αναγκαία η επαφή με την τέχνη, *«γιατί μέσα από αυτήν την επαφή επανασυνδέεται ο άνθρωπος με τον ίδιο του τον εαυτό, καλυτερεύει, ευτυχεί, γνωρίζει περισσότερα και εξυψώνει και βελτιώνει την ηθική και τη γενικότερη συμπεριφορά του. Στην Ελλάδα το πρώτο ελληνικό μουσείο ιδρύθηκε το Μάρτιο του 1829 στην Αίγινα από τον κυβερνήτη Καποδίστρια και όταν πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους έγινε η Αθήνα, ιδρύεται το «Κεντρικόν Αρχαιολογικόν Μουσείον»». Παρόλο που το μουσείο ήταν μια παρακαταθήκη πληροφοριών εντούτοις δεν απετέλεσε εκπαιδευτικό έργο για τα πλατύτερα κοινωνικά στρώματα»⁶⁷.*

Στα χρόνια της Γαλλικής Επανάστασης, η ιδέα της δημιουργίας μουσείων αναζωπυρώθηκε. Μεταξύ του 1791 και 1793 και μετά από τις αποφάσεις του επαναστατικού συμβουλίου,

⁶⁶ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π. σσ. 19,20

Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σσ. 35,36,

Άλκηστις, ό.π. σσ.13-14

⁶⁷ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ ό.π. σσ. 20,21

Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σσ.39,

Άλκηστις, ό.π. σ.14

κατάσχονται όλα τα έργα τέχνης από τις συλλογές του βασιλιά, των Εκκλησιών και μοναστηριών και αποτελούν το πρώτο υλικό του μουσείου του Λούβρου (1793), που μετατράπηκε στο πρώτο εθνικό μουσείο της Ευρώπης. Για πρώτη φορά εκτίθενται στο κοινό, χωρίς αμοιβή, αριστουργήματα που μέχρι τότε μόνο λίγοι μπορούσαν να απολαύσουν. *«Μέσα από αυτήν την πρώτη κίνηση φαίνεται να υλοποιείται μια ιδέα του Διαφωτισμού, που ήδη από τα μέσα του 18ου αιώνα αρκετοί πρίγκιπες και συλλέκτες έργων τέχνης, από την προνομιούχα τάξη των διανοούμενων αστών, προέτρεπαν την είσοδο του ευρύτερου κοινού στις συλλογές τους, προσφέροντας έτσι μία δυνατότητα παιδείας και αισθητικής απόλαυσης»*⁶⁸.

Σήμερα ο χώρος του μουσείου δεν χρησιμοποιείται μόνο για να φυλάγει και να παρουσιάζει με κάποια τάξη και χρονική σειρά τα διάφορα αντικείμενα των συλλογών του, αλλά μας δίνει και πληροφορίες σχετικές με τη ζωή του ανθρώπου σε ορισμένη εποχή. Τα αντικείμενα του μουσείου θα ήταν άχρηστα αν δεν μας έδιναν στοιχεία για την ιστορία. Ο Μπρεχτ θεωρεί τα αντικείμενα προϊόντα κοινωνικοϊστορικής εξέλιξης. Και βρίσκει «ωραίο» καθετί που έχει τη σφραγίδα της κοινωνικής εξέλιξης, γιατί σημασία έχουν οι άνθρωποι, που η ιστορία τους διαμορφώνει τα αντικείμενα και όχι τα ίδια τα αντικείμενα παρουσιασμένα αποσπασματικά, χωρίς την ιστορία τους. Τα ελληνικά μουσεία αντιλήφθηκαν την αναγκαιότητα της εποχής, και δεν είναι χώροι με προθήκες και εκθέματα, γίνονται χώροι εκπαιδευτικοί, με αυτονομία και λειτουργικότητα. Τα περισσότερα οργανώνουν και προσφέρουν εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονται σε διάφορες ηλικίες και έχουν σκοπό να μεταβάλλουν την επίσκεψη στο μουσείο σε μια ευχάριστη εμπειρία, να δημιουργήσουν περιέργεια στα παιδιά και ενδιαφέρον όχι μόνο για το έκθεμα αλλά και τον χώρο από τον οποίο προήλθε. Τα προγράμματα υποστηρίζει το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM). Τα περισσότερα μουσεία έχουν εξοπλιστεί με ειδικά εργαστήρια, όπου τα παιδιά μπορούν να εκφραστούν και να πειραματιστούν με ερεθίσματα από το περιεχόμενο του μουσείου. Εκπαιδευμένοι ερμηνευτές συνεργάζονται με τα παιδιά για συγκεκριμένο πρόγραμμα. Αξιόλογη εργασία στον τομέα αυτό έχει προσφέρει το «Ελληνικό Παιδικό Μουσείο» και το ελληνικό τμήμα του ICOM (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων), που έχει καταρτίσει προγράμματα για μουσεία σε διάφορα μέρη της Ελλάδας⁶⁹.

«Το αντικείμενο του μουσείου, σύμφωνα με το (ICOM), προσδιορίζει τον τύπο και το περιεχόμενο του εκπαιδευτικού προγράμματος με δραστηριότητες, που εκτός από την ενημέρωση δίνουν έμφαση στο ψυχαγωγικό στοιχείο, με σκοπό να «κερδίσουν» τον

⁶⁸ Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σσ. 37,

Άλκηστις, ό.π. σσ.14

⁶⁹ Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σ.38,

Άλκηστις, ό.π. σ.22,

Κούντουρα-Γεωργιάδου Ευθυμία, «Τα μουσεία τέχνης και τα παιδιά», *Περιοδικό «Αρχαιολογία»*, τεύχος 16, σ.43

επισκέπτη και να του δημιουργήσουν ερεθίσματα ώστε να επισκεφθεί και πάλι το μουσείο. Έτσι, τον βοηθούν να ενεργοποιήσει τις δημιουργικές του ικανότητες και να πάψει να είναι παθητικός δέκτης πληροφοριών. Ιδιαίτερα για τα παιδιά, γράφει το ICOM, πολλά μουσεία έχουν γίνει ένας οικείος χώρος, ένας χώρος μέσα από το παιχνίδι, έχουν ζωντανέψει, για να μπορέσει το παιδί να συνδέσει το παρόν και να αισθανθεί την αδιάκοπη συνέχεια του πολιτισμού»⁷⁰.

Στην αρχή τα μουσεία επισκεπτόταν άνθρωποι που είχαν κάποια σχέση με την τέχνη, άνθρωποι μιας κοινωνικής τάξης και κουλτούρας. Αν προσπαθήσει να εξηγήσει κανείς την αδιαφορία του κόσμου απέναντι στα μουσεία, καταλήγει στο συμπέρασμα πως τα μουσεία ήταν κτήρια μόνο για φύλαξη, «απόρθητα παλάτια», «ναούς και τάφους της τέχνης», χωρίς προσπάθεια για προώθηση ενός ευρύτερου στόχου, για να γίνουν τα ιστορικά αντικείμενα και τα έργα τέχνης, κτήμα του συνόλου του πληθυσμού και να διασυνδεθούν με τη γενικότερη εκπαίδευση του τόπου. Ο αρχικός σκοπός όταν δημιουργήθηκαν τα μουσεία, ήταν η διαφύλαξη, διατήρηση και έκθεση έργων τέχνης. Η απλή αυτή έκθεση των αντικειμένων δε βοηθάει τον μη ειδικό, μέσο ή απληροφόρητο θεατή να εξασφαλίσει κάποια σχέση ανάμεσα στο έργο τέχνης ή το αντικείμενο που παρατηρεί και να προχωρήσει στη βαθύτερη κατανόησή τους. Τις τελευταίες δεκαετίες αρχίζουν πια τα μουσεία να απευθύνονται στο ευρύ κοινό, χωρίς, όμως, να εξασφαλίζουν πάντοτε αυτό το επιδιωκόμενο κοινό. «Άλλωστε, ας μη ξεχνάμε ότι «δεν είναι η ομορφιά που λείπει από τα μάτια μας», όπως δηλώνει ο Rodin, «αλλά τα μάτια μας που δεν την αναγνωρίζουν». Αλλά δεν την αναγνωρίζουν, γιατί κανείς δε μας έμαθε να την αναγνωρίζουμε. Όπως δηλώνει ο Picasso, «το κοινό δεν καταλαβαίνει πάντοτε τη μοντέρνα τέχνη αλλά αυτό συμβαίνει γιατί τελικά κανένας δε του έμαθε ποτέ τίποτα σχετικά με τη ζωγραφική. Τον μαθαίνουν να γράφει και να διαβάσει, να ζωγραφίζει και να τραγουδάει, μα ποτέ κανείς δε σκέφτηκε να του μάθει να κοιτάζει έναν πίνακα». Οι προβληματισμοί αυτοί οδηγούν τους ειδικούς στην διασύνδεση του μουσείου με το σχολείο. Η πρώτη προσπάθεια να εξοικειωθούν οι νέοι με τα μουσεία γίνεται στις αγγλοσαξονικές χώρες, όπου και δημιουργούνται τα πρώτα μουσεία για παιδιά. Το 1885 ιδρύεται στο Μπρούκλιν το πρώτο παιδικό μουσείο του οποίου οι θεματικές συλλογές ήταν σχετικές με τα αντικείμενα της φυσικής ιστορίας, της εθνογραφίας και άλλων επιστημών». Μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο υπάρχει μια οργανωμένη εντατική προσπάθεια μεμονωμένων μουσείων και οργανισμών στο να φέρουν τα μουσεία κοντά στους μαθητές και στο σχολείο, να σπάσουν το γιγαντιαίο χάσμα ανάμεσα στο σχολείο και στο μουσείο, αλλά και να επαναπροσδιορίσουν το ρόλο και τους στόχους τους. Το μουσείο πρέπει να είναι ανοιχτό στο κοινό για να δει και να καταλάβει την ιστορία του με τη βοήθεια των

⁷⁰ Άλκηστις, ό.π. σ.22

αντικειμένων που δημιούργησαν οι πρόγονοί του. Το μουσείο οργανώνει έρευνες σε αρχαιολογικούς χώρους αλλά και στην ύπαιθρο και στις πόλεις, συγκεντρώνει αντικείμενα του παρελθόντος (μουσειακά αντικείμενα), τα διαφυλάττει, τα συντηρεί για να τα μελετά και να τα συνθέτει για «παιδεία και ψυχαγωγία»⁷¹.

Η μεγαλύτερη δυσκολία που αντιμετωπίζει το μουσείο είναι να μπορέσει να πληροφορήσει το κοινό και πιο συγκεκριμένα το είδος της πληροφόρησης που θα του παρέχει. Αυτό συνδέεται, με τις έντονες κοινωνικοπολιτικές διαφορές, που παρουσιάζουν οι διάφορες ομάδες των επισκεπτών των μουσείων. *«Το πρόβλημα αυτό έχει τις ρίζες του στην ίδια τη δομή του μουσείου που προωθεί την αντίληψη, είτε μιας γλυπτοθήκης με αριστουργήματα της αρχαίας πλαστικής, είτε μιας απρόσιτης άσπογα διαρθρωμένης ακατανόητης όμως νομισματικής συλλογής είτε μιας συλλογής βυζαντινών εικόνων που προσεγγίζεται σιωπηλά και με μεταφυσική απορία. Αυτό, όμως, που παραγκωνίζεται είναι το ίδιο το πεδίο της ιστορικής πληροφορίας με μόνη την προώθηση μιας επιφανειακής αισθητικής απόλυσης, χωρίς έτσι να μπορεί να συμμετέχει ενεργά στη γνώση και την αισθητική το μεγαλύτερο μέρος του λαού. Οι επισκέπτες που έχουν κάποια παιδεία σε μουσειακά ζητήματα και αναγνωρίζουν τη στενή σχέση ιστορίας και μουσείου, δέχονται με μεγαλύτερη άνεση τις πληροφορίες του μουσείου και αποτελούν παράλληλα το μεγαλύτερο και συχνότερο αριθμό των επισκεπτών. Τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα στην Ευρώπη προσπαθούν πολλά μουσεία να απευθυνθούν και σε άλλες συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, διοργανώνοντας διαφοροποιημένες και ειδικά προσαρμοσμένες εκθέσεις, ξεναγήσεις και διαλέξεις»*⁷².

Επειδή το να κεντρίσεις το ενδιαφέρον των ανθρώπων για το μουσείο είναι αδύνατο, στρέφονται τις τελευταίες δεκαετίες και ιδιαίτερα στις μέρες μας τα μουσεία προς τα παιδιά, τους μαθητές και τα σχολεία. Στην Ελλάδα τα εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων βρίσκονται ακόμη στο αρχικό τους στάδιο. Έχουν γίνει αξιόλογες μεμονωμένες προσπάθειες εκπαιδευτικών προγραμμάτων, κύρια με την πρωτοβουλία φορέων ή επιστημόνων που συνεργάζονται μέσα στο μουσείο. Εάν ο μαθητής μάθει να επισκέπτεται το μουσείο και κατανοήσει την σύνδεση τέχνη-ιστορία το σίγουρο είναι ότι θα επανέρχεται σ' αυτό τον χώρο συχνά στη ζωή του. Γι' αυτό το παιδί πρέπει να οδηγηθεί στο μουσείο μέσα από το σχολείο με την παροχή κινήτρων και τότε θα το νιώσουν σαν ένα χώρο ερμηνείας των μαρτυριών της ιστορίας του ανθρώπου. Για να οδηγηθούν τα παιδιά σε μια μουσειακή επίσκεψη, πρέπει να υπάρχει προετοιμασία και μετεπεξεργασία αυτής της επίσκεψης⁷³.

⁷¹ Άλκηστις, ό.π. σσ.40-44

⁷² Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σ.44

⁷³ Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σσ.45,47

Μουσεία για παιδιά ή παιδικά μουσεία

Για να έρθει το παιδί πιο κοντά στην τέχνη ενισχύθηκε η άποψη ότι τα μουσεία πρέπει να ανοίγουν για το παιδικό κοινό και επειδή δεν μπορούν τα μικρά παιδιά να προσαρμοστούν σ' έναν χώρο μουσείου που είναι για ενήλικες, προτάθηκε να δημιουργηθούν παιδικά μουσεία, ειδικά μόνο για παιδιά. Ίσως όμως αυτός ο χώρος να μην αποδίδεται σωστά με την λέξη μουσείο. Το Παιδικό Μουσείο επιδιώκει να δημιουργήσει εκπαιδευτικά προγράμματα και εκπαιδευτικό υλικό που να απευθύνεται σε δασκάλους και μαθητές. Με τα προγράμματα αυτά προσπαθούν να ευαισθητοποιήσουν το δάσκαλο στις ειδικές μεθόδους διδασκαλίας στα Μουσεία. Προσπάθειες για την ίδρυση τέτοιων μουσείων έγιναν στην Αμερική, τη Γαλλία και το Βέλγιο⁷⁴.

Σε πολλά παιδικά μουσεία, η παρουσίαση των έργων γίνεται με κουκλοθέατρο, παιχνίδια, έτσι ώστε να δημιουργείται μια ατμόσφαιρα παιχνιδιού. Πολλά έργα τέχνης τα τοποθετούν στο ύψος των παιδιών. Έτσι τα αντικείμενα του μουσείου παύουν να είναι απόμακρα για τα παιδιά, γιατί έχουν την δυνατότητα να τα αγγίξουν, να τα δουν από κοντά, να εξετάσουν το υλικό με το οποίο είναι φτιαγμένα. *«Η επίσκεψη στα μουσεία, με την απλή κλασσική της έννοια, σημαίνει την επαφή του παιδιού με το έργο τέχνης, σημαίνει την ανάπτυξη της ευαισθησίας του παιδιού, το ξύπνημα του θαυμασμού του μπροστά στο ωραίο, σημαίνει την ταύτιση του σύγχρονου. Είναι σημαντικός παράγοντας αισθητικής καλλιέργειας του παιδιού η επαφή του με τα αυθεντικά πραγματικά έργα του ανθρώπινου πολιτισμού. Δεν υπάρχει υποκατάστατο της αληθινής τέχνης»*. Δεν μπορούμε να περιορίσουμε τις δυνατότητες που έχει το παιδί, καθώς και την ανάπτυξη εκείνων των δυνατοτήτων που μπορούν να του προσφέρουν από μια επίσκεψη σε ένα μουσείο, με το σκεπτικό να κάνουμε όσο το δυνατόν πιο ευχάριστο το χώρο που ονομάζεται «παιδικό μουσείο». Πολλές φορές, όμως, στην προσπάθειά μας να ενθαρρύνουμε το παιδί στη δημιουργία και την έκφραση, μπερδεύουμε την έννοια του μουσείου με την έννοια του εργαστηρίου. Αυτό που πρέπει να επιδιώξουμε είναι η επίσκεψη στο μουσείο να είναι το άνοιγμα της σκέψης του παιδιού προς τον εξωτερικό του κόσμο, το δυνάμωμα της παρατηρητικότητας και των ερεθισμάτων του από το γύρω περιβάλλον, ώστε στη συνέχεια και ο ίδιος να γίνει δημιουργικός. *«Νομίζοντας ότι το μουσείο για παιδιά, στην ακριβή ετυμολογία της λέξης, παρουσιάζει ορισμένα προβλήματα, προτείνουμε την επέκταση των ήδη υπαρχόντων μουσείων σε άνετους χώρους επίσκεψης και για το παιδικό κοινό. Αίθουσες για υποδοχή του παιδικού κοινού, για*

⁷⁴ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π., σσ. 25,25

Ελένη Γερουλάνου-Σοφία Ρωκ-Μελά, «Παιδικό Μουσείο», *Περιοδικό «Αρχαιολογία»*, τεύχος 38, σ. 39

ξεκούραση και παιχνίδια, για προβολές και συζητήσεις, βιβλιοθήκη, εργαστήρια εξοπλισμένα για δημιουργικά υλικά (πηλός, σχέδιο, γλυπτική κλπ.) παράλληλα με τις ήδη υπάρχουσες αίθουσες εκθεμάτων, θα προσέφεραν πολλά περισσότερα στο παιδί. Θα υπήρχε ένας πλήρης συνδυασμός μουσείου, δημιουργικών δραστηριοτήτων, παιχνιδιών και, γενικά, όλων αυτών των αναγκαίων για την ολοκλήρωση της παιδικής προσωπικότητας δραστηριοτήτων»⁷⁵.

Έννοια, ρόλος και σκοπός του μουσείου

Ο σκοπός της δημιουργίας του μουσείου είναι να διαφυλάξει και να διατηρήσει τα έργα τέχνης. Ενώ παλαιότερα τα έργα τέχνης τα απολάμβαναν λίγοι, τώρα όλο και περισσότερα άτομα όλων των κοινωνικών τάξεων επισκέπτονται τα μουσεία. Ο ρόλος του μουσείου είναι να εξασφαλίσει κάποια σχέση ανάμεσα στο έργο τέχνης το οποίο φυλάσσει και διατηρεί και τον επισκέπτη του μουσείου. *«Αν, όπως λέει ο Rodin, όσον αφορά τη στιγμή της επαφής με την τέχνη, «είμαστε οι τυφλοί που λούζονται στο φως», πολύ ευδιάκριτα καθορίζεται ο ρόλος του μουσείου. Είναι ο χώρος όπου θα μπορέσει ο τυφλός στο έργο τέχνης θεατής να αντικρίσει, να θαυμάσει και να νιώσει συγκίνηση μπροστά στα έργα τέχνης, πολιτιστικής κληρονομιάς και πνευματικής ανύψωσης».* Η γνωριμία της πολιτιστικής ιδιαίτερης ταυτότητας, η επαφή με το πολιτιστικό παρελθόν, η ανάπτυξη πνευματικών ή ακόμα και καλλιτεχνικών δεξιοτήτων του επισκέπτη αποτελεί κύριο στόχο του μουσείου. Ο ρόλος του μουσείου και η αιτία ύπαρξης του δεν είναι μόνο η αποθήκευση κάποιων σημαντικών έργων, αλλά μας βοηθά να γνωρίσουμε την ιστορία, τη λογογραφία, την παράδοσή μας. *«Το αντικείμενο για να υπάρχει πρέπει να μπορεί να το γευτεί κανείς».* Αυτό είναι με δυο λόγια ο ρόλος, ο στόχος, ο σκοπός και η επιδίωξη του μουσείου. *Να προσφέρει στον καθένα τη δυνατότητα να γευτεί τη χαρά και την απόλαυση που προσφέρουν το έργο της σύγχρονης, μας τέχνης, το έργο της αρχαιότητας ή και κάθε έργο, γενικότερα, του πνεύματος και της τέχνης».* Ο ρόλος του μουσείου είναι να αισθανθεί ο άνθρωπος, ο επισκέπτης την ευχαρίστηση για τα έργα τέχνης που βλέπει και που έχουν κατασκευαστεί από σημαντικούς καλλιτέχνες. *«Η γνώση της ιστορίας του παρελθόντος αλλά και κάθε επιστημονικής εξέλιξης αποτελούν ακόμα σκοπό του μουσείου. Η ενίσχυση και ο εμπλουτισμός της φαντασίας, η δημιουργία αισθητικής και πλαστικής ευαισθησίας, η ανάπτυξη της μνήμης και της*

⁷⁵ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π. σσ. 24,25,26

παρατηρητικότητας, ακόμα κι αν δεν αποτελούν το λόγο ύπαρξης και δημιουργίας των μουσείων, αποτελούν, όμως, το αποτέλεσμά τους. Το μουσείο είναι ο κατεξοχήν χώρος της αισθητικής και καλλιτεχνικής μύησης, της καλλιέργειας της ευαισθησίας μπροστά στο έργο τέχνης, η έλλειψη της οποίας αποτελεί ένα σημαντικό κενό της προσφοράς της δυνατότητας άμεσης επαφής με το πραγματικό έργο τέχνης, το οποίο πολλές φορές αποτελεί την αφετηρία και για μετέπειτα καινούριες δημιουργίες». Τα παιδιά που επισκέπτονται το μουσείο συνειδητοποιούν την ιστορική πραγματικότητα γιατί έρχονται σε επαφή με τα αυθεντικά ντοκουμέντα, καθρέφτες μιας εποχής που του επιτρέπουν να ξαναβρεί τα ίχνη ενός παρελθόντος, το οποίο, όμως, μόνο θεωρητικά κυρίως μελετούν. Τα δίνει ώθηση για προσωπική δημιουργία αντλώντας εμπειρίες, εντυπώσεις, από το έργο τέχνης το οποίο θαυμάζουν. Το μουσείο δεν είναι πλέον ναός τέχνης, αλλά είναι ένα πολιτιστικό κέντρο, όπου συγκεντρώνονται, μελετώνται και αξιολογούνται όλες οι μαρτυρίες της ανθρώπινης ιστορίας⁷⁶.

Το μουσείο: Σημαντικός παράγοντας της αισθητικής και καλλιτεχνικής αγωγής για το παιδί

«Η συμβολή του μουσείου σα μέσο πολιτιστικής ανάπτυξης και σα μορφωτικός παράγοντας συνοπτικά και σχηματικά, παρουσιάζεται με τρεις βασικούς τρόπους:

Το μουσείο διαθέτει και συντηρεί τα έργα τέχνης με στόχο να τα κάνει όσο το δυνατό πιο γνωστά στο ευρύ κοινό, κατανοητά, αντιληπτά, αξιόλογα και ευχάριστα στην παρουσίασή τους για το κοινό.

Ενισχύει τη χρήση αυτών των έργων έχοντας σα στόχο την ανάπτυξη της αισθητικής έννοιας.

Χρησιμοποιεί τα έργα τέχνης προκειμένου να εμπνεύσει καινούριες δημιουργίες.

Ο Ilia Beshkow δηλώνει ότι «η τέχνη γεννιέται από την τέχνη». Αυτός είναι ο ρόλος του μουσείου και σα χώρος μύησης στην τέχνη, συντελεί αφάνταστα στην αισθητική ευαισθησία τόσο του παιδιού όσο και του ενήλικα». Η τέχνη είναι δημιουργία, είναι έμπνευση, δεν είναι μίμηση. Η συχνή, όμως, επαφή με τα έργα τέχνης δημιουργεί τις απαιτούμενες προοπτικές για μια δίοδο στην αισθητική ικανότητα. Η έμπνευση και η δημιουργία έρχονται σα συνέπεια σωρών εντυπώσεων και γέννησης συναισθημάτων. Τίποτα δε

⁷⁶ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π. σσ. 27,28

γεννιέται από το τίποτα. Η φυσική επαφή με το έργο τέχνης που γίνεται στο μουσείο, προσφέρει μια άλλη διάσταση για το παιδί: τόσο από το θέμα, την τεχνική, τη μορφή και τις διαστάσεις, όσο και από τη δυνατότητα ανάγνωσης της ιδιαίτερης γραμματικής του κάθε έργου. Τα παιδιά νιώθουν την ομορφιά των μορφών και των χρωμάτων, μπορούν να ξεχωρίζουν τον όμορφο πίνακα, περισσότερο από τη συγκινησιακή του πλευρά και λιγότερο επειδή ξέρουν να πουν το γιατί. Το μουσείο προσφέρει στο παιδί καινούριες εντυπώσεις χρησιμοποιώντας τη γλώσσα της εποχής, τη γλώσσα της εικόνας που είναι ιδιαίτερα κατανοητή από τα παιδιά. Επίσης του προσφέρει ένα σύνολο λειτουργιών αρχίζοντας από τη διασκέδαση και καταλήγοντας στη γνώση. Τα περισσότερα παιδιά θεωρούν την επίσκεψη σ' ένα μουσείο σα μια ευκαιρία διασκέδασης και ψυχαγωγίας. Ψάχνοντας τα κωμικά στοιχεία τους πίνακες, μας δείχνουν με τον τρόπο αυτό την ανάγκη που έχουν για μια ευρύτερη προσέγγιση. Μαζί με τη διασκέδαση που προσφέρει το μουσείο στο παιδί, του προκαλεί καινούριες εντυπώσεις, του δίνει καινούρια ερεθίσματα, του δημιουργεί καινούριους προβληματισμούς και, γιατί όχι, πολλές φορές και την επιθυμία για γνώση. Το βοηθάει να κατανοήσει, να νιώσει το ιστορικό παρελθόν, να γνωρίσει την καλλιτεχνική δημιουργία, να του δείξει τα διάφορα υλικά και τον τρόπο δουλειάς ενός καλλιτέχνη. Ακόμη, το μουσείο συντελεί στην ανάπτυξη της φαντασίας τους και στη δημιουργία της πλαστικής τους φαντασίας. «Μήπως το να χρησιμοποιήσουμε το μουσείο σα χώρο αφομοίωσης και μόνο γνώσεων θα έχει σαν αποτέλεσμα την απομάκρυνση του παιδιού από αυτό που εμείς θεωρούμε ότι έχει ίση με τις γνώσεις σημασία, δηλαδή από την καλλιτεχνική, αισθητική καλλιέργειά του»; Το μουσείο δεν πρέπει απλώς να παρουσιάζει τους θησαυρούς που διαθέτει, αλλά με την χρήση των μεθόδων που αγγίζουν την ευαισθησία και τη φαντασία των παιδιών να κάνει εύληπτη και επαγωγική την γνώση τους. Προσπαθώντας να βρεθεί η χρυσή τομή, χρησιμοποιούμε το μουσείο σαν χώρος διασκέδασης, ανάπτυξης της ευαισθησίας, της φαντασίας, της καλλιτεχνικής αγωγής και σαν χώρο επέκτασης και εμπέδωσης γνώσεων, με τη δημιουργία των ειδικών εκπαιδευτικών για τα μουσεία προγραμμάτων και του ειδικευμένου προσωπικού που ασχολείται με την οργάνωσή, τους εμπυχωτές⁷⁷.

---

⁷⁷ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π. σσ. 32-34

Δεληγιάννης Δ., «Πρόγραμμα Σπουδών Επίλογής “Μουσειοπαιδαγωγική Εκπαίδευση”», σ. 149, Κόκκινος Γ., Αλεξάκη Ε., *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2002.

Η εκπαίδευση τους για μια παιδαγωγική-πολιτιστική ανάπτυξη του μουσείου

«Όταν ο ρόλος και ο σκοπός του μουσείου είναι η επαφή του κοινού και ειδικότερα του παιδικού κοινού με το έργο τέχνης και όταν, όπως σημειώνει ο Rodin, «η πλειοψηφία των ανθρώπων είναι σε ό,τι αφορά την τέχνη τυφλοί που λούζονται στο φως», είναι αναγκαία η παρουσία κάποιων ειδικών, κάποιων που θα βρίσκονται ανάμεσα στη σχέση παιδί-έργο τέχνης, που θα ζώσουν ψυχή στη ζωγραφική, έννοια στη γλυπτική και θα βοηθήσει το παιδί, ώστε η επίσκεψη στο μουσείο να είναι μια γόνιμη απασχόληση και όχι μια απασχόληση για να περάσει η ώρα». Ο εμπυχωτής βοηθά στο να γίνουν προσιτά στον καθένα τα πολιτιστικά πλούτη του παρελθόντος και της σύγχρονης δημιουργίας, προσαρμοζόμενος κάθε φορά στο επίπεδο των ακροατών του, ώστε να γίνει το μουσείο ένας χώρος όχι πια ιερός και μυστηριώδης αλλά ένας χώρος δράσης, έμπνευσης και δημιουργίας. Απευθύνεται κυρίως σε παιδιά γιατί γνωρίζει ότι η περιέργεια τους αποτελεί την βάση για περαιτέρω μάθηση και γνώση. Απευθύνεται δηλαδή στην παιδική ψυχή. Οι βασικές του γνώσεις είναι παιδαγωγικής και ψυχολογίας, ιστορίας της τέχνης και κάποια καλλιτεχνική διάθεση. Γνώσεις παιδαγωγικής και ψυχολογίας, ώστε να μπορέσει να εισχωρήσει στον κόσμο του παιδιού, να κατανοήσει, να ενθαρρύνει και να αναλύσει σε δεδομένη περίπτωση το παιδί. Γνώσεις ιστορίας της τέχνης, ώστε να μπορέσει να ανοίξει το χώρο του μουσείου στο παιδικό κοινό, να ανοίξει τις πόρτες της τέχνης φέρνοντας την κοντά στο παιδί. Καλλιτεχνική διάθεση, ώστε να ωθήσει το παιδί σε περαιτέρω καλλιτεχνική δημιουργία και σε περαιτέρω καλλιτεχνικό στοχασμό⁷⁸.

Ο ρόλος του εμπυχωτή

«Το κοινό δεν καταλαβαίνει τη μοντέρνα τέχνη, γιατί ποτέ κανείς δεν του έμαθε να κοιτάζει έναν πίνακα» (Picasso). Αυτός είναι ο ρόλος έρχεται του εμπυχωτή μέσα στο μουσείο. Βοηθάει το παιδί να καταλάβει την τέχνη, να γευτεί τη χαρά του απλού θεατή αλλά και να το βοηθήσει να νιώσει το συναίσθημα της προσωπικής δημιουργίας. Στόχος του είναι ο παιδαγωγικός ρόλος που καλείται

---

⁷⁸ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π. σσ. 37, 38

να παίξει το μουσείο, να επιτρέψει τη γόνιμη και αποδοτική σύνδεση του σχολείου με το μουσείο, ένα άνοιγμα αρχικά στο σχολικό κοινό και στη συνέχεια στους ενήλικες. «Ο ρόλος του εμπυχωτή είναι να ευαισθητοποιήσει το παιδί απέναντι στο έργο τέχνης και να δώσει ένα περιεχόμενο στις σχολικές επισκέψεις στο μουσείο. Να πάψει πια το μουσείο να είναι χώρος κλειστός και απόμακρος για το παιδί αλλά να γίνει χώρος μάθησης, τόσο για τα έργα του παρελθόντος όσο και τα προβλήματα της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας». Επειδή οι περισσότεροι άνθρωποι δεν είχαν νιώσει ποτέ την ανάγκη επισκεφτούν κάποιο μουσείο, έπρεπε να υπάρχει κάποιο άτομο, κατάλληλο, ο εμπυχωτής, το οποίο να οργανώνει τις επισκέψεις στο μουσείο των μαθητών του σχολείου. Γιατί αν ο ενήλικας έχει μάθει το δρόμο του μουσείου από την παιδική του ηλικία, θα επανέρχεται σ' αυτό όλη του τη ζωή. Ο ρόλος του εμπυχωτή δεν περιορίζεται στο να δημιουργήσει τα κίνητρα για μια τυχαία επίσκεψη σε κάποια μουσεία, αλλά κυρίως στοχεύει στο να δημιουργήσει μια κατάλληλη συνεχή υποδομή, απελευθερωμένη και κανονική για την καλλιτεχνική ικανότητα. Ο εμπυχωτής αποτελεί το συνδετικό κρίκο μεταξύ του δασκάλου και του μουσείου. Δεν αντικαθιστά το δάσκαλο, γιατί ο δάσκαλος αποτελεί για το παιδί το πρότυπό του, έχει συνδεθεί μαζί του συναισθηματικά και συγκινησιακά. Δεν θα μπορούσε μια επίσκεψη στο μουσείο να χαλάσει την μοναδική σχέση ανάμεσα στο παιδί και τον δάσκαλο. Ο εμπυχωτής καλείται να ενώσει το χάσμα, που μέχρι τώρα χώριζε το μουσείο από την εκπαίδευση. Θα πάψει πια το έργο της τέχνης να παρουσιάζεται σε μας με μοναδική πληροφορία την εποχή, την προέλευση του καλλιτέχνη και τον τίτλο του εκθέματος αλλά με τη μεσολάβηση του εμπυχωτή θα τοποθετείται μέσα στο κοινωνικό-ιστορικό του πλαίσιο και με τη συνεργασία του δασκάλου θα συνδέεται με τα ήδη γνωστά αντικείμενα του μαθητή. Οι άνθρωποι που στελεχώνουν τα εκπαιδευτικά τμήματα των μουσείων (οι εμπυχωτές) πρέπει να προβληματίζονται σταθερά για την ποιότητα της γνώσης που λαμβάνει χώρα κατά την διάρκεια των προγραμμάτων τους, να ελέγχουν τις μεθόδους και τις τεχνικές που χρησιμοποιούν και τα μέσα από τη συνεχή αξιολόγηση και να επιδιώκουν να βελτιώνουν το μορφωτικό έργο που επιτελούν. Στη διαδικασία αυτή, η συνεργασία με τους δασκάλους είναι πολύτιμη⁷⁹.

---

⁷⁹ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π. σσ. 38,39

Χαλκιά Αλκηστη, «Ένα βήμα πιο κοντά στο Μουσείο», Κόκκινος Γ., Αλεξάκη Ε., ό.π., σ.298.

Ο θεσμός του εμπυχωτή σήμερα στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα άρχισαν τα πρώτα σεμινάρια για την επιμόρφωση των εμπυχωτών-οι οποίοι, θα στελεχώσουν χώρους που απευθύνονται στη νεολαία. Σήμερα πολύ λίγα μουσεία έχουν εκπαιδευτικά προγράμματα περισσότερο ή λιγότερο ανεπτυγμένα. Υπεύθυνοι είναι οι ιστορικοί τέχνης, οι αρχαιολόγοι και σπάνια οι παιδαγωγοί. Για να πραγματοποιηθεί μια εκπαιδευτική επίσκεψη και ένα πρόγραμμα εκπαιδευτικό στο μουσείο, είναι απαραίτητη η παρουσία του παιδαγωγού. Αλλά είναι ακόμα πολύ απαραίτητος ο συνδυασμός του ιστορικού τέχνης με ψυχολογικές-παιδαγωγικές γνώσεις, ο συνδυασμός του αρχαιολόγου με τη γνώση της παιδικής ψυχής και νοοτροπίας, όπως επίσης και ο συνδυασμός του παιδαγωγού με γνώσεις ιστορίας της τέχνης. Επειδή οι επισκέψεις στα μουσεία γίνονται με την φροντίδα κάποιων ιστορικών τέχνης ή αρχαιολόγων που όμως δεν έχουν ειδικές γνώσεις, ώστε να δημιουργήσουν στα παιδιά την ανάγκη να πλησιάσουν τα έργα τέχνης συχνά καταλήγουν σε αποτυχία ή το λιγότερο παραμένουν χωρίς ουσιαστικά, θετικά αποτελέσματα. Το ίδιο γίνεται κι όταν την ευθύνη έχει ο παιδαγωγός, ο δάσκαλος, ο φιλόλογος ή οποιοσδήποτε άλλος σχετικός με τις «επιστήμες που αφορούν το παιδί». *«Η οργάνωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στα μουσεία απαιτεί τη συνεργασία του ειδικού για τις συλλογές του μουσείου και για τη γενικότερη ιστορία της τέχνης με τον ειδικό παιδαγωγό που θα επιλέξει, σε σχέση με την ηλικία, σχολικές γνώσεις, ψυχολογική ανάπτυξη και ειδικά χαρακτηριστικά κάθε ομάδας παιδιών (την εποχή, τα έργα και τον τρόπο προσέγγισης των έργων στα παιδιά). Από εκεί και πέρα ο ειδικός στα θέματα των συλλογών του μουσείου και της ιστορίας της τέχνης θα υλοποιήσει το εκπαιδευτικό πρόγραμμα»⁸⁰.*

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Προετοιμασία και υποδοχή του μαθητή στο χώρο του μουσείου

«Αν το παιδί μάθει το δρόμο του μουσείου από την παιδική του ηλικία, θα επανέρχεται σε αυτό όλη του τη ζωή». Αυτό είναι κάτι που έχουμε τονίσει πολλές φορές. Το πρόβλημά μας είναι να

⁸⁰ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π. σσ. 39,40

βρούμε κάποιον τρόπο ώστε να οδηγήσουμε τα παιδιά στο μουσείο. Πρέπει πετύχουμε η πρώτη επαφή του παιδιού με το μουσείο να είναι μια θετική εμπειρία που θα του ανοίξει καινούριες ορίζοντες θα το βοηθήσει να νιώσει ότι το μουσείο είναι ένας χώρος δικός του, όπου θα μπορεί να κινηθεί και να εκφραστεί ελεύθερα. *«Δύο είναι οι βασικοί παράγοντες που επηρεάζουν τον ερχομό του παιδιού στο μουσείο: ο ένας είναι η οικογένεια και ο δεύτερος το σχολείο. Όταν η πρωτοβουλία ανήκει στην οικογένεια, πολλοί είναι οι παράγοντες, πολλές οι συνισταμένες που θα επηρεάσουν την επίσκεψη σ' ένα μουσείο, ο ελεύθερος χρόνος της οικογένειας, το μορφωτικό επίπεδο των γονιών και η οικονομική τους κατάσταση είναι κυρίως παράγοντες που χαρακτηρίζουν τη δυνατότητα επίσκεψης σ' ένα μουσείο»*. Οι μουσειακές επισκέψεις θεωρούνται γόνιμες και ωφέλιμες τότε μόνο όταν τα παιδιά βλέπουν θετικά τα μουσεία για όλη τους την ζωή. Γι' αυτό με κατάλληλη προετοιμασία πριν την πρώτη επίσκεψη στο μουσείο θα πρέπει να κεντρισθεί το ενδιαφέρον των παιδιών μέσα από συγκεκριμένες προπαιδευτικές ενέργειες. Το παιδί μπορεί να είναι και «μεσολαβητής» στην οικογένειά του, αν γνωρίσει σωστά τα έργα τέχνης και έτσι έχουμε διπλό αποτέλεσμα: και το παιδί να αγαπήσει το μουσείο, οπότε σε δεδομένη στιγμή να επανέλθει και ν' ανοίξει ο δρόμος για την επίσκεψη σε αυτό όλης της οικογένειας. Το σχολείο θα πρέπει να δώσει στα παιδιά να καταλάβουν ότι η μουσειακή επίσκεψη δεν είναι μια εκπαιδευτική επίσκεψη ρουτίνας αλλά επίσκεψη σε ένα μορφωτικό κέντρο όπου συγκεντρώνονται, μελετώνται και αξιοποιούνται όλες οι μαρτυρίες της ιστορίας του ανθρώπου. Πρέπει επομένως να προσέξουμε πολύ πως θα το οδηγήσουμε σ' αυτούς τους ιστορικούς χώρους. Ανάλογα με την ηλικία του, τις καλλιτεχνικές του ανησυχίες, παράγοντες που επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά, την πρώτη εντύπωση και επαφή του παιδιού με το μουσείο, και από τους οποίους θα εξαρτηθεί και η επόμενη επίσκεψή του, γιατί στόχος μας είναι να ενισχύσουμε την αισθητική διαπαιδαγώγηση που επιδιώκουμε από την απλή επίσκεψη του παιδιού στο μουσείο. Η επίσκεψη στο μουσείο πρέπει να είναι ευχάριστη, να προσέξουμε ώστε κάθε μια (επίσκεψη) να είναι διαφορετική από την άλλη, να μην θυμίζει στο παιδί τα μαθήματά του, να προσπαθήσουμε να του κεντρίσουμε το ενδιαφέρον για παρατηρήσεις, εκφράσεις θαυμασμού για τα έργα των άλλων αλλά και για μια δική του μελλοντική προσπάθεια δημιουργίας. *«Κάθε συνάντηση και ενασχόληση με αυθεντικά μουσειακά αντικείμενα προτρέπει το θεατή -προϋπόθεση, ότι αυτή διεξάγεται για συγκεκριμένους μορφωτικούς και παιδευτικούς λόγους- να κατανοήσει και να συνειδητοποιήσει:*

- ζητήματα πολιτιστικοϊστορικής συνέχειας,*
- τον εξελικτικό χαρακτήρα κάθε πολιτισμικής ανάπτυξης,*
- αλληλουχίες και αλληλεξαρτήσεις,*
- αιτίες και προϋποθέσεις για την ανθρώπινη δράση του παρελθόντος,*

-τις διάφορες εποχές, σαν μέρος ενός πολιτισμού και ακόμη
-τις επιδράσεις και συνέπειες στο παρόν και στο μέλλον»⁸¹.

«Αν καταφέρουμε και δημιουργήσουμε αυτή την αίσθηση στον μαθητή και παράλληλα του προσφέρουμε τη δυνατότητα να αποδέχεται τα μουσεία σαν χώρους διαλεύκανσης και διαφώτισης της Ιστορίας, τότε θα προσπαθούν μέσα από κάθε μουσειακή τους επίσκεψη να αποκαλύπτουν τις βασικές δομές της ιστορικής σκέψης, να τις παρουσιάζουν, να τις αποκρυσταλλώνουν και να τις εξασκούν σε επαναλαμβανόμενη βάση». Αυτό μπορούμε να το επιτύχουμε με το να κάνουμε τις μουσειακές επισκέψεις «συναντήσεις εργασίας», που δίνουν την ευκαιρία στο μαθητή, μέσα από την ενασχόλησή του με το αντικείμενο και την προσέγγιση του με το αυθεντικό, να εμβαθύνει σε αυτό, να το γνωρίσει και να το κατανοήσει. Αυτές χρονικά θα τοποθετούνται και θα προσχεδιάζονται από τους εκπαιδευτικούς με συζητήσεις και ασκήσεις μπροστά στα μουσειακά αντικείμενα, έτσι ώστε να προωθείται η σκέψη της αναγνώρισης στο αντίστοιχο γνωστικό επίπεδο των μαθητών. «Σημαντικό στοιχείο για όλη τη διαδικασία είναι η προτροπή στο μαθητή να περάσει μετά από την παρατήρηση στο ζήτημα της ερώτησης. Για να γίνει αυτό ο μαθητής πρέπει να κατανοήσει πως τα μουσειακά εκθέματα και αντικείμενα είναι σε θέση να του προσφέρουν πολλές και διάφορες απαντήσεις στις απορίες του. Ξεκινώντας από τη βασική διαπίστωση-προϋπόθεση, πως τα μουσεία μπορούν να παρέχουν πληροφορίες για τους ανθρώπους και τον τρόπο ζωής τους σε άλλες εποχές, σε άλλους ή και στον ίδιο τόπο, σε διαφορετικό κοινωνικό, πνευματικό επίπεδο και περιβάλλον, μπορούν και πρέπει να δημιουργηθούν στο μαθητή πρακτικές αντίληψης και κατανόησης, πρακτικές ψηλάφησης και θεώρησης αλληλουχιών, πρακτικές που επιδρούν άμεσα και στην πληρέστερη κατανόηση του παρόντος από τους ίδιους τους μαθητές. Όλα αυτά μπορούν να υλοποιηθούν μόνον τότε, όταν το μουσείο των αντικειμένων (και συνακόλουθα με αυτό η ιστορία των αντικειμένων) μεταβληθεί για το θεατή/μαθητή, σε ένα μουσείο ιδεών, ιδέες οι οποίες βρίσκονται ενσωματωμένες στα ίδια τα αντικείμενα. Ο θεατής/μαθητής θα αναζητήσει τους δρόμους που θα τον οδηγούν από:

«το αντικείμενο – στο δημιουργό
από το εργαλείο-στον καλλιτέχνη
από το λόγο-στο στοχαστή»⁸².

Κάθε ερώτηση, που απευθύνεται προς το μουσειακό αντικείμενο, πέρα από την καθαρά πραγματολογική του σύλληψη και κατανόηση, πρέπει να στοχεύει στα εξής:

1. Στην κατανόηση ότι τα αντικείμενα αντιπροσωπεύουν μια συγκεκριμένη εποχή, συγκεκριμένο περιβάλλον και επαγγέλματα, πάντοτε σε συνδυασμό με την αισθητική και την ποιότητα. Μέσα από την ανάλυση της αντιπροσωπευτικότητας του αντικειμένου προχωρούμε στην άντληση γενικότερων πληροφοριών, τις οποίες

⁸¹ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π., σσ. 42,43

Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σ.70

⁸² Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σσ.70-73

εμπεριέχει το ίδιο το συγκεκριμένο αντικείμενο. Γι' αυτό διαφωτίζουμε την ιστορική και αισθητική του συσχέτιση και το ταξινομούμε στη γενικότερη ιστορία της εποχής του.

2. «Ερωτήσεις για την κατανόηση κάθε αντικειμένου σαν τη δυνατή λύση μιας ζωτικής ανάγκης και ικανοποίησης, (π.χ. συγκεκριμένες μορφές γεωργικών εργαλείων), μιας πρόκλησης και απάντησης και τέλος σαν αποτέλεσμα αλληλοεξάρτησης μέσα από μια διαδικασία προσαρμογής από το παλιό προς το νέο και αντίστροφα. Η επαναχρησιμοποίηση και επιστροφή συγκεκριμένων μορφών εργαλείων, ακόμη και σε διαφοροποιημένο υλικό αποδεικνύει, πως ο άνθρωπος δεν εγκαταλείπει τόσο εύκολα κατακτημένες πρακτικές εμπειρίες, όπως χρησιμότητα συγκεκριμένων βασικών εργαλείων. Αυτά τα παρακρατεί, διαφοροποιώντας ίσως το υλικό του προς το καλύτερο ή προσαρμόζοντας την εξωτερική τους εμφάνιση στο στίλ και στις αισθητικές τάσεις της εποχής του. Συγκεκριμένες τεχνικές και πρακτικές εργασίας π.χ. τεχνική της αγγειοπλαστικής με τη χρησιμοποίηση συγκεκριμένων μέσων ακόμη και με την εισαγωγή σύγχρονων εργαλείων, παραμένει στην ουσία για χιλιετηρίδες η ίδια»⁸³.

Η εξακρίβωση του γεγονότος θα πρέπει να μας ενδιαφέρει σε κάθε περίπτωση λιγότερο από την ερώτησή μας, για τις αφορμές και αιτίες που οδήγησαν στη συγκεκριμένη πορεία και ανάπτυξη μέσα στα γενικότερα πλαίσια της σχέσης του με την Ιστορία. Πρέπει συνεχώς να γίνονται συγκρίσεις ανάμεσα στο χθες, γιατί ο μαθητής πρέπει να κατανοήσει ότι η Ιστορία υπόκειται σε μια συνεχή διαδικασία μεταβολής, τονίζοντας παράλληλα τη λανθασμένη άποψη για τη δήθεν στατικότητα αυτής. «Ερωτήσεις του είδους «από πού» «για πού» «γιατί» και «πώς» διαφωτίζουν, όχι μόνον τα εκάστοτε ιστορικά δεδομένα και τις καταστάσεις, αλλά παρέχουν παράλληλα και τις αφετηρίες για θεώρηση της ιδιαίτερης δομής της Ιστορίας, που αφήνει να φανεί ξεκάθαρα, όχι μόνον η ιδιαίτερη της αξία και σημασία αλλά τονίζει και εμφανίζει συνειδητά τις διαφορές της με το παρόν»⁸⁴.

Η επίσκεψη στο μουσείο θα πρέπει να γίνεται σε μια ατμόσφαιρα φιλική η οποία θα βοηθήσει το παιδί να αγαπήσει και να κατανοήσει τα εκθέματα. Αν το αφήσουμε μόνο σ' ένα χώρο τέχνης το βέβαιο είναι ότι δεν θα μπορέσει να κατανοήσει τίποτε από αυτή την επίσκεψη. Το μουσείο δεν πρέπει να είναι υποκατάστατο του σχολείου, αλλά μια συνέχεια της σχολικής μάθησης και το άνοιγμα της παιδικής ψυχής στον κόσμο της εικόνας. Στόχος μας είναι να μπορέσει το παιδί να κατανοήσει ένα έργο τέχνης, οι λεπτομέρειες του οποίου μπορεί να το φέρουν πιο κοντά ή να το απομακρύνουν. Γι' αυτό η αισθητική απόλαυση και το ξύπνημα της ευαισθησίας του παιδιού πρέπει να είναι ο στόχος της επίσκεψης σ' ένα μουσείο. Πρέπει το παιδί, μέσα από την επίσκεψη, να αισθανθεί την ανάγκη να εκφραστεί μπροστά στο έργο τέχνης και στη συνέχεια μέσα από το έργο τέχνης. «Έτσι,

⁸³ Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σσ.73,74

⁸⁴ Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σ.76

νομίζουμε ότι φυσική και αναγκαία είναι κάποια προετοιμασία για το τι θα δούνε τα παιδιά εκ των προτέρων. Όταν τα παιδιά έχουν ήδη κάποια γνώση του χώρου που θα επισκεφθούν και του αντικειμένου που θα δουν, δημιουργείται μια πιο ομοιογενείς συμπεριφορά, παύει το άτυχο σαφάρι δασκάλου και παιδιών για το τι θα δούνε και τι αντιπροσωπεύει αυτό που βλέπουν». Γι' αυτό θα πρέπει πριν την πρώτη μουσειακή επίσκεψη να γνωρίζουμε πόσοι από τους μαθητές μας έχουν επισκεφθεί κάποιο μουσείο και ποιες οι εντυπώσεις και οι παρατηρήσεις τους μέσα από αυτήν την επίσκεψη. Η απήχηση που θα δημιουργηθεί μέσα από την ανακοίνωσή μας, για μια μουσειακή επίσκεψη, μπορεί να βρει θετική ή αρνητική αποδοχή ανάλογα με τις εμπειρίες που ήδη έχουν αποκτήσει κάποιοι από τους μαθητές μας. Αν η αντίδραση είναι μεγάλη μετά από την ανακοίνωσή θα πρέπει να εξακριβώσουμε τους λόγους και τις αιτίες για τις αντιδράσεις που διατυπώνουν οι μαθητές ενάντια στα μουσεία και στις μουσειακές επισκέψεις. Έτσι πρέπει να οργανώσουμε την μουσειακή επίσκεψη όταν θα έχουμε εξαλείψει τις περισσότερες αντιδράσεις εκ μέρους των μαθητών. Θα πρέπει με κατάλληλες συζητήσεις να προκαλέσουμε το ενδιαφέρον, την ευαισθητοποίηση τους για τις επισκέψεις στο μουσείο. Βασικό για το μέγεθος και το βαθμό της ευαισθητοποίησης είναι το ζήτημα της έκτασης που θα δώσουμε στο θέμα. Να προγραμματίσουμε επίσκεψη πρώτα στα μουσεία της περιοχής μας κάνοντας έτσι το μαθητή να συμμετέχει ενεργά στην πολιτιστική κληρονομιά που τον περιβάλλει. Το αν θα σταθούμε σε ειδικές λεπτομέρειες και γνώσεις, θα εξαρτηθεί από το επίπεδο και τη δυνατότητα αφομοίωσης που έχουν οι μαθητές (ανάλογα βέβαια με την ηλικία και τη σχολική τους βαθμίδα και τις γνώσεις που έχουν γύρω από τους χώρους αυτούς εάν δεν είναι η πρώτη τους επίσκεψη). Πρέπει να ενημερώσουμε πιο μπροστά τα παιδιά για το είδος του μουσείου και τα εκθέματα που θα επισκεφτούν και να διευκρινίσουμε ότι σε κάθε μουσείο εκτίθενται διαφορετικά πνευματικά έργα και έργα τέχνης έτσι ώστε να ξεκινήσουν με την λαχτάρα ότι θα δουν κάτι καινούριο. Η επιλογή του προς επίσκεψη μουσείου θα πρέπει για το λόγο αυτό να είναι καλά προμελετημένη και να αποβλέπει σε τέτοιου είδους μουσεία, που η διάρθρωσή τους να είναι προσιτή από τη μία και να περικλείει ένα ευρύτερο πεδίο μουσειακών αντικειμένων από την άλλη. «Για τους ίδιους πάλι λόγους θα πρέπει να αποφεύγεται η πρόωρη αλλά και μονόπλευρη προσκόλληση των μαθητών μόνο σε ένα είδος μουσείου. Εδώ πρέπει να δοθεί προσοχή στο ζήτημα του προγραμματισμού για επισκέψεις σε τακτά χρονικά διαστήματα σε όσο το δυνατό διαφορετικά είδη μουσείων για την κάλυψη όλων των εποχών». Να κινήσουμε την περιέργειά τους για κάθε τι νέο, πρωτόγνωρο ακόμη και ξένο. Παράλληλα λοιπόν με την υποκίνηση της περιέργειας τους, θέτουμε σε λειτουργία και εκείνη την ανάγκη της θέλησης για μάθηση και γνώση, ευαισθητοποιώντας τους και θέτοντας τη βάση για μια καλή, μελλοντική σχέση με μουσεία και ιστορικούς χώρους και εξοικείωση με τις δημιουργίες της πολιτιστικής κληρονομιάς,

επιστήμης και τεχνολογίας. «Για να υποκινήσουμε και να κρατήσουμε ζωντανή αυτή την περιέργεια, θα πρέπει να παρουσιάζουμε, ιδιαίτερα στους μικρότερους μαθητές, το μουσείο σαν ένα τόπο που κρύβει στους κόλπους του πολλά «μυστικά», μυστικά που θα πρέπει να ανακαλύψουμε και να αποκαλύψουμε, σαν ένα τόπο όπου το κάθε μουσειακό αντικείμενο είναι άξιο παρατήρησης και προσέγγισης, γιατί το καθένα από αυτά μπορεί να μας διηγηθεί τη δική του ιστορία αυτή της: Καταγωγής, εμφάνισης, υλικού και λειτουργίας του κλπ ζωντανεύοντας έτσι, μέσα από τη δική του ιστορία, την ιστορία μιας συγκεκριμένης εποχής, ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων, θρησκευτικούς, πολιτειακούς και πολιτισμικούς παράγοντες, που μπορούν να διασυνδεθούν και συζητηθούν πολλές φορές μέσα από ένα και μοναδικό αντικείμενο». Πρέπει να επισημάνουμε στους μαθητές ότι μια μουσειακή επίσκεψη δεν μπορεί να καλύψει όλους τους εκθεσιακούς χώρους και τα αντικείμενα του μουσείου καθώς επίσης και το ότι όποιος έχει επισκεφθεί ήδη ένα μουσείο, αυτό δε σημαίνει πως γνωρίζει όλα τα μουσεία⁸⁵.

Ο δάσκαλος θα πρέπει να ετοιμάσει πιο μπροστά την επίσκεψη στο μουσείο. Να κεντρίσει την περιέργειά των παιδιών,(γιατί κάθε καινούριο δεν κινεί απαραίτητα και την επιθυμία για την απόκτηση βαθύτερων γνώσεων), οδηγώντας το από το γνωστό στο άγνωστο και όχι αντίθετα, ενημερώνοντάς τους ποιο μουσείο θα επισκεφθούν τα εκθέματα που θα δουν, αν έχει να τους δείξει κάποιες διαφάνειες reproductions,εικόνες από το περιεχόμενο του μουσείου, ώστε τα παιδιά να μη γίνουν πράγματι «τυφλοί που λούζονται στο φως», όπως δηλώνει ο Rodin, αλλά που από το πολύ, όμως, φως δεν μπορούν να διακρίνουν καλά. Το μάθημα επίσης της Ιστορίας θα μπορούσε άριστα να χρησιμεύσει, από πλευράς του δασκάλου, σαν αφετηρία για την προετοιμασία μιας μουσειακής επίσκεψης. «Αν, παράλληλα με την ανάλογη ιστορική εποχή που εξετάζουμε στο σχολείο, πραγματοποιήσουμε μια αντίστοιχη επίσκεψη, το κέρδος των παιδιών θα είναι διπλό: και θα συγκεκριμενοποιήσουν την κάπως αόριστη στο νου τους ιστορική εποχή για την οποία μιλάμε αλλά και εύκολα θα υιοθετήσουν αισθητικές έννοιες και, στη συνέχεια, με άνεση και ελευθερία θα μπορέσουν και τα ίδια να εκφραστούν με τις δικές τους δημιουργίες». Άλλωστε η αληθινή κουλτούρα δεν είναι κατανάλωση. Είναι άνοιγμα στη γνώση και όχι συσσώρευση γνώσεων, γιατί όταν το παιδί βομβαρδίζεται από πολλά καινούρια, ταυτόχρονα, πράγματα δεν μπορεί να συγκρατήσει τίποτε στο μυαλό του. Γι' αυτό και η επίσκεψη στο μουσείο θα πρέπει να έχει σαν βάση το ξύπνημα της περιέργειας για τη γνώση, το ξύπνημα της ανάγκης για δημιουργία, υποκίνηση της καλλιτεχνικής ευαισθησίας μπροστά στο ωραίο του έργου τέχνης και μπροστά στις σημαντικές δημιουργίες του παρελθόντος, προχωρώντας με αργά βήματα, εμπεδώνοντας έτσι σταδιακά ό,τι καινούριο

---

⁸⁵ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π.. σσ. 44-46
Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σσ.52-57

αντικρίζει. Ο δάσκαλος και ο εμπυχωτής πρέπει να ετοιμάσουν σωστά την επίσκεψη στο μουσείο η οποία πρέπει να χαρακτηρίζεται από εμπιστοσύνη και υποστήριξη. Οι υπάλληλοι του μουσείου παράλληλα θα πρέπει να δημιουργήσουν στα παιδιά ένα κλίμα οικειότητας, να τα συμπεριφερθούν σαν μεγάλα άτομα και να τα αντιμετωπίσουν σαν ενιαίο και αδιαχώριστο σύνολο. Άλλωστε, κάθε τάξη χαρακτηρίζεται και αποτελεί μια κοινότητα με τις αντιδράσεις της, τις αξίες της, τις συνήθειές της. Θα πρέπει να υπάρχει μία αίθουσα υποδοχής των παιδιών στα μουσεία, όπου εκεί ο δάσκαλος θα τους μιλήσει για τα εκθέματα που πρόκειται να δουν τοποθετώντας τα χρονικά στην εποχή που ανήκουν, θα απαντήσει σε ερωτήσεις τους, κάνοντας τα παιδιά να νιώσουν εξοικειωμένα με τον χώρο, να νιώσουν ότι αυτός ο χώρος τους ανήκει και μπορούν να κινηθούν ελεύθερα⁸⁶.

Αντιδράσεις των παιδιών μπροστά στα έργα τέχνης

«Η μελέτη και περιγραφή των αντιδράσεων των παιδιών νομίζουμε ότι μπορεί να βοηθήσει στην καλύτερη οργάνωση και λειτουργία του μουσείου».

Αντιδράσεις παιδιών 4-5 χρονών

Παιδιά αυτής της ηλικίας είναι πολύ δύσκολο να έλθουν σε ένα μουσείο. Αν εξαιρέσουμε το μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης που έχει αναλάβει μια πρωτοβουλία για τόσο μικρά παιδιά, τα υπόλοιπα μουσεία δεν δέχονται αυτά τα «μικρά», έχοντας την άποψη ότι δεν έχουν την ανάγκη κάποιας μουσειακής διαπαιδαγώγησης. Εάν βρεθούν σε ένα τέτοιο χώρο συναρπάζονται, τους φαίνεται τεράστιος και τρέχουν δεξιά και αριστερά δείχνοντας τα έργα που τους έχουν εντυπωσιάσει περισσότερο. Ο δάσκαλος τους δηλώνει ότι δεν πρέπει να αγγίζουν τα έργα τέχνης και αυτά σταματούν το τρέξιμο κοιτάζοντας επιφυλακτικά γύρω τους στην ηλικία αυτή τα παιδιά εντυπωσιάζονται από τους πίνακες, με χρώματα έντονα που έχουν σαν θέμα ζώα ή παιδιά⁸⁷.

---

⁸⁶ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π. σσ. 45,46

⁸⁷ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π. σσ. 46,47

Μουσείο και μαθητής

Το μουσείο παίζει σημαντικό ρόλο στην καλλιέργεια και στην ευαισθητοποίηση των παιδιών, γιατί περιέχει αυθεντικά έργα, μάρτυρες αλλοτινών πολιτισμών. Σκοπός του μουσείου είναι να βοηθήσει το παιδί να ανακαλύψει, να γνωρίσει και να καταλάβει το παρελθόν μέσα από τα εκθέματά του. *«Οι ξεναγήσεις στα μουσεία μπορεί να έχουν χαρακτήρα :*

α) γενικού ενδιαφέροντος : *Αρχαιολογικό Μουσείο, Εθνική Πινακοθήκη, Δημοτική Πινακοθήκη. Λαογραφικό Μουσείο, Βυζαντινό Μουσείο κ.α.*

β) θεματικό: *Συλλογές μουσείων (κυκλαδική τέχνη, ρωμαϊκή τέχνη συλλογή όπλων, συλλογή λαϊκών κοσμημάτων κ.α.).*

γ) εμβάθυνσης σε θέματα : *σε κάθε μουσείο μπορεί να διοργανωθούν επισκέψεις με ορισμένο θέμα γύρω από το τι διδάσκεται στο σχολείο*

δ) διδασκαλίας μέσα από τα έργα τέχνη: *με σειρά επισκέψεων σε διάφορα μουσεία μπορεί να δοθεί η εικόνα κάποιας Ιστορικής εποχής ή και κάποιας κοινωνίας. Τέτοιες επισκέψεις θα ήταν ωφέλιμες και για το διδακτικό προσωπικό και για τα παιδιά της Μέσης Εκπαίδευσης (κοινωνική ανάλυση, οικονομική κτλ)*

*Τα μουσεία, λοιπόν, μπορεί να είναι παράλληλα εκπαιδευτικά συστήματα ανοιχτά για όλους, όπως υποστηρίζει ο Frank Oppenheimer, ιδρυτής και διευθυντής του ερευνητικού κέντρου Exploratorium στο Σαν Φρανσίσκο, μπορεί όμως και να αποτελούν ένα καλό συνεργάτη του σχολείου». Ο μαθητής οδηγείται στην εξερεύνηση του χώρου και των αντικειμένων σ' ένα νέο περιβάλλον, δελεαστικό με ποικίλα οπτικοακουστικά μέσα. Με τη βοήθεια εντύπων ή παιχνιδιών, του δίνεται η ευκαιρία να κατανοήσει τα εκθέματα και τη χρησιμότητά τους στις εποχές που κατασκευάστηκαν. Η ευρύτερη χρήση της βιβλιογραφίας και η τεκμηριωμένη απεικόνιση των μουσειακών αντικειμένων διευρύνουν τους ορίζοντες του μουσειοπαιδαγωγού και της ομάδος του και οξύνουν την ικανότητα «ανάγνωσης» του πολιτισμού. Η αντιμετώπιση των συμπερασμάτων και των συνθέσεων γίνεται πιο κριτική και ο προσωπικός προβληματισμός και η αμφισβήτηση της «παραδεδειγμένης» θεωρίας αποτελούν το ζητούμενο της σύγχρονης «Μουσειοπαιδαγωγικής». Συνήθως τα μουσεία τα επισκέπτονται άνθρωποι με κάποια μόρφωση και μια σχετική παιδεία. Υπάρχει όμως ένα μεγάλο ποσοστό που δεν τα επισκέπτεται ποτέ. Γι' αυτό πρέπει τα παιδιά από πολύ μικρή ηλικία να μάθουν να επισκέπτονται τα μουσεία, γιατί γνωρίζοντας τα αντικείμενα που εκτίθενται μαθαίνουν την ιστορία, και ανακαλύπτουν τις ρίζες τους. *«Ο Bettelheim υποστηρίζει ότι αν εξάψουμε τη φαντασία, αν ερεθίσουμε την περιέργεια των παιδιών και**

αν τους δώσουμε την ευκαιρία να βιώσουν τον τρόπο και την απορία, τότε σίγουρα θα απολαύσουν και θα εκτιμήσουν τα μουσεία»⁸⁸.

Στόχοι, μαθητής και μουσείο

Στόχος είναι να γνωρίσουν τα παιδιά το μουσείο και με την βοήθεια των εκθεμάτων να κατανοήσουν καλύτερα το αντικείμενο γνώσης. Να ενδιαφερθούν έτσι ώστε να προχωρήσουν με ευχαρίστηση στο περιεχόμενο της δεύτερης επιδίωξης που είναι η δημιουργία, η ενεργοποίηση και η συμμετοχή των παιδιών σε δραστηριότητες που προτείνει το μουσείο. «*Η ψυχολογία των παιδιών είναι βασικός γνώμονας για την αποδοτική οργάνωση των προγραμμάτων και όσο πιο άνετα και με κέφι είναι στημένα τόσο μεγαλύτερη απήχηση έχουν*»⁸⁹.

Πριν βάλουμε στόχους για τη σχέση του παιδιού με το μουσείο επιβάλλεται η άμεση επαφή του παιδιού με το μουσείο, η διασύνδεση του σχολείου με το μουσείο, η επαφή του δασκάλου με το μουσείο. Στους μακροπρόθεσμους στόχους κατατάσσουμε την εξέλιξη της προσωπικότητας του παιδιού τονίζοντας τη δημιουργικότητα και την κριτική του ικανότητα. Στους βραχυπρόθεσμους στόχους κατατάσσουμε τη σχέση του ενήλικου με το παιδί, τον αμοιβαίο σεβασμό, τη συνεργασία με τα άλλα παιδιά, το ενδιαφέρον, την περιέργεια, την επινόηση ερωτήσεων⁹⁰.

«Ο μαθητής πρέπει να είναι σε θέση να μπορεί να θέτει ερωτήσεις στο μουσειακό αντικείμενο, έτι που να μπορεί να χρησιμοποιεί το μουσείο:

α) σαν παραστατική πηγή πληροφοριών και ουσιαστική βάση τεκμηρίων και αποδείξεων για τη ζωή του ανθρώπου στο παρελθόν.

β) σαν πηγή για αποκάλυψη και διασύνδεση ιστορικών γεγονότων και καταστάσεων.

γ) σαν ουσιαστική και μοναδική αφετηρία για αισθητική παρατήρηση»⁹¹.

⁸⁸ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π., σσ.66-68

«Το μουσείο και το παιδί», *Περιοδικό «Αρχαιολογία»*, τεύχος 16, σ.6, Άλκηστις, ό.π. σσ.23,24

Δελληγιάννης Δ., «Πρόγραμμα Σπουδών Επιλογής “Μουσειοπαιδαγωγική Εκπαίδευση”», Κόκκινος Γ., Αλεξάκη Ε., ό.π. 150.

⁸⁹ Γερουλάνου Αιμιλία, «Εκπαιδευτικά προγράμματα του μουσείου Μπενάκη», *Περιοδικό «Αρχαιολογία»*, τεύχος 16, σ.23

⁹⁰ Άλκηστις, ό.π. σ.24

⁹¹ Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σ.64

Κοινωνικοσυναισθηματικοί μακροπρόθεσμοι και βραχυπρόθεσμοι στόχοι για το μαθητή

«Με τις επισκέψεις στα μουσεία, ενταγμένες στο πρόγραμμα του σχολείου, επιδιώκουμε για το μαθητή να:

- Εξοικειώνεται με το χώρο του μουσείου, ώστε να επανέρχεται σ' αυτόν για να το βιώνει σε κάθε ευκαιρία σε διάφορες χρονικές στιγμές της ζωής του.
- Εξοικειώνεται με το χώρο του μουσείου για να ανταποκρίνεται στα κίνητρα για έκφραση και δημιουργικότητα που παρέχει.
- Ικανοποιεί την περιέργειά του για τον κόσμο που τον περιβάλλει.
- Απελευθερώνεται και εκφράζεται αυθόρμητα.
- Αναπτύσσει τις ατομικές του δεξιότητες μέσα απ' τη δημιουργία.
- Καλλιεργεί την παρατηρητικότητα, τη μνήμη, τη φαντασία συγχρόνως με τις ψυχοσυναισθηματικές του δυνατότητες.
- Δημιουργεί υψηλά ιδανικά, ενώ εμπλουτίζει το συναισθηματικό του κόσμο και απολαμβάνει»⁹².

Γνωστικοί μακροπρόθεσμοι και βραχυπρόθεσμοι στόχοι για το μαθητή

- «Μαθαίνει να ανακαλεί συγκεκριμένα στοιχεία που σχετίζονται με τα ερεθίσματα του μουσείου.
- Εμπλουτίζει τον κόσμο των παραστάσεών του.
- Γνωρίζει συγκεκριμένα αντικείμενα, τα χαρακτηριστικά και τις ιδιότητές τους.
- Παρατηρεί και κατανοεί τα αντικείμενα μέσα στο μουσείο, τη διάταξή τους, τους τομείς και τις διασυνδέσεις τους.
- Γνωρίζει την ιστορικότητα του κάθε αντικειμένου μεμονωμένα αλλά και σε σχέση με τις κοινωνικοπολιτικές του εξελίξεις.
- Διαμορφώνει τα προσωπικά και αντικειμενικά κριτήρια, με τα οποία αξιολογεί κάθε έργο, το σκοπό ή τη λειτουργικότητά του.
- Αξιολογεί την ύλη του μουσείου και τη διασυνδέει με αντικείμενα και τρόπους της καθημερινής ζωής»⁹³.

Στόχοι, δάσκαλος και μουσείο

Μακροπρόθεσμοι στόχοι για το δάσκαλο

«Με τις επισκέψεις στα μουσεία, ενταγμένες στο πρόγραμμα, ο δάσκαλος επιδιώκει να:

- Μεταδίδει την πολιτιστική κληρονομιά και τις διαστάσεις της.
- Πληροφορεί για τους κοινωνικούς και πολιτιστικούς χώρους της κοινότητας.

---

⁹² Άλκηστις, ό.π. σ.25

⁹³ Άλκηστις, ό.π. σσ.25-26

- Διευκολύνει τους μαθητές να συλλάβουν τη διαχρονικότητα της ανθρώπινης δημιουργίας, τους νόμους και την εξέλιξη της φύσης.
- Βοηθάει τα παιδιά να συνειδητοποιούν την ιστορική πραγματικότητα.
- Οδηγεί στη βαθύτερη και πολυποίκιλη γνώση»⁹⁴.

Βραχυπρόθεσμοι στόχοι για το δάσκαλο

- Συγκεκριμενοποιεί και εμπλουτίζει τη γνώση σε σχέση με τη διδακτική του πράξη.
- Διευρύνει παραστατικά το μάθημά του.
- Προσφέρει νέα κίνητρα για μάθηση.
- Καλλιεργεί τη συγκέντρωση, την παρατηρητικότητα, τη μεθοδικότητα αλλά και τη δημιουργική ικανότητα των παιδιών.

Στόχοι, ερμηνευτής και μουσείο

Μακροπρόθεσμοι στόχοι για τον ερμηνευτή

«Ο ερμηνευτής στο μουσείο έχει σπουδαίο ρόλο να επιτελέσει κατά τη διάρκεια της επίσκεψης ενός σχολείου και επιδιώκει να:

- Συντελεί στο άνοιγμα και στην επικοινωνία του σχολείου με τον κόσμο.
- Ωθεί στην αισθητική, καλλιτεχνική ή επιστημονική καλλιέργεια των παιδιών.
- Ευαισθητοποιεί τα παιδιά στη μορφωτική αξία των έργων του παρελθόντος και του παρόντος.
- Αναπτύσσει τους κύριους μηχανισμούς της δημιουργικότητας»⁹⁵.

Βραχυπρόθεσμοι στόχοι για τον ερμηνευτή

- «Δίνει με ενδιαφέροντα τρόπο πληροφόρηση.
- Διαμορφώνει και εμπλουτίζει την ευαισθησία των παιδιών.
- Προσφέρει ευκαιρίες στα παιδιά να επινοήσουν και να ταυτιστούν με τον τεχνίτη, εφευρέτη, καλλιτέχνη ή επιστήμονα»⁹⁶.

⁹⁴ Άλκηστις, ό.π. σ.28

⁹⁵ Άλκηστις, ό.π. σ.28

⁹⁶ Άλκηστις, ό.π. σ.29

Μουσείο και διδακτικά αντικείμενα

«Ο δάσκαλος έχει τη δυνατότητα να διασύνδεει το μουσείο με τα διδακτικά του αντικείμενα. Εκτός από τη συγκεκριμένη ύλη του αναλυτικού προγράμματος, μπορεί να προ-εκταθεί μέσω του μουσείου σε άλλους χώρους και τομείς εκπαίδευσης. Οι χώροι αυτοί αλληλοκαλύπτονται και δεν διαχωρίζονται. Επισημαίνουμε μερικούς για την ιδιαίτερη σημασία τους»:

Διαπολιτισμική εκπαίδευση

Επειδή κάθε μουσείο παρουσιάζει το φυσικό περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά, ο δάσκαλος μπορεί να οδηγήσει τα παιδιά να γνωρίσουν αυτή την κληρονομιά του τόπου τους, αλλά και να εκτιμήσουν και τον πλούτο άλλων πολιτισμών. Πέρα από τις γνώσεις που θα αποκτήσουν τα παιδιά, θα οδηγηθούν στη διαμόρφωση "αντιρατσιστικής" τοποθέτησης⁹⁷.

Περιβαλλοντική εκπαίδευση

Μέσω του μουσείου ο δάσκαλος μπορεί να ευαισθητοποιήσει το παιδί για το περιβάλλον και την τεχνολογική εξέλιξη. μέσα από τα προβλήματα της σημερινής εποχής, όπως η κυκλοφοριακή συμφόρηση, η μόλυνση, τα παιδιά αποκτούν «περιβαλλοντική αντίληψη» και προβληματίζονται για την σωστή αντιμετώπιση⁹⁸.

Σεξουαλική-οικογενειακή διαπαιδαγώγηση

«Η μελέτη της φύσης και των φαινομένων, π.χ. η Ζωή των φυτών και των Ζώων (μουσεία Φυσικής Ιστορίας), αποτελούν την εισαγωγή στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Επίσης, η μελέτη του ανθρώπινου σώματος-οργανισμού, η ανατομία, η λειτουργία του (Πινακοθήκες, Μουσεία Υγείας, Παλαιοντολογίας), μπορεί να συμπληρώσει τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση καθώς και την αγωγή υγείας και υγιεινής του σώματος και της υγιεινής διατροφής»⁹⁹.

---

⁹⁷ Άλκηστις, ό.π. σ.29

⁹⁸ Άλκηστις, ό.π. σ.29

⁹⁹ Άλκηστις, ό.π. σ.30

Κοινωνική-συναισθηματική εκπαίδευση

Μέσω των μουσείων ο δάσκαλος οδηγεί τα παιδιά στη μελέτη συνθηκών διαβίωσης, κοινωνικών αξιών, τα βοηθά να διαμορφώσουν συναισθήματα, στάσεις ζωής και πεποιθήσεις¹⁰⁰.

Καλλιτεχνική εκπαίδευση

Επίσης μέσω των μουσείων ο δάσκαλος μπορεί να οδηγήσει τα παιδιά στη γνωριμία με την τέχνη. Μέσα από την τέχνη τα παιδιά αναγνωρίζουν το ωραίο και διαμορφώνουν το αισθητικό τους κριτήριο¹⁰¹.

Άλλοι τομείς

Μέσω των μνημείων ο δάσκαλος μπορεί να οδηγήσει τα παιδιά στη θεατρική αγωγή, τη μελέτη των συνηθειών της καθημερινής ζωής διάφορων εποχών και χώρων, ακόμη και σε επαγγελματικό προσανατολισμό¹⁰².

Προεργασία

• Οργάνωση, προγραμματισμός

Ο εκπαιδευτικός στην αρχή της σχολικής χρονιάς θα πρέπει :

- α) Να μελετήσει το αναλυτικό πρόγραμμα
- β) Να μελετήσει τα βιβλία που αναφέρονται σε αρχαιολογικούς χώρους
- γ) Να πληροφορηθεί για τα μουσεία και τους ιστορικούς χώρους που βρίσκονται κοντά στο σχολείο
- δ) Να επιλέξει μουσεία που προσφέρονται για τη διδασκαλία του¹⁰³.

«Προετοιμασία λοιπόν και διεξαγωγή της πρώτης μουσειακής επίσκεψης θα πρέπει να στοχεύει στα παραπάνω για να μπορεί να παρέχει στο μαθητή τις θεμελιακές βάσεις και την αφετηρία για:

- γνώσεις πάνω στα διάφορα είδη των μουσείων και τη δυνατότητα διαφοροποίησης αυτών μεταξύ τους.*
- κατανόηση του ιδιαίτερου χαρακτήρα του μουσείου, της διάρθρωσης του και καθώς επίσης και τις μεθόδους εργασίας του.*

---

¹⁰⁰ Άλκηστις, ό.π. σ.30

¹⁰¹ Άλκηστις, ό.π. σ.30

¹⁰² Άλκηστις, ό.π. σ.30

¹⁰³ Άλκηστις, ό.π. σ.31

- Τη λειτουργία και διαφορά του μόνιμου εκθεσιακού υλικού σε σχέση με το υλικό των παροδικών και περιοδικών εκθέσεων.
- Τη σωστή χρησιμοποίηση των ενημερωτικών φυλλαδίων, τη γνωριμία ύπαρξης οδηγών μουσείων και καταλόγων όπου μέσα από αυτούς μπορεί αργότερα μόνος του, εύστοχα και προγραμματισμένα – αποφεύγοντας έτσι την «αποπνικτική πληθώρα των εκθεμάτων» - να επιλέγει τα προς παρατήρηση και μελέτη αντικείμενά του».

Ο μαθητής λοιπόν, μπορεί να κατανοήσει το μουσείο σαν ένα χώρο που δείχνει την ιστορική-πολιτιστική κληρονομιά του παρελθόντος και να δει τις αλλαγές που σημειώθηκαν στην Ιστορία. Γνωρίζει την ιστορική διαχρονική συνέχεια, μέσα από υλική και πνευματική ουσία της εμφάνισης του ανθρώπου του παρελθόντος. Επίσης ο μαθητής αναπτύσσει μια στάση απέναντι στο μουσείο με την οποία σέβεται τις ιδιότητες αυτού του οργανισμού. Αυτή η σωστή συμπεριφορά των μαθητών μέσα στο μουσείο θα αυξανόταν αν μέσα από τις μουσειακές επισκέψεις προσφέρονταν κίνητρα στα παιδιά για παραγωγική δημιουργία, όπως δημιουργία μικροσυλλογών αντικειμένων από τα ίδια τα παιδιά, δημιουργία ομάδων, που θα καταγράψουν τις αρχαιότητες της περιοχής τους κ.α. Για τις ξεναγήσεις των παιδιών πρέπει να υπάρχουν ειδικοί κατάλογοι εικονογραφημένοι κατάλληλα και γραμμένοι απλά. Στα σχολεία πρέπει να αρχίσει η προετοιμασία για την κάθε επίσκεψη των μουσείων. Να ετοιμαστούν καρτέλες με τα κυριότερα στοιχεία των γνώσεων που θα πάρουν τα παιδιά στο μουσείο, ώστε το παιδί να τις μεταχειρίζεται ως σημείο αναφοράς. Το κάθε παιδί πρέπει να ετοιμάζει εργασίες σχετικές με τις γνώσεις που απόκτησε στο μουσείο¹⁰⁴.

• Κριτήρια επιλογής του μουσείου

Ο δάσκαλος πρέπει να λάβει υπόψη του:

- α) Την ηλικία και το ενδιαφέρον των παιδιών. Γιατί άλλοι ειδικοί υποστηρίζουν ότι τα παιδιά πρέπει από πολύ μικρά να έρχονται σε επαφή με το μουσείο και άλλοι το αντίθετο.
- β) Το ύψος και την ατμόσφαιρα του μουσείου, που πρέπει να είναι ευχάριστη και ενδιαφέρουσα.
- γ) Το προσωπικό και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του μουσείου που προσφέρονται στον δάσκαλο και μπορεί να τα αξιοποιήσει.
- δ) Την ύπαρξη εργαστηρίου στο χώρο του μουσείου ή έστω μιας αυλής για να παίζουν τα παιδιά ένα σχετικό παιχνίδι.
- ε) Τη δυνατότητα μεταφοράς, τις ιδιαιτερότητες των παιδιών π.χ. παιδιά με συγκεκριμένες ειδικές ανάγκες καθορίζουν πολλές φορές την επιλογή του μουσείου.

¹⁰⁴ Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σσ. 64-67,

«Το μουσείο και το παιδί», *Περιοδικό «Αρχαιολογία»*, τεύχος 16, σ. 6

στ) την ασφάλεια των παιδιών, χωρίς αυτό να είναι ανασταλτικός παράγοντας. Ο δάσκαλος, λοιπόν, καλό είναι να έχει από την αρχή του χρόνου γραπτή συναίνεση των γονιών κάθε παιδιού για επισκέψεις σε εκπαιδευτικούς χώρους¹⁰⁵.

- **Επικοινωνία και γνωριμία του δασκάλου με το μουσείο**

Ο δάσκαλος πρέπει, αφού επιλέξει τα μουσεία που τον ενδιαφέρουν, να τα επισκεφτεί πρώτα ο ίδιος, να συζητήσει με τους ειδικούς και να προσδιορίσει τους χώρους που κατά την κρίση του θα κινήσουν το ενδιαφέρον των παιδιών και που προσφέρονται για δραστηριότητες. Ακόμη, θα πρέπει να προετοιμαστεί γι' αυτά που πρόκειται να τους εξηγήσει γιατί προτιμότερο είναι για τα παιδιά η πρώτη ξενάγηση στα μουσεία να γίνεται από τον ίδιο τον εκπαιδευτικό και όχι από ξεναγό. Κι αυτό γιατί οι ξεναγήσεις με ξεναγό είναι «εμπορικές», δεν γίνεται η απαραίτητη εισαγωγή γύρω από το φορέα «μουσείο», πιέζεται από τον χρόνο, προσπερνάει τα μουσειακά αντικείμενα και κάνει την ξενάγηση ανιαρή, έχοντας σαν αποτέλεσμα ο μαθητής να χάσει το ενδιαφέρον του. Εάν για διάφορους λόγους θα πρέπει να πραγματοποιηθεί μια τέτοια επίσκεψη, θα πρέπει να ενημερώσουμε τους μαθητές για τις ενδεχόμενες ελλείψεις και τα προβλήματα που μπορεί να παρουσιαστούν. Οι επισκέψεις με ξεναγό θα πρέπει να γίνονται όταν σε κάποιο μουσείο δεν μπορεί να γίνει διαφορετικά. Ο ξεναγός θα πρέπει να γνωρίζει την ηλικία των παιδιών και να προσπαθεί να κρατάει το ενδιαφέρον τους ζωνρό, να προσφέρει τα κατάλληλα βοηθήματα ταξινόμησης, να επεξηγεί τη λειτουργία και χρησιμότητα κάθε αντικειμένου, με άλλα λόγια να προσφέρει μια «εισαγωγική και δημιουργική» ξενάγηση και όχι μια «καταστροφική». Έχουμε δει πολλές φορές παιδιά να σύρονται και να χασμουριούνται σε αίθουσες μουσείων, ενώ ο δάσκαλος προσπαθεί να τους εξηγήσει που ανήκουν, τι σημαίνουν τα διάφορα αντικείμενα που βρίσκονται γύρω τους. Σκοπός μας είναι να τραβήξουμε το ενδιαφέρον τους γι' αυτό πρέπει να επιλέγουμε σκεύη καθημερινής χρήσης έτσι ώστε να τα θυμούνται βλέποντας παρόμοια στο σπίτι τους. Δείχνουμε στα παιδιά εικόνες με τα σπίτια εκείνης της εποχής, τις αυλές, την κουζίνα, τα δωμάτια. Επίσης ο δάσκαλος οφείλει να ενημερωθεί για τα εκπαιδευτικά προγράμματα που εφαρμόζει το μουσείο και να φροντίσει για ενδεχόμενους συνδυασμούς. Τέλος, «κλείνει» εγκαίρως την ημέρα της επίσκεψης από την αρχή της χρονιάς και μαζί με τα παιδιά στέλνουν επιστολές στα μουσεία που έχουν επιλέξει. Με την διαδικασία αυτή προετοιμάζει τα παιδιά να πάρουν και αυτά μέρος στην προετοιμασία της επίσκεψης. Δεν πρέπει να ξεχνάμε πως μόνο ο εκπαιδευτικός είναι εκείνος που γνωρίζει ποιο είναι το επίπεδο των γνώσεων των μαθητών του και ποιες από τις προϋποθέσεις που κατέχουν οι μαθητές του, μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατά τη διάρκεια της παρουσίασης, έτσι που να είναι δυνατή η προσέγγιση του μουσειακού υλικού και

---

¹⁰⁵ Αλκηστis, ό.π. σσ.31-32

να αποτελέσει δημιουργικό και αποτελεσματικό μάθημα. «Απώτερος σκοπός είναι όχι η «ξερή» και «ανιαρή ξενάγηση» αλλά η διοργάνωση μιας «μαθησιακής συζήτησης» μέσα στο μουσείο». «Επίσης μπορεί να προσδιορίσει θέματα πρακτικά, όπως τουαλέτες, κρεμάστρες για παλτά, αναψυκτικά και αν υπάρχει πάγκος ή μαγαζάκι που διαθέτει προς πώληση είδη σχετικά με το μουσείο. "Το μαγαζάκι" πολλές φορές, μα όχι πάντα, αποτελεί ένα παιδαγωγικό συμπλήρωμα του μουσείου, διότι τα παιδιά εκεί διαχειρίζονται χρήματα και αγοράζουν κάποιο αντικείμενο που τους κινεί το ενδιαφέρον κατά την επίσκεψή τους. Μετά την επίσκεψη αυτό θα λειτουργήσει ως συνδετικός κρίκος για την περαιτέρω εργασία στο σχολείο». Επίσης καλό θα ήταν να προσκαλέσουν το εμψυχωτή στο σχολείο έτσι ώστε να υπάρχει μία σχετική ενημέρωση και τα παιδιά να είναι προετοιμασμένα για το τι θα δουν. Για τα παιδιά της πρώτης σχολικής ηλικίας οι ξεναγήσεις θα πρέπει να κρατούν μισή ώρα. Γίνονται συγκρίσεις των έργων και γενικές παρατηρήσεις. Στο σχολείο θα πρέπει να γίνει συζήτηση και μέσα από παιχνίδι το παιδί να περιγράψει αυτά που είδε: ζωγραφική σε στιλ κόμικς ή και σχέδιο, πλαστελίνη, έκθεση κτλ¹⁰⁶.

Ο ρόλος του δασκάλου

«Ο Pestalozzi δηλώνει ότι ο δάσκαλος πρέπει να είναι ο καλλιεργητής και όχι ο δημιουργός. Αυτό το ρόλο του καλλιεργητή, ρόλο που ο σωστός ο δάσκαλος έχει πάντα, έρχεται τώρα να εκπληρώσει και μέσα στο μουσείο». Ο δάσκαλος μαζί με τον εμψυχωτή πρέπει να βοηθήσει τα παιδιά να προσεγγίσουν την τέχνη και να ενισχύσουν την δημιουργικότητα και την φαντασία τους σε σχέση με το έργο τέχνης. Ο δάσκαλος μορφώνει τους μαθητές του, γι' αυτό δίνει μεγαλύτερη σημασία στις καλλιτεχνικές δραστηριότητες που αναπτύσσει ο ψυχικο-συναισθηματικός κόσμος του παιδιού. «Δημιουργώντας μαθαίνουμε τη δημιουργία, μιλώντας μαθαίνουμε τη γλώσσα, τραγουδώντας μαθαίνουμε το τραγούδι και ζωγραφίζοντας μαθαίνουμε τη ζωγραφική». Ο βασικός ρόλος του δασκάλου στην επαφή με την τέχνη, από μια επίσκεψη στο μουσείο, είναι να φέρει το παιδί κοντά στην τέχνη, να γνωρίσει τη ζωγραφική και να διαπιστώσει και το ίδιο αν έχει καλλιτεχνικές τάσεις. Το παιδί με τα άπειρα ερεθίσματα που δέχεται έχει την ανάγκη να εκφραστεί μέσα από το μουσείο και αυτό γίνεται με την συμπαράσταση του δασκάλου, με την δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης, ασφάλειας

---

¹⁰⁶ Αλκηστις, ό.π. σσ.32-33

Αντρέας Ανδρέου, ό.π. σσ.67-70,

«Το μουσείο και το παιδί», Περιοδικό «Αρχαιολογία», τεύχος 16, σ.6

και κατανόησης. Ο δάσκαλος πρέπει να δώσει στο παιδί τα κατάλληλα μέσα για την επαφή του με την τέχνη. Πρέπει (ο δάσκαλος) να προετοιμάσει το χώρο που θα επισκεφτεί, να το ενημερώσει για το σκοπό της ύπαρξης του μουσείου, για τα εκθέματα και για την συμπεριφορά του μέσα στο μουσείο, να προσπαθήσει να κινήσει το ενδιαφέρον και την περιέργειά του ώστε η επίσκεψη στο μουσείο να μην είναι μια καταναγκαστική και απλή βόλτα σ' έναν καινούριο χώρο. Πρέπει (ο δάσκαλος) να μην επηρεάσει το παιδί αλλά να του λύσει όλες τις απορίες που θα του επιτρέψουν να πλησιάσει το μουσείο. Πρέπει να έχει σαν αρχή του τις ανάγκες του παιδιού της κάθε ηλικίας. *«Άλλωστε, ειδικά για την τέχνη, μπορούμε να πούμε ότι «η τέχνη δεν μπαίνει στο παιδί, βγαίνει από αυτό».* Με δυο λόγια, ζητούμε από το δάσκαλο να είναι συγχρόνως παιδαγωγός και εμπυχωτής. *Να μπορέσει να βοηθήσει τα παιδιά να γίνουν, όπως άλλωστε το ευχόταν ο Goethe, «ικανά να βλέπουν, εάν ανοίξουν καλά τα μάτια τους, όλα όσα είναι να δουν και να νιώσουν την ομορφιά της πιο γνωστής τους θέας, αυτής που βλέπουν από το κατώφλι του σπιτιού τους».* Ο Decroly έδειξε ότι η απόκτηση κάθε καινούριας γνώσης είναι το αποτέλεσμα μιας δραστηριότητας που γίνεται με τη θέλησή μας και όχι χωρίς αυτή». Για να κάνει κατανοητό το αντικείμενο της διδασκαλίας είναι απαραίτητη η χρησιμοποίηση πηγών. Ο μαθητής θα έλθει πιο κοντά στην ιστορική πραγματικότητα μέσω των πηγών. Πριν από την επίσκεψη των παιδιών στο μουσείο, ο δάσκαλος συγκεντρώνει υλικό από το δανειστικό του μουσείου, αν αυτό διαθέτει. Αυτό είναι το «εποπτικό υλικό» δηλαδή ένα σύνολο έντυπου ενημερωτικού υλικού που το μουσείο έχει συντάξει ειδικά για τους εκπαιδευτικούς και το οποίο τους το δανείζει, πωλεί ή διαθέτει δωρεάν. Τα έντυπα αυτά είναι κείμενα που καλύπτουν ένα συγκεκριμένο θέμα και περιέχουν ένα από τα υλικά:

- 1) φυλλάδια του μουσείου με οδηγίες για να διευκολύνεται η επίσκεψη των παιδιών
- 2) διαφάνειες, εικόνες, χάρτες
- 3) καταλόγους μουσείων
- 4) προτάσεις χειροτεχνίας με οδηγίες χρήσης

Αυτά τα κείμενα γράφηκαν έτσι ώστε να μπορεί ο δάσκαλος να τα χρησιμοποιήσει είτε για να κάνει ποιο εποπτικό το μάθημα στο σχολείο είτε να τα χρησιμοποιήσει για την προετοιμασία των μαθητών πριν την επίσκεψη στο μουσείο. Εκτός από τα «εποπτικά μέσα» είναι και οι μουσειοσκευές. Οι μουσειοσκευές, στις οποίες θα αναφερθώ διεξοδικά σε άλλο κεφάλαιο, είναι βαλίτσες με υλικό για κάποιο συγκεκριμένο θέμα, που τις φέρνει ο δάσκαλος στο σχολείο. Το θέμα αυτό αναπτύσσεται με κατατοπιστικά κείμενα, διαφάνειες, φωτογραφίες, αντίγραφα εκθεμάτων ή πρωτότυπα αντικείμενα, προτάσεις για εκπαιδευτικές δραστηριότητες και κατασκευές. Με αυτό τον τρόπο δίνεται στα παιδιά η ευκαιρία να βρίσκονται στο οικείο τους περιβάλλον, τη σχολική αίθουσα, και στον εκπαιδευτικό η δυνατότητα να απασχολήσει την ομάδα σε ώρες που τον εξυπηρετούν, να επανέλθει στο θέμα όποτε εκείνος νομίζει και να χρησιμοποιήσει

τον τρόπο που θεωρεί ότι είναι ο πιο κατάλληλος για τους μαθητές του¹⁰⁷.

Ο δάσκαλος μεσολαβεί ανάμεσα στο παιδί και το μουσείο, είναι αυτός που θα επιδιώξει τις συχνές επισκέψεις στα μουσεία έτσι ώστε να φέρει το παιδί κοντά στον χώρο της τέχνης και της πολιτιστικής μόρφωσής. Επίσης ο δάσκαλος μπορεί να επικοινωνήσει με το Κέντρο Παιδικού και Εφηβικού Βιβλίου και να δανειστεί σάκους με βιβλία και αντικείμενα για διάφορα θέματα σχετικά με κάποιο συγκεκριμένο αντικείμενο. Στη συνέχεια ο δάσκαλος μπορεί να ετοιμάσει φύλλα εργασίας, κάρτες, φωτογραφίες, διαφάνειες και να καταστρώσει την πορεία της διδασκαλίας του σε σχέση με τις επισκέψεις σε μουσεία και το αναλυτικό πρόγραμμα.

Στην εργασία, λοιπόν τρία είναι τα στάδια:

α) πριν την επίσκεψη στο μουσείο προετοιμασία στο σχολείο με δραστηριότητες σχετικές με το θέμα.

β) επίσκεψη στο μουσείο, ξενάγηση, συμμετοχή σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα, εργασία και έκφραση,

γ) επεξεργασία στην τάξη με δραστηριότητες των εμπειριών που είχαν τα παιδιά στο μουσείο¹⁰⁸.

Το παιδί από μόνο του χαρακτηρίζεται από την πολιτιστική κληρονομιά της οικογένειάς του που καθορίζεται από κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες και μόνο ο δάσκαλος μπορεί να βοηθήσει στην εξάλειψή της. «Ο L. Porcher τονίζει ότι υπάρχει σαφής διαχωρισμός μεταξύ προνομιούχων που γεύονται τη χαρά που προσφέρει η τέχνη σαν θέαμα αλλά και τη χαρά που προσφέρει η τέχνη σαν δημιουργία και μη προνομιούχων για τους οποίους η χαρά αυτή είναι πάντα ανέφικτη. Μόνο το σχολείο και ο δάσκαλος μπορούν να βοηθήσουν στο να πάψει να υπάρχει αυτός ο διαχωρισμός». Η ευκαιρία μιας πολιτιστικής μόρφωσης προσφέρεται στο παιδί από τον δάσκαλο. Ο ρόλος του δασκάλου δεν είναι ρόλος κριτικού έργων τέχνης. Η τέχνη διδάσκεται με ειδικό τρόπο και οποιαδήποτε δική μας παρέμβαση μπορεί να χαλάσει την διδασκαλία. Ο δάσκαλος μέσα στο μουσείο πρέπει να ενθαρρύνει τα παιδιά να κατανοεί τον αυθορμητισμό τους στην κρίση ενός έργου τέχνης είτε αυτή είναι θετική είτε αρνητική. Στόχος του δασκάλου είναι η ένταξη του παιδιού στον κόσμο της τέχνης, η δημιουργία κινήτρων για μάθηση, το άνοιγμα της ευαισθησίας του¹⁰⁹.

---

¹⁰⁷ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π., σσ. 48,49

Άλκηστις, ό.π. σσ.33-36,

Σακκής Δημήτρης, ό.π. σσ. 58,66,67

Πλατή Μαρίνα, «Μουσείο κυκλαδικής τέχνης», Χατζηασλάνη Κορνηλία, «Εποπτικό υλικό για τον εκπαιδευτικό», *Περιοδικό «Αρχαιολογία»*, τεύχος 38, σσ.6-7,21

¹⁰⁸ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π., σσ. 49-51

Άλκηστις, ό.π. σ.36

¹⁰⁹ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π. σσ. 49,50

Συνεργασία δασκάλου και εμψυχωτή

Για να μπορέσει το μουσείο να εισχωρήσει στο σχολείο και ο δάσκαλος να μην είναι ξένος με το μουσείο, είναι αναγκαία να υπάρχει συνεργασία του δασκάλου με τον εμψυχωτή. Η συνεργασία αυτή αποτελεί τη βάση για μια δημιουργική πολιτιστική ενασχόληση των δύο. Ο δάσκαλος πρέπει να ενημερώσει τον εμψυχωτή για το επίπεδο των παιδιών της τάξης, τις ανάγκες και τα χαρακτηριστικά τους, ώστε να μπορέσει ο εμψυχωτής να συμπεριφερθεί ανάλογα στα παιδιά. Και ο εμψυχωτής θα πρέπει να ενημερώσει το δάσκαλο πώς θα πρέπει να δει αυτός το μουσείο, δηλαδή όχι σαν μια πηγή πληροφοριών αλλά σαν μέσο αισθητικής μόρφωσης και διαπαιδαγώγησης και σαν μέσο εμπλουτισμού της ευαισθησίας των παιδιών. Έτσι, θα πρέπει πριν από την επίσκεψη των παιδιών στο μουσείο, να συναντηθεί ο δάσκαλος με τον εμψυχωτή, ώστε να καθοριστούν οι συγκεκριμένοι παιδαγωγικοί στόχοι της επίσκεψης, να ενημερωθεί ο δάσκαλος για τις συλλογές του μουσείου, να γίνει ανταλλαγή απόψεων και να επιλεγούν τα έργα που θα δουν τα παιδιά με βάση τα ενδιαφέροντά τους. Δάσκαλος και εμψυχωτής μαζί θα πρέπει να κινητοποιήσουν το ενδιαφέρον των παιδιών για κάθε τι το πολιτιστικό. Το επόμενο βήμα θα πρέπει να είναι η επίσκεψη του εμψυχωτή στο σχολείο, πριν από την επίσκεψη των παιδιών στο μουσείο. Εκεί θα τον γνωρίσουν και γνωρίσει τα παιδιά και θα ξεπεραστεί το πρώτο τρακ που θα έχουν τα παιδιά, τόσο μπροστά σε ένα χώρο που τους είναι ξένος, όσο και σε κάποιο άτομο που βλέπουν για πρώτη φορά. Έτσι, με όλα τα παραπάνω, η επίσκεψη στο μουσείο θα είναι κατάλληλα οργανωμένη και τα οφέλη για τα παιδιά πολλά. Η συνεργασία του εμψυχωτή με το δάσκαλο είναι πολύτιμη. Μάλιστα με μεγάλη παράδοση στο σχεδιασμό και την αξιολόγηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα πως ο μόνος τρόπος για να βελτιώσουν ουσιαστικά το εκπαιδευτικό τους έργο είναι να αναπτύξουν στενότερους δεσμούς με την σχολική κοινότητα και να επιμορφώσουν τους δασκάλους ώστε να χρησιμοποιούν μόνοι τους το μουσείο αποτελεσματικά¹¹⁰.

¹¹⁰ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π. σς 51,52

Χαλκιά Άλκηστη, «Ένα βήμα πιο κοντά στο Μουσείο», Κόκκινος Γ., Αλεξάκη Ε., ό.π. σ. 298

Μέθοδοι προσέγγισης του μουσείου από το παιδί

(Είδη επισκέψεων στο μουσείο)

Το αποτέλεσμα της επίσκεψης των παιδιών στο μουσείο προκαθορίζεται από τον τρόπο που θα το προσεγγίσουν αυτά. Η προσέγγιση θα γίνει με απλή παρατήρηση των εκθεμάτων του μουσείου ή αυτό θα συνδυαστεί με παρατήρηση, δράση, συμμετοχή και απόλαυση. Παλιά, οι επισκέψεις στα μουσεία ήταν απλή παρατήρηση των εκθεμάτων με μόνη βοήθεια τις διευκρινιστικές καρτέλες κοντά στα εκθέματα ή αν ο δάσκαλος ήταν ενημερωμένος υπήρχε μια ανάλυση πάνω σ' αυτά. Σωστή ενημέρωση γινόταν, αν υπήρχε στο μουσείο διαθέσιμος ιστορικός της τέχνης και πάλι δεν κάλυπτε πάντα τις ανάγκες και τις απαιτήσεις των παιδιών. Μπροστά σε ένα έργο τέχνης, αυτό που αισθάνονται και απολαμβάνουν τα παιδιά είναι πολύ διαφορετικό από αυτό που εμείς τους δείχνουμε. Για να αγγίξει το παιδί ένα έργο τέχνης, πρέπει να προέλθει από τη δική του σκέψη και να είναι σαν συνέχει μιας διαδοχικής γνώσης. Προϋποθέτει εξοικείωση μ' αυτό και γνώση, που εμείς μεν την έχουμε, αλλά όχι τα παιδιά¹¹¹.

Επειδή πιστεύουμε ότι τα παιδιά μαθαίνουν παίζοντας, μπορούμε να διοργανώσουμε παιχνίδι παρατηρητικότητας και γνώσεων στην αίθουσα του μουσείου. Μοιράζουμε στα παιδιά έντυπο με βασικές πληροφορίες από τη μια και με ερωτήσεις κλειδιά από την άλλη. Αυτό σπρώχνει τα παιδιά να παρατηρήσουν, να φανταστούν και να μάθουν¹¹².

Η επαφή με το έργο τέχνης αποτελεί ένα παιδαγωγικό μέσο για την ανάπτυξη της ευαισθησίας του παιδιού. «Ο P. Bourdieu σημειώνει: «Τι σημασία έχει να ξέρεις πότε και πού γεννήθηκε ο Van Gogh, τι σημασία έχουν οι περιπέτειες της ζωής του και οι περίοδοι του έργου του; Αυτό που αξίζει είναι η ευχαρίστηση που νιώθει κανείς μπροστά στο έργο του Van Gogh»». Η κατανόηση, δηλαδή, ενός έργου τέχνης δε γίνεται μόνο με πληροφορίες για τη ζωή ενός καλλιτέχνη, αλλά με μια βαθύτερη γνώση και καλλιέργεια του θεατή. Συνήθως η επίσκεψη στο μουσείο αναφέρεται σε ιστορικές γνώσεις και ζητά από τα παιδιά μόνο μια παθητική συμμετοχή. Σε μερικά, όμως ελληνικά μουσεία εφαρμόζεται η επίσκεψη-αναζήτηση, όπου την αναζήτηση κάνουν τα ίδια τα παιδιά, ενώ η παρέμβαση του δασκάλου και του εμπνευστή είναι πάρα πολύ μικρή. Τα παιδιά, με την είσοδό τους στο μουσείο και με την ενημέρωση του εμπνευστή για τα εκθέματα, παραλαμβάνουν έντυπο που θα τα βοηθήσει στην «αναζήτησή» τους. Αυτά συνήθως έχουν τη μορφή:

«Παρατήρησε τα ρούχα που φοράς σήμερα: ζωγράφισέ τα. Παρατήρησε τώρα τις βιτρίνες όπου θα βρεις παραδοσιακά ρούχα. Είναι διαφορετικά από τα δικά σου; Ζωγράφισέ τα» ή, έχοντας

¹¹¹ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π. σ. 55

¹¹² Ντεκάστρο Μαρίζα, «Το εκπαιδευτικό παιχνίδι», *Περιοδικό «Αρχαιολογία»*, τεύχος 16, σ.15

επάνω στο έντυπο μια φωτογραφία ενός εκθέματος του μουσείου, παρουσιάζοντας στη συνέχεια ερωτήσεις που στόχο έχουν την ανάπτυξη παρατηρητικότητας και φαντασίας των παιδιών. Π.χ., για την παιδική συναυλία του Γ. Ιακωβίδη, ερωτήσεις του τύπου: «Ποια μουσικά όργανα βλέπεις να παίζουν τα παιδιά; Θα ήθελες να παίζεις κι εσύ στη συναυλία;»

Τα έντυπα αυτά που έχουν ερωτήσεις, σχέδια και ενισχύουν την περιέργεια του παιδιού, υποκινούν ερωτήσεις, και αναπτύσσουν τη φαντασία του. Δεν θεωρούν απαραίτητη την παρουσία του εμψυχωτή και στηρίζονται στην προσωπική έρευνα του παιδιού. Έτσι, η αναζήτηση γίνεται για τα παιδιά παιχνίδι, αφού φαντάζονται, ζωγραφίζουν, ζουν κτλ. Αν συγχρόνως υπάρξει και ενημέρωση, τα παιδιά μπορούν να ξαναζήσουν μια ολόκληρη εποχή. Η επίσκεψη –αναζήτηση σε ένα μουσείο μπορεί να οργανωθεί είτε από το μουσείο, είτε από τον δάσκαλο, «ο οποίος μπορεί να ζητήσει τη συμπαράσταση και βοήθεια ορισμένων γονιών ή βοηθητικού προσωπικού του σχολείου, αν υπάρχει. Η ασφάλεια των παιδιών προέχει. Είτε τα παιδιά θα πάνε στο μουσείο περπατώντας, είτε θα χρησιμοποιήσουν ένα μέσο μεταφοράς, ο δάσκαλος πρέπει να μπορεί να παρακολουθεί και να ελέγχει την κατάσταση. Ας μη φανεί σχολαστική η καταμέτρηση των παιδιών δύο και τρεις φορές και η καταγραφή των ονομάτων»¹¹³.

Ο δάσκαλος πρέπει να έχει μαζί του ένα μικρό φαρμακείο για την αντιμετώπιση οποιουδήποτε προβλήματος των παιδιών. Να φροντίσει ώστε να παιδιά να μετακινηθούν με ηρεμία, τάξη και υπακοή κατά την είσοδο και την διαμονή στο μουσείο την έξοδο και την επιστροφή. Συμβουλεύει (ο δάσκαλος) τα παιδιά να φέρονται ώριμα, και σύμφωνα με τους κανόνες συμπεριφοράς για να αποφύγουν τους κινδύνους. να φορέσουν ρούχα άνετα για να μπορούν να κινηθούν εάν χρειαστεί να ξαπλώσουν στο πάτωμα ή στην αυλή του μουσείου, παίζοντας κάποιο παιχνίδι. Ενημερώνει τους γονείς για το χαρτζιλίκι που θα πρέπει να τα δώσουν. Οι εμπειρίες που αποκομίζουν τα παιδιά από την επίσκεψή τους στα μουσεία είναι πολλές. Μόνα τους μπορούν να αγοράσουν το εισιτήριο τους, να κάνουν τις αγορές τους από το μαγαζάκι του μουσείου, παίρνοντας κάρτες ή αντίγραφα μουσειακών έργων. Ο δάσκαλος καλό είναι να ελέγχει έμμεσα τις αγορές των παιδιών, ώστε αυτό που θα αγοράσουν να μπορεί να χρησιμοποιηθεί αργότερα κατά το στάδιο της επεξεργασίας και να αποτελεί τη σύνδεση του μουσείου με την περαιτέρω μάθηση ή έστω ένα σημείο αναφοράς. Με την είσοδο τους στο μουσείο, ο δάσκαλος δείχνει στα παιδιά τις τουαλέτες, το κυλικείο, το μαγαζάκι του μουσείου για τις αγορές τους και τα ενημερώνει για την πορεία που θα ακολουθήσουν. Φροντίζει ώστε τα παιδιά να κινούνται γύρω του και τα γνωρίζει με τον υπεύθυνο του μουσείου¹¹⁴.

¹¹³ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π., σσ. 56,57

Άλκηστις, ό.π. σ.61

¹¹⁴ Άλκηστις, ό.π. σ.61

Lucy o' Hara and Mark o' Hara, ό.π. σσ. 75-77

Όταν το μουσείο αναλαμβάνει την πρωτοβουλία, θα πρέπει να υπάρχει προσαρμογή των προγραμμάτων τους στις ομάδες των παιδιών. Γιατί υπάρχουν παιδιά που έχουν επισκεφτεί και στο παρελθόν μουσεία και είναι εξοικειωμένα και άλλα που δεν έχουν ποτέ επισκεφτεί ανάλογο χώρο και δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των εντύπων που παίρνουν στην είσοδο του μουσείου. Τότε με τα τελευταία παιδιά δεν έχουμε καμία ανάπτυξη της καλλιτεχνικής ευαισθησίας τους. Αντίθετα, αν η επίσκεψη έχει οργανωθεί από το δάσκαλο, τα αποτελέσματα είναι περισσότερο θετικά. Τα δύο αυτά είδη επισκέψεων θα πρέπει να συνδυάζονται με την ηλικία, τις γνώσεις και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε ομάδας παιδιών που έρχεται στο μουσείο¹¹⁵.

Προτάσεις για μια δημιουργική επίσκεψη στο μουσείο

Στα ελληνικά μουσεία γίνονται και τα δύο είδη των επισκέψεων, με τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους. Η επίσκεψη/ξενάγηση εκτός από τα μειονεκτήματα που είναι ο μονόλογος, η μη συμμετοχή των παιδιών κ.λπ., μπορεί να έχει πολλά πλεονεκτήματα, όπως να περιλαμβάνει γνωριμία με την τεχνική που χρησιμοποιείται, μπορεί να προκαλεί μια συλλογική συζήτηση ή, ακόμη περισσότερο, θα μπορούσε να γίνει μια επίσκεψη που σε πολλά θα βοηθήσει το μαθητή, γιατί έχει σαν πλεονέκτημα την κατανόηση της μοντέρνας τέχνης κριτική για τα εκθέματα. Το μειονέκτημα είναι ο μικρός αριθμός των μαθητών με ενεργό συμμετοχή τους και όχι παθητική αδράνεια. Η επίσκεψη μπορεί να συνδυαστεί με προβολή διαφανειών στο σχολείο, πάνω στην εποχή που στην συνέχεια θα απασχολήσει τους μαθητές, στον καλλιτέχνη κτλ. Αυτό θα τα βοηθήσει να κατανοήσουν τις αλλοτινές δημιουργίες, καθώς θα είναι εξοικειωμένα με τα έργα τέχνης. Γιατί πιο εύκολα παρατηρούμε κάτι που το έχουμε ξαναδεί, παρά κάτι που το βλέπουμε για πρώτη φορά. Αν οι επισκέψεις γίνονται σε τακτά διαστήματα, θα μπορούσαν να είναι η αφετηρία για μια προσέγγιση της ιστορίας της τέχνης. Η επίσκεψη ενδείκνυται για τους αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία, για τα λαογραφικά μουσεία, γιατί μπορεί να συνδυαστεί με τα προγράμματα ιστορίας και νέων ελληνικών. Θα είναι πιο χρήσιμη, αν συνοδεύεται από σύντομες σημειώσεις που θα πάρουν τα παιδιά μαζί τους. Μετά την επίσκεψη χρήσιμο είναι το φτιάξιμο ενός ντοσιέ από κάθε μαθητή, που θα περιέχει reproductions των έργων κ.α. *«Αν το μουσείο προσφέρει εκπαιδευτικά προγράμματα τότε ο δάσκαλος συνεργάζεται με τον*

---

¹¹⁵ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π., σσ. 57,58

ερμηνευτή και επωφελείται αυτός και τα παιδιά του από όλη αυτή την προετοιμασία, τη γνώση και τη μεθόδευση του προγράμματος. Όμως εμείς θα προτείνουμε ορισμένες δραστηριότητες για τις περιπτώσεις αυτές των μουσείων στα οποία δεν λειτουργεί εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Ο προγραμματισμός αυτών των δραστηριοτήτων εξαρτάται από το χώρο και τη διαρρύθμιση του μουσείου. Υπάρχουν μουσεία με άπλετο χώρο ή κήπο που προσφέρονται για πολλές δραστηριότητες και όπου τα παιδιά αντιμετωπίζονται με ενδιαφέρον και αγάπη. Υπάρχουν όμως μουσεία, ελάχιστα ευτυχώς, τα οποία δεν προσφέρονται, είτε λόγω έλλειψης χώρου και πολυκοσμίας είτε λόγω συντηρητικής διάθεσης και αντιπαιδαγωγικής αντιμετώπισης των εργαζομένων»¹¹⁶.

Έτσι, λοιπόν, για μια αποδοτική επίσκεψη-ξενάγηση στο μουσείο είναι απαραίτητο:

1. «Μια εκ των προτέρων συνάντηση μεταξύ του εμπνευστή και του δασκάλου, ώστε να καθοριστεί και πλαισιωθεί ο στόχος της επίσκεψης και να γίνουν γνωστές οι ανάγκες της συγκεκριμένης ομάδας παιδιών.

2. Να γίνονται σε τακτά διαστήματα περιλαμβάνοντας μαθήματα εισαγωγής στην ιστορία της τέχνης.

3. Απαιτεί τη δημιουργία του διαλόγου ανάμεσα στο μαθητή, τον εμπνευστή και το δάσκαλο.

4. Απαιτεί την προσαρμογή της «ξενάγησης» στο λεξιλόγιο των παιδιών (γι' αυτό, άλλωστε, απευθύνεται και σε εφήβους που ήδη έχουν πολύ πιο πλούσιο λεξιλόγιο και εντυπώσεις).

5. Απαιτεί για τα παιδιά την εκ των προτέρων ενημέρωση από το δάσκαλο για τα εκθέματα του μουσείου και, αντίστροφα, από τον εμπνευστή για το δάσκαλο στα συγκεκριμένα δέματα που θα αναφερθούν.

6. Η ύπαρξη καταλόγων, αφισών, διαφανειών κλπ. που, συγχρόνως, θα αποτελούν το σημείο εκκίνησης και το σημείο κατάληξης της επίσκεψης. Θα βοηθούν το μαθητή και σαν εισαγωγή στο τι θα δει αλλά και σαν επίλογος, υπενθυμίζοντάς του το τι είδε.

7. Απαραίτητα το έντυπο που θα περιλαμβάνει τις συλλογές του μουσείου, το πού αυτά βρίσκονται.

8. Απαραίτητη η ύπαρξη μικρών ομάδων παιδιών (15 περίπου παιδιά), ώστε να είναι εφικτή η συμμετοχή όλων στην ξενάγηση».

Τώρα η επίσκεψη-αναζήτηση μπορεί να γίνει πιο ζωντανή και πιο αποδοτική, επιδιώκοντας την ενεργό συμμετοχή και τον προβληματισμό των παιδιών. Δύο είναι οι φάσεις στην επίσκεψη αυτή: στην πρώτη το παιδί παρατηρεί μόνο του το σύνολο των έργων, διαλέγει μόνο του κάποιο έργο που του κάνει την μεγαλύτερη εντύπωση ή που απεχθάνεται και στη δεύτερη αναλύει την επιλογή του στην ομάδα. Στη δεύτερη φάση μπορεί να παρέμβει ο εμπνευστής ή ο δάσκαλος, για να καθοδηγήσει τη σκέψη των παιδιών. Με τον τρόπο αυτό γίνεται η ένταξη της

¹¹⁶ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π., σσ. 59,60
Αλκηστis, ό.π. σ.62

ατομικής προσπάθειας στη συνολική άποψη της ομάδας και βοηθείται η καλύτερη κατανόηση της τέχνης. Επίσης τα παιδιά μπορούν να χρησιμοποιούν φυλλάδια εργασίας, που θα τους φανούν χρήσιμα στη σωστή δομή πληροφοριών. Επειδή, για να προκαλέσουμε το ενδιαφέρον των παιδιών, πρέπει να τα οδηγήσουμε από το γνωστό στο άγνωστο, θα έπρεπε η επίσκεψη-αναζήτηση να βασίζεται σε γνώσεις που το παιδί θα έχει αποκτήσει στην τάξη και έτσι και αφομοιώνονται οι αποκτηθείσες γνώσεις αποκτά καινούριες. Η επίσκεψη-αναζήτηση, λοιπόν, μπορεί:

1. Να εφαρμόζεται και σε μεγάλες ομάδες παιδιών, εφόσον αυτά είναι 14 ετών και πάνω.

2. Να βοηθά στην ενεργό συμμετοχή των παιδιών.

3. Να τεκμηριώνει τις θεωρητικές γνώσεις που ήδη έχουν.

4. Να διευκολύνει το διάλογο ανάμεσα στο άτομο και στην ομάδα όταν έχουμε τη δυνατότητα σύστασης μικρών επιμέρους ομάδων.

Για να εφαρμοστεί σε μικρότερα παιδιά θα πρέπει:

1. Να χωριστούν σε μικρές ομάδες 8-10 ατόμων.

2. Η αναζήτηση να βασίζεται στην ελεύθερη έκφραση των παιδιών για το τι βλέπουν.

3. Να παρέμβει ο εμπνευστής και ο δάσκαλος, γιατί μπροστά σε ένα έργο τέχνης, τα μικρά παιδιά νιώθουν αλλά δεν μπορούν να συγκεκριμενοποιήσουν τα συναισθήματά τους και να εκφράσουν τις σκέψεις τους. «Όπως σημειώνει ο Arno Stern, «θέτοντας μια ερώτηση και ωθώντας το παιδί στη δημιουργική προσπάθεια, ο ενήλικας δρα πάνω στις νοητικές του ικανότητες, στη λογική, στη μνήμη του και κατευθύνει, χωρίς ποτέ αυτό να εκδηλωθεί, τη διαδικασία της έκφρασης»».

4. Να υπάρξει εργαστήριο, όπου τα παιδιά θα μπορέσουν να εκφραστούν μες από τη ζωγραφική, το παιχνίδι.

5. Να υπάρχει στενή συνεργασία δασκάλου και εμπνευστή, ώστε το έντυπο που θα δοθεί στους μαθητές να είναι προσαρμοσμένο στις γνώσεις, στην ηλικία τους, ακόμη και στο κοινωνικό τους περιβάλλον.

6. Η επίσκεψη-αναζήτηση να γίνεται στα λαογραφικά μουσεία, το βυζαντινό μουσείο, που προσφέρουν κίνητρα για ομαδικές εργασίες.

Δεν είναι απαραίτητο η επίσκεψη σε ένα μουσείο να είναι επίσκεψη-ξενάγηση ή επίσκεψη-αναζήτηση. Μπορεί τα παιδιά να επισκεφθούν το μουσείο συνοδευόμενα από γονιό ή δάσκαλο. Αν ο συνοδός είναι γονιός, θα πρέπει να βοηθήσει το μουσείο για μια αποδοτική επίσκεψη. Συγκεκριμένα θα πρέπει:

1) Να δώσει έντυπα που θα διευκολύνουν την επίσκεψη και στους γονείς και στα παιδιά

2) Να προβάλλονται διαφάνειες των εκθεμάτων και να γίνεται συγχρόνως η ανάλυσή τους σε ειδική αίθουσα του μουσείου.

Αν ο συνοδός των παιδιών είναι δάσκαλος, τότε η ευθύνη και η προσπάθεια ανήκουν σε αυτόν. Μπορεί να εδραιώσει το δημιουργικό διάλογο και να ενισχύσει την πρωτοβουλία των παιδιών. Για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας 4 μέχρι 6-7 χρόνων, η επίσκεψη στο μουσείο θα έχει ένα χαρακτήρα καθαρά

παιχνιδιού και υποκίνησης της φαντασίας. Σε συνεργασία με τον εμπυχωτή, θα μπορέσουν τα παιδιά να μάθουν ποια είναι τα υλικά που χρησιμοποιούνται ή που κάποτε χρησιμοποιούνταν για την καλλιτεχνική δημιουργία, να χρησιμοποιούν τα ίδια πινέλα, χρώματα κ.λ.π.

«Για την επίσκεψη σε ένα μουσείο είναι απαραίτητα:

1. Οπτικο-ακουστικά διαθέσιμα μέσα προσαρμοσμένα στις σύγχρονες απαιτήσεις.

2. Πίνακες ερμηνευτικοί.

3. Η δημιουργία εργαστηρίων για τη συνέχιση της επίσκεψης των παιδιών και για το άνοιγμα καινούριων οριζόντων».

Η συμμετοχή των παιδιών στα εργαστήρια ξυπνάει την περιέργεια και τους αναπτύσσει τη δημιουργικότητα, δε θα πρέπει όμως το μουσείο να γίνει εργαστήριο καλλιτεχνικής δημιουργίας, που κάποιες φορές δεν έχει σχέση με τα εκθέματα του μουσείου. Συνοπτικά, σχετικά με τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας που επισκέπτονται τα μουσεία, αυτά προβάλλουν διαφάνειες ή video πάνω στην εποχή και το πλαίσιο στο οποίο τοποθετούνται και δημιουργήθηκαν τα αντικείμενα που δημιουργήθηκαν τα εκθέματα, εξηγώντας τους συγχρόνως το πώς δημιουργήθηκαν, σε τι χρησιμεύουν κλπ. Η προετοιμασία, λοιπόν, και του δασκάλου και του μαθητή πριν την επίσκεψη είναι σπουδαίος παράγοντας για μια δημιουργική επίσκεψη στο μουσείο¹¹⁷.

Παιδικά εργαστήρια στα μουσεία

Μετά το τέλος της επίσκεψης των παιδιών στα μουσεία, τα παιδικά εργαστήρια μέσα στα μουσεία εξασφαλίζουν μια δημιουργική απασχόλησή τους και μια διοχέτευση όλων των συναισθημάτων του, που δημιουργήθηκαν με τη γνωριμία τους με τα υλικά, τους τρόπους και τα μέσα της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Μέσα στο εργαστήριο τα παιδιά δημιουργούν και μαθαίνουν. Στόχος μας είναι να τους δώσουμε τη δυνατότητα δράσης και δημιουργίας, να τους δώσουμε την ευκαιρία να εκφραστούν ελεύθερα, με αφορμή, όμως, τις εντυπώσεις της επίσκεψης στο μουσείο. Βέβαια, η ύπαρξη τέτοιων εργαστηρίων στα μουσεία δεν είναι απαραίτητη. Μπορούν να στεγαστούν και αυτόνομα σε οποιοδήποτε χώρο είτε στο σχολείο είτε σε κάποιο υπερτοπικό κέντρο καλλιτεχνικής παιδικής δημιουργίας. Όμως, σύμφωνα με τα λόγια του Ιλία Βeshkow, ότι «η τέχνη γεννιέται από την τέχνη». Ο χώρος του μουσείου είναι ο κατεξοχήν χώρος για την ανάπτυξη της τέχνης. Η δημιουργία εργαστηρίων για παιδιά γεννιέται και όταν η επίσκεψη στο μουσείο δεν μπορεί να

¹¹⁷ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π. σσ. 61-64
Lucy o' Hara and Mark o' Hara, ό.π. σσ. 75-77

ενεργοποιήσει και να πετύχει τη συμμετοχή του μαθητή. Στο εργαστήρι το παιδί θα ξεφύγει από το γνωστό τρόπο παρακολούθησης, συζήτησης και αντίδρασης. Θα δώσει διέξοδο στη δημιουργικότητα του, θα αφήσει ελεύθερη τη φαντασία του, θα νιώσει τη χαρά της δημιουργίας που θα το ωθήσει σε καινούριες επισκέψεις στο μουσείο. Οι δραστηριότητες στο εργαστήρι ευνοούν τη λεκτική τους έκφραση από τη γνώση καινούριων λέξεων που θα διευκολύνουν την περιγραφή κάποιου έργου τέχνης. Έτσι, το παιδικό εργαστήρι στοχεύει στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας, της παρατηρητικότητας, της φαντασίας, της λεκτικής έκφρασης, της ευαισθησίας και τα πετυχαίνει με την αυτενέργεια και την ανάπτυξη της ατομικότητας συγχρόνως με τη συλλογικότητα. Εξάλλου, ο κόσμος της εικόνας παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του παιδιού, γιατί η γλώσσα της τέχνης είναι η πρώτη κοινή γλώσσα, τόσο από την προϊστορία, όσο και από την παιδική μας ηλικία. Έτσι, το να εξασφαλίσουμε με μια επίσκεψη σε μουσείο και το «θέαμα» στα εκθέματα και τη δημιουργία στο παιδικό εργαστήρι σημαίνει ότι ο σκοπός της επίσκεψης έχει πετύχει και έγινε ένα σημαντικό βήμα για την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού. Τα κύρια χαρακτηριστικά του εξοπλισμού ενός εργαστηρίου είναι τα οπτικοακουσικά μέσα, οι μακέτες, η μουσική. Στο παιδικό εργαστήρι ο δάσκαλος και ο εμψυχωτής έχουν ένα σημαντικό ρόλο, γιατί είναι αυτοί που θα ωθήσουν το παιδί στη δημιουργία, την ενίσχυση και την έκφραση, ενθαρρύνοντάς το. Η κριτική, η αποτυχία και η απογοήτευση δεν υπάρχουν. Εξάλλου, το παιδί δε δημιουργεί για να αντιγράψει, δεν επιδιώκει να φτιάξει κάτι όμορφο, κάτι αληθινό, αλλά να καταξιωθεί, να νιώσει και αυτό ικανό για κάτι. Και σ' αυτό ο δάσκαλος και ο εμψυχωτής πρέπει να είναι συμπαραστάτες στην προσπάθεια του, στηρίγματα και βοηθοί του. Ο δάσκαλος πρέπει στο εργαστήρι να προκαλεί ερεθίσματα στο παιδί και στη συνέχεια να σωπαίνει και να το αφήνει να μιλά και να εκφράζεται και από τις σκέψεις του να μπορεί να εμπλουτίσει τη φαντασία και την ευαισθησία του. Στο εργαστήρι συνδυάζεται η ατομική με τη συλλογική προσπάθεια. Δάσκαλος και εμψυχωτής προμηθεύουν στα παιδιά το αναγκαίο υλικό, τους προκαλούν την επιθυμία για έκφραση και ευνοούν τη συνέχιση της δημιουργίας. Επίσης ο δάσκαλος και ο εμψυχωτής πρέπει να σέβονται τον προσωπικό ρυθμό κάθε παιδιού στη δημιουργική του προσπάθεια στο χώρο του εργαστηρίου. Δε θα ρωτήσουν τι παριστάνει ένα παιδικό σχέδιο, για να μη νομίσει το παιδί ότι έκανε κάτι ακαταλαβίστικο, που γενικά συνδέεται με το «άσχημο». Το παιδικό εργαστήρι κινείται έξω από κάθε προσωπική εκτίμηση του δασκάλου και του εμψυχωτή. Σχηματικά οι προϋποθέσεις που είναι αναγκαίες για την οργάνωση ενός πετυχημένου παιδικού εργαστηρίου μέσα στο μουσείο, τρεις είναι οι κύριοι άξονες: οι ψυχολογικές προϋποθέσεις, οι παιδαγωγικές και οι υλικοτεχνικές υποδομές. Οι τελευταίες αυτές αφορούν μόνο τον χώρο και τα υλικά και είναι το πιο εύκολο. Οι ψυχολογικές, όμως προϋποθέσεις απαιτούν βαθιά γνώση της παιδικής ψυχής από τον εμψυχωτή και τη συνεργασία δασκάλου-εμψυχωτή. Για ένα δημιουργικό παιδικό εργαστήρι απαραίτητες ψυχολογικές – παιδαγωγικές προϋποθέσεις είναι η εμπιστοσύνη, η ευαισθησία

και η δραστηριότητα μαζί με την ελευθερία, την υποστήριξη και το πνεύμα της ομαδικής εργασίας¹¹⁸.

Δημιουργώντας ένα μουσείο

Ο δάσκαλος με την βοήθεια των γονέων (δανείζοντας αντικείμενα αξίας που συλλέγουν) αλλά και με δανεισμό των μουσείων μπορεί να συγκεντρώσει σε μια αίθουσα στο σχολείο ιστορικά αντικείμενα και να δημιουργήσει ένα σχολικό μουσείο στο οποίο θα γίνονται επιδείξεις κατά την διάρκεια του ακαδημαϊκού έτους. Η δημιουργία της αίθουσας θα δώσει την ευκαιρία στα παιδιά να μάθουν να οργανώνουν και να επικοινωνούν. Έκθεμα σε ένα σχολικό μουσείο δεν είναι κατ' ανάγκη ένα παραδοσιακό αντικείμενο. Οτιδήποτε πρόσφατο, του οποίου αναγνωρίζουμε ακόμη τις λειτουργίες μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να κατανοήσει το παιδί πως στο μέλλον θα είναι παλιό και ενδεχομένως μη ταυτοποιήσιμο. Η λειτουργία του εκθέματος εν είναι αυτοδύναμη: δια του εκθέματος, ο μικρός μαθητής μπορεί να προβληματιστεί πάνω στις έννοιες παρελθόν, παρόν, μέλλον, ως συνισταμένες της πορείας του ανθρώπου και της εξέλιξης του πολιτισμού. Θα πρέπει επίσης να δημιουργήσουν ένα αρχείο δανεισμού ώστε στο τέλος της χρονιά να ξέρουν που θα επιστραφούν όλες οι συλλογές και τα αντικείμενα αξίας. Τα αντικείμενα στις επιδείξεις θα πρέπει να έχουν καρτελάκια με πληροφορίες που τα παιδιά θα μπορούσαν συγκεντρώσουν, να είναι υπεύθυνα να τα φροντίζουν και να προσέχουν τις συλλογές. Η οργάνωση μιας αίθουσας δίνει την δυνατότητα στα παιδιά να ενεργήσουν σαν έφοροι μουσείου, να προγραμματίζουν επισκέψεις μαθητών να παράγουν εισιτήρια, να οργανώνουν τα αντικείμενα, ν' αναζητούν νέα για να δανειστούν κλπ. Όλα αυτά κάνουν τα παιδιά υπεύθυνα, τα φέρνουν κοντά στην ιστορία και το παρελθόν και αποκτούν μια οικειότητα με τα μουσεία και τα ιστορικά αντικείμενα¹¹⁹.

---

¹¹⁸ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π. σσ. 66-69

Σπαθάρη-Μπελλίτη Ε., «Μεθοδολογικές αρχές σύνδεσης Σχολείου και Κοινωνίας μέσω της διαδικασίας σύστασης Εκπαιδευτικής σκευής και σχολικού μουσείου-προετοιμασία του μαθητή στην ανάπτυξη δεξιοτήτων δημιουργίας και αξιοποίησης τους στο πλαίσιο ενός ανοικτού στην κοινωνία σχολείου», Κόκκινος Γιώργος, Αλεξάκη Ευγενία, ό.π. σ. 216.

¹¹⁹ Lucy ο' Hara and Mark ο' Hara, ό.π. σσ. 73-75

Μπελλίτη-Σπαθάρη Ελένη, Κόκκινος Γ., Αλεξάκη Ε., ό.π. σ. 217

Επίλογος ή αφητηρία για καινούριες αναζητήσεις και προβληματισμούς

«Προετοιμασία για την επίσκεψη στο μουσείο μέσα από το σχολείο και συνέχιση της επίσκεψης και στο σχολείο είναι ο συνδυασμός που θα μπορέσει πράγματι να συντελέσει στην ανάπτυξη και καλλιέργεια της αισθητικής αγωγής, σημαντικού παράγοντα στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού». Η επαφή του παιδιού με το μουσείο πρέπει να ξεκινά από μικρή ηλικία ώστε όλα να γνωρίζουν τα έργα τέχνης, να αναπτύξουν τη φαντασία, την καλλιτεχνική τους κρίση και τη δημιουργικότητά τους, ακριβώς όπως μέσα από το σχολείο διαμορφώνουν, αναπτύσσουν και αποκτούν γνώσεις, συνήθως περισσότερο νοησιαρχικού χαρακτήρα. Η συνεργασία του δασκάλου και του εμψυχωτή πρέπει να υπάρχει γιατί δημιουργεί, υποκινεί και ευνοεί το ενδιαφέρον των παιδιών για την τέχνη και, στη συνέχεια, διευκολύνει την κατανόηση και ανάλυση της τέχνης. Μαζί πρέπει να ετοιμάζουν από το σχολείο την μουσειακή επίσκεψη, να γνωρίζουν από video, διαφάνειες, reproductions, την ιστορική εποχή των έργων που θα δουν τα παιδιά, να τα μιλήσουν με απλά και κατανοητά λόγια ώστε να κάνουν πιο οικεία τα εκθέματα. Τα παιδιά μπορούν να γυρίσουν πίσω στο παρελθόν όσο τα επιτρέπει η μνήμη τους. Γι' αυτό η χρήση των ντοκιμαντέρ είναι καλό σημείο εκκίνησης για την ιστορία και την έρευνα των παρελθόντων χρόνων. Η εκ των προτέρων, σε συνεργασία δασκάλου-εμψυχωτή, επιλογή αυτών των έργων, εξασφαλίζει την πιο αποδοτική στο μουσείο επίσκεψη. Δημιουργία συνόλου επισκέψεων (5-8) με συγκεκριμένο θέμα (π.χ. άνοιξη) ή συγκεκριμένη εποχή (π.χ. 19^{ος} αι.) ή συγκεκριμένο καλλιτέχνη προοιωνίζει την ανάπτυξη της καλλιτεχνικής παιδείας και της αισθητικής ευαισθησίας του παιδιού. Δημιουργία ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων από τα μουσεία, άμεση επαφή με τους καλλιτέχνες στα ατελιέ τους, δημιουργία εργαστηρίων για την ανάπτυξη της δημιουργικότητας των παιδιών, είναι παράγοντες ανάπτυξης της αισθητικής αγωγής του παιδιού μέσα από το μουσείο. Δημιουργία άλμπουμ καλλιτεχνών από τα παιδιά, με reproductions έργων τέχνης, δημιουργία «γωνιάς μουσείου» μέσα στη σχολική τάξη, παρουσίαση από διαφάνειες των έργων τέχνης στο σχολείο, επιλογή ενός συγκεκριμένου θέματος και γνωριμία της προσέγγισης του θέματος από διάφορους καλλιτέχνες, διάφορες σχολές, ποικίλες καλλιτεχνικές τάσεις, μελέτη της τεχνικής, της μεθόδου της καλλιτεχνικής παραγωγής, της ιστορίας της τέχνης σε συνδυασμό με το γενικότερο αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου, ευνοεί τη σχέση του παιδιού με το μουσείο και, γενικότερα, την ανάπτυξη της καλλιτεχνικής αγωγής. Συλλογική κριτική των έργων τέχνης, αλλά και των έργων που

δημιουργούνται στα εργαστήρια των μουσείων, συνδυασμός και άλλων μορφών τέχνης, π.χ. μουσική, θέατρο, με αφορμή τα εκθέματα του μουσείου, αποτύπωση στην «εικόνα» ενός λογοτεχνικού έργου ή μουσικού κομματιού, βοηθούν στη σύνδεση της εικαστικής με τη συλλογικότερη δημιουργία. Στόχος της επαφής του παιδιού με το μουσείο δεν είναι να του μεταδώσουμε λίγες γνώσεις ιστορίας της τέχνης ούτε να του μάθουμε να ζωγραφίζει. Ο στόχος μας είναι να υποκινήσουμε, ή ακόμη και να δημιουργήσουμε, στο παιδί την ανάγκη για δημιουργική έκφραση¹²⁰.

Συμπεράσματα-προτάσεις

Για τον εκπαιδευτικό, η διδασκαλία εννοιών που συνδέονται με τον ιστορικό χώρο δεν μπορεί να βασιστεί στον αυτοσχεδιασμό. Χρειάζεται κατάλληλη προετοιμασία. Αυτό δεν σημαίνει, όμως, ότι ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να είναι έτοιμος να απαντήσει σε ένα πλήθος ερωτήσεων για ιστορικά γεγονότα που σχετίζονται με το χώρο, ούτε ότι καλείται να παίξει το ρόλο του αρχαιολόγου, περιβαντολόγου. Θα πρέπει όμως, να γνωρίζει τους βασικούς άξονες της θεματικής που επέλεξε και να έχει προετοιμαστεί, ώστε να μπορεί να τους προσαρμόσει στο περιεχόμενο που θα επεξεργαστούν τα παιδιά. Είναι απαραίτητο να μελετήσει την ιστορική περίοδο στην οποία εντάσσεται ο χώρος, να εξοικειωθεί με τα γεγονότα της περιοχής. Τα θέματα που θα διδάξει μπορούν να αναφέρονται στο πρόσφατο ή στο μακρινό παρελθόν και να αντλούν πληροφορίες από τη βιβλιοθήκη του σχολείου, μουσεία, βιβλιοθήκες, υπηρεσίες με αρχειακό υλικό κτλ. Χρειάζονται επίσης ισχυρά παραδείγματα και αναφορές σε αντιπροσωπευτικά έργα του ανθρώπινου πολιτισμού. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να υποστηρίξει και να επεκτείνει την αίσθηση που έχουν τα παιδιά αυτής της ηλικίας για την ιστορία και για το χρόνο¹²¹.

Γι' αυτό καλό είναι να αναζητά ιστορικούς χώρους που βρίσκονται στην περιοχή του σχολείου του, οι οποίοι δεν παρουσιάζουν προβλήματα πρόσβασης και προσφέρονται, από άποψη ασφάλειας των παιδιών για παιδαγωγική αξιοποίηση. Αφού αναζητήσει ιστορικές πηγές ή βιβλιογραφία για το χώρο αυτό, θα σχεδιάσει ένα πρόγραμμα για την αξιοποίησή του σε συνάρτηση με το μορφολογικό, λειτουργικό και αισθητικό

¹²⁰ Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, ό.π. σσ. 70,71

Lucy o' Hara and Mark o' Hara, ό.π. σσ. 84,85

¹²¹ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.351-352

χαρακτηριστικό του. Στη συνέχεια, πρέπει να προσαρμόσει τις δυνατότητες που προσφέρει ο χώρος στο χαρακτηριστικό μάθησης των παιδιών. Αυτό προϋποθέτει την παραγωγή και χρήση ενός κατάλληλα σχεδιασμένου παιδαγωγικού υλικού υποστήριξης, που θα απευθύνεται σε όλες τις αισθήσεις των παιδιών. Επίσης θα πρέπει να υπάρξει προετοιμασία των παιδιών στην τάξη και μία τελευταία φάση εμπέδωσης¹²².

Εκτός από τους ιστορικούς χώρους και τα μουσεία ο εκπαιδευτικός μπορεί να αξιοποιήσει και άλλους χώρους, όπως μια λαϊκή αγορά, ένα αεροδρόμιο, λιμάνι, σταθμό τρένου, αφετηρία λεωφορείων, ζωολογικό κήπο, φούρνο, ταχυδρομείο, τράπεζα, θέατρα, γήπεδα, πλατείες, παραδοσιακούς χώρους. Έτσι, θα δοθεί η ευκαιρία στα παιδιά για συναλλαγές, για αγωγή, για υγιεινή διατροφή για κυκλοφοριακή αγωγή για επαφή με την τέχνη. Στην εργασία αυτή οι γονείς μπορεί να παίζουν σημαντικό ρόλο, γιατί μπορούν να καλέσουν τα παιδιά στον επαγγελματικό τους χώρο. Τέλος, στην πολύ-πολιτισμική χώρα μας οι μειονότητες μπορούν να μας προσφέρουν τον πλούτο του πολιτισμού του που εμείς σεβόμαστε και αξιοποιούμε¹²³.

Επίσης, καλό είναι οι εκπαιδευτικοί να συνεργάζονται μεταξύ τους, ώστε να μοιράζονται τις ιδέες, τη γνώση και να ανταλλάσσουν το παιδαγωγικό υλικό τους, για να το χρησιμοποιήσει ο καθένας με τα παιδιά της τάξης του. Έτσι, μπορούμε να οραματιστούμε την συγκέντρωση παιδαγωγικού υλικού από τα νηπιαγωγεία και τα δημοτικά σχολεία της κάθε περιοχής σε μία «τράπεζα παιδαγωγικού υλικού» για την Ιστορία, που θα τροφοδοτεί με λύσεις τα σχετικά προγράμματα που μπορούν να γίνουν σε ιστορικούς χώρους¹²⁴.

Έτσι, τα παιδιά προσεγγίζουν τις παραδοσιακές αξίες της φυλής μας, αναπτύσσουν υπευθυνότητα, τους καλλιεργείται η γνήσια φιλοπατρία, μέσα από την ευαισθητοποίησή τους όχι μόνο για το φυσικό αλλά και για το ιστορικό περιβάλλον. Τα επιτεύγματα της παιδαγωγικής έρευνας, η ανάπτυξη κινήτρων για μάθηση, η καλλιέργεια δεξιοτήτων, βοηθούν στην κατεύθυνση αυτή. Συνολική επιδίωξη, πάντως, θα πρέπει να είναι η ενίσχυση του ανθρωπιστικού χαρακτήρα της εκπαίδευσης. Βάση για την υλοποίηση των παραπάνω επιδιώξεων είναι η αναβάθμιση της εκπαίδευσης από το πρώιμα ήδη στάδια εισαγωγής του παιδιού στο σχολείο. Αναγκαία προϋπόθεση είναι η αναβάθμιση του ρόλου του νηπιαγωγείου, που αποτελεί τη χρονική αφετηρία εμπλοκής του παιδιού σε διαδικασίες εκπαίδευσης και σχολικής κοινωνικοποίησης. Έτσι, η παιδαγωγική αξιοποίηση των ιστορικών χώρων βοηθά τα παιδιά να αναπτύξουν τη χωρική και χρονική γνώση, την περιβαλλοντική τους ευαισθησία. Επίσης, αποδίδουν στα προϊόντα της πολιτιστικής μας κληρονομιάς μια δυναμική παιδαγωγική διάσταση, που η αξιοποίησή της μπορεί να

¹²² Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σσ.356-357

¹²³ Άλκηστις, ό.π. σσ.97-98

¹²⁴ Δημητριάδου Κατερίνα, ό.π. σ.357

δώσει εκπληκτικά αποτελέσματα. Γι' αυτούς τους λόγους, η ανάπτυξη προγραμμάτων προς την κατεύθυνση αυτή θα πρέπει να αναγνωριστεί ως σημαντική ευθύνη της εκπαίδευσης στον τομέα της αγωγής για την προσχολική ηλικία¹²⁵.

Ύστερα από την παραπάνω ανάλυση του θεωρητικού μέρους, ακολουθεί η πρακτική ανάλυση (δραστηριότητες) του θέματος.

---

¹²⁵ Αντρέας Ανδρέου, ό.π., σσ.15,17-18,20-21

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Γνωστικό αντικείμενο: Γλώσσα-Προφορική Επικοινωνία

Στόχος: Να εξασκηθούν τα νήπια στην παρατήρηση. Να αναπτύξουν την κριτική τους στάση, να παραγάγουν προσωπικό λόγο και να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους.

Μέθοδος: -Διαλογική

-Ισότιμη συμμετοχή στην έκφραση

-Ελευθερία στην έκφραση του λόγου και της σκέψης

-Παρατήρηση

-Συζήτηση

-Περιγραφή

Υλικά: Διάφορες εικόνες από αγάλματα, αγγεία, αμφορείς, μαχαιροπήρουνα, πίνακες ζωγραφικής, πιάτα, σκεύη, κοσμήματα, ρούχα, χτενάκι ελαιοτριβείου και αρχαία νομίσματα.

Χώρος: Γωνιά συζήτησης.

Αφόρμηση: Κατά τη διάρκεια των ελεύθερων δραστηριοτήτων, θα τοποθετήσω στα τραπέζια το υλικό, για να το παρατηρήσουν τα νήπια, αρχικά, μόνα τους.

Κυρίως Πορεία:

Αφού τα νήπια θα έχουν περιεργαστεί μόνα τους τις εικόνες των αντικειμένων των μουσείων, θα αναπτύξουμε μια συζήτηση για τα όσα βλέπουν προσπαθώντας να ανασύρω τις ήδη βιωμένες εμπειρίες τους για τους μουσειακούς χώρους. Αρχικά θα τα ρωτήσω τι νομίζουν η λέξη

«μουσείο». Το κάθε παιδί είναι ελεύθερο να εκφράσει την άποψη του και αφού εκφραστούν ελεύθερα, εκφράζοντας τις απόψεις τους, στο τέλος θα διορθώσω τυχόν λάθη που θα έχουν κάνει. Αφού καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι το μουσείο είναι ένας μεγάλος χώρος που έχει διάφορες συλλογές και μπορούν να τον επισκέπτονται όλοι οι άνθρωποι για τις βλέπουν, θα προχωρήσουμε παρακάτω. Θα ρωτήσω τα νήπια αν έχουν επισκεφτεί μουσεία και ποιες ήταν οι εντυπώσεις τους, αν τους άρεσε αυτή η εμπειρία, τι αντικείμενα είδαν, πώς ένιωθαν και αν θα ήθελαν να ξαναπάνε. Θα αναφέρουμε ότι υπάρχουν πολλά είδη μουσείων και δεν έχουν όλα τα ίδια αντικείμενα. Στη συνέχεια, θα τους δείχνω μία-μία τις εικόνες και θα ζητάω από τα παιδιά να μου τα περιγράψουν ως προς το υλικό, το σχήμα, το μέγεθος, το χρώμα καθώς και τη χρησιμότητα του καθενός. Για τα αγάλματα, θα ρωτήσω επιπλέον τι νομίζουν ότι παριστάνουν. Αφού θα έχουμε περιεργαστεί όλα αυτά τα αντικείμενα, θα προτρέψω τα νήπια να προχωρήσουμε σε μια σύγκριση με τα σημερινά. Έτσι θα τελειώσει και αυτή η δραστηριότητα¹²⁶.

Αξιολόγηση: Η δραστηριότητα αυτή κύλησε με επιτυχία. Το ενδιαφέρον των παιδιών ήταν μεγάλο για τα μουσεία. Είχαν πολλά να πούνε και στις ερωτήσεις που τους έθετα απαντούσαν εύστοχα. Υπήρχαν και παιδιά που είχαν επισκεφτεί μουσεία και αυτό διευκόλυνε περισσότερο την πορεία της δραστηριότητας. Ήταν ενθουσιασμένα γι' αυτήν την επίσκεψή τους. Τα αντικείμενα που είδαν στα μουσεία που επισκέφτηκαν ήταν όμοια με αυτά που τους πήγα κι εγώ να δουν γιατί μερικά νήπια αναγνώρισαν κάποια αντικείμενα από μόνα τους. Ακόμα υπήρχαν και παιδιά που έθεταν τις δικές τους ερωτήσεις και αυτό βοήθησε να προχωρήσει η δραστηριότητα πιο εύκολα.

---

¹²⁶ Μιχαλοπούλου Κ., Χιωτάκη Ε., *Δραστηριότητες για την ανακάλυψη και την κατανόηση του περιβάλλοντος στην προσχολική ηλικία*, Καστανιώτη, Αθήνα 2001, σσ. 378-383.

Γνωστικό αντικείμενο: Παιδική Λογοτεχνία

Στόχος: Να ψυχαγωγηθούν τα νήπια και παράλληλα να βελτιώσουν και να εμπλουτίσουν το λόγο τους μέσα από την αναδιήγηση του παραμυθιού. Ακόμα αναπαραγάγουν εύστοχα λεκτικά σχήματα, όπως η φράση «μια φορά κι έναν καιρό...» και ασκούνται στο να οργανώνουν το λόγο τους.

Μέθοδος: -Μονόλογος (Αφήγηση παραμυθιού)

«Η Θεά Αθηνά και η αράχνη»

-Συζήτηση

-Διαλογική (-Ισότιμη συμμετοχή

-Ελευθερία στη σκέψη, στην έκφραση και το λόγο)

Υλικά: Το περιοδικό «Σύγχρονο Νηπιαγωγείο» από το οποίο πήρα το παραμύθι «Η Θεά Αθηνά και η αράχνη» της Έφης Γουργιώτου.

Χώρος: Γωνιά συζήτησης.

Αφόρμηση: Διαβάζω τον τίτλο του παραμυθιού στα παιδιά και τα παρακινώ σε μια συζήτηση για το τι φαντάζονται ότι μπορεί να λέει το παραμύθι.

Κυρίως Πορεία: Περιέχει τη διήγηση του παραμυθιού «Η Θεά Αθηνά και η Αράχνη». Έπειτα, θα ζητήσω από τα νήπια να διηγηθούν το παραμύθι ξανά, με δικές τους λέξεις, αλλά τμηματικά. Δηλαδή, ένα νήπιο θα ξεκινάει από την αρχή και τη διήγηση του παραμυθιού, σε κάποιο σημείο, θα το σταματάμε για να συνεχίσει κάποιο άλλο νήπιο. Μ' αυτόν τον τρόπο θα συνεχιστεί η δραστηριότητα και έτσι, θα πάρουν όλα τα παιδιά μέρος σ' αυτήν¹²⁷.

---

¹²⁷ Γουργιώτου Έφη, «Η Θεά Αθηνά και η Αράχνη», Περιοδικό «Σύγχρονο Νηπιαγωγείο», τεύχος 27, Μάιος-Ιούνιος 2002.

Αξιολόγηση: Τα παιδιά, αρχικά, είχαν μια ιδεοθύελλα όσον αφορά το περιεχόμενο του παραμυθιού. Στη συνέχεια ήταν πολύ προσεκτικά, κατά την ανάγνωσή του, και πολλές φορές με διέκοιταν κάνοντας ερωτήσεις για τυχόν απορίες που τους γεννιόντουσαν. Ως προς την αναδιήγηση, τα νήπια είχαν μεγάλη ευχέρεια στο λόγο. Τους άρεσε πολύ και ζητούσαν να το επαναλάβουμε και δεύτερη φορά.

Γνωστικό αντικείμενο: Γλώσσα-Ανάγνωση

Στόχος: Να συνειδητοποιήσουν τα νήπια ότι ο γραπτός λόγος είναι αναπαράσταση του προφορικού και η εικόνα είναι αναπαράσταση του κόσμου. Ακόμη, να αναβαθμιστεί το γλωσσικό επίπεδό τους.

Μέθοδος: -Παρατήρηση
-Συζήτηση

Υλικά: Εικόνες αντικειμένων, χαρτόνι κάνσον και καρτέλες.

Χώρος: Γωνιά συζήτησης.

Κυρίως Πορεία: Φτιάχνουμε έναν πίνακα-κατάλογο με τα αντικείμενα του μουσείου (αγγεία, αμφορείς, πίνακα ζωγραφικής, άγαλμα, μαχαίρια, πιρουνία, κουτάλια κ.α.) Χωρίζουμε ένα χαρτόνι κάνσον σε δύο στήλες. Στην πρώτη στήλη κολλάμε τις καρτέλες των αντικειμένων και στη δεύτερη γράφουμε το όνομα του αντικειμένου. Τα παιδιά θα πρέπει να αναγνωρίσουν και να ονομάσουν τα εικονιζόμενα αντικείμενα στον πίνακα-κατάλογο. Ένα-ένα παιδί θα λέει και για ένα

αντικείμενο. Αφού τελειώσουν όλα τα παιδιά, θα περάσουμε στη δεύτερη φάση της δραστηριότητας. Έχω γράψει σε καρτέλες τα ονόματα των αντικειμένων που εικονίζονται

στον πίνακα-κατάλογο. Απλώνω τις κάρτες στη μοκέτα για να είναι ορατές απ' όλα τα παιδιά. Θα ζητήσω από το κάθε παιδί, ένα-ένα, να σηκώνεται και να μου δείχνει το αντικείμενο που του ζητάω. Π.χ. «Βρες μου στον πίνακα πού είναι το άγαλμα». Το παιδί δείχνει τη φωτογραφία

του. Στη συνέχεια θα του ζητήσω να δει δίπλα από την εικόνα πώς γράφεται το όνομα του αντικειμένου και έπειτα απ' όλες τις κάρτες που θα υπάρχουν μπερδεμένες στη μοκέτα, θα πρέπει να βρει τη σωστή, αυτή δηλαδή, που θα γράφει την ονομασία του αντικειμένου. Κάθε φορά που το παιδί θα βρίσκει την κάρτα, θα την συγκρίνει με την ονομασία που υπάρχει στον πίνακα-κατάλογο, για να δει αν είναι η σωστή. Όταν τα παιδιά εντοπίσουν τη λέξη στον πίνακα από την εικόνα που της αντιστοιχεί, κατανοούν και το νόημά της. Αφού το κάνουν όλα τα παιδιά, τελειώνει και η δραστηριότητα¹²⁸.

Αξιολόγηση: Τα παιδιά είδαν αυτήν τη δραστηριότητα σαν παιχνίδι. Η πορεία της κύλησε πολύ ομαλά. Όλα τα παιδιά είχαν κατανοήσει τι έπρεπε να κάνουν και δε δυσκολεύτηκαν, εκτός από δύο προνήπια που δεν ανταποκρίθηκαν.

---

¹²⁸ Αναγνωστόπουλος Β.Δ., *Η γλώσσα στην προσχολική ηλικία*, Καστανιώτης, Αθήνα 2002.

Γνωστικό αντικείμενο: Φυσική Αγωγή

Στόχος: Να εκφραστούν τα παιδιά μέσα από το ελεύθερο παιχνίδι, τον αυτοσχεδιασμό και την εκφραστική μιμική.

Μέθοδος: -Κίνηση
-Παιχνίδι

Υλικά: Η συγκεκριμένη δραστηριότητα δεν απαιτούσε κάποιο υλικό.

Χώρος: Γωνιά συζήτησης.

Αφόρμηση: Αφορμή αυτής της δραστηριότητας ήταν κάποια αντικείμενα του μουσείου που τα παιδιά θέλησαν να αναπαραστήσουν.

Κυρίως Πορεία: Όλα τα παιδιά θα είναι καθισμένα σε κύκλο. Το κάθε παιδί θα έρχεται μόνο στο κέντρο και θα προσπαθεί να αναπαραστήσει κάποιο άγαλμα, αμφορέα, αγγεία. Ακόμα, μέσα από διάφορες κινήσεις, όσα παιδιά ήθελαν, θα προσπαθούσαν να αναπαραστήσουν και κάποιους πίνακες ζωγραφικής. Τα υπόλοιπα παιδιά θα παρακολουθούσαν και στο τέλος θα προσπαθούσαν να μαντέψουν τι ήταν αυτό που μιμούνταν το κάθε παιδί.

Όταν περάσουν όλα τα νήπια από αυτό το στάδιο, θα παίξουμε ένα παιχνίδι που λέγεται «Γλύπτες και έργα τέχνης». Εδώ, θα χωρίσω τα παιδιά σε ομάδες των τριών ατόμων.

Το ένα παιδί θα παριστάνει το γλύπτη, το άλλο το υλικό και το τρίτο παιδί θα κάνει το φωτογράφο. Η κάθε ομάδα θα επιλέγει ένα αντικείμενο και το παιδί-γλύπτης θα προσπαθεί να μετασχηματίσει το παιδί-υλικό,

με κάποιες κινήσεις, έτσι ώστε να μοιάζει με το επιλεγόμενο αντικείμενο. Το τρίτο παιδί-φωτογράφος, κατά τη διάρκεια της δημιουργίας του παιδιού-γλύπτη, θα κάνει πως τραβάει φωτογραφίες. Η δραστηριότητα τελειώνει όταν όλες οι ομάδες τελειώσουν και όταν όλα τα μέλη των ομάδων περάσουν από όλους τους ρόλους¹²⁹.

Αξιολόγηση: Η δραστηριότητα ευχαρίστησε τα παιδιά, γιατί κατά κάποιον τρόπο, ήταν ένα παιχνίδι γι' αυτά. Ζητούσαν να την επαναλάβουμε πολλές φορές. Ακόμα, φάνηκε και η φαντασία που διαθέτουν α παιδιά, ιδιαίτερα στο δεύτερο μέρος της δραστηριότητας, στο μετασχηματισμό του παιδιού-άγαλμα.

---

¹²⁹ Άλκηστις, ό.π.

Μιχαλοπούλου Κ., Χιωτάκη Ε., ό.π.. σ. 383.

Γνωστικό αντικείμενο: Εικαστικά

Στόχος: Να αναπτύξουν τα νήπια τη φαντασία τους. Να μάθουν να χειρίζονται τα διάφορα υλικά με ευχέρεια και να αναπτύξουν τη δημιουργικότητα τους.

Μέθοδος: -Ατομική Εργασία

Υλικά: Πηλός, δακτυλομπογιές.

Χώρος: Γωνιά Εικαστικών.

Αφόρμηση: Ως αφορμή αυτής της δραστηριότητας, θα έχω τη δραστηριότητα που θα έχει προηγηθεί και το γνωστικό της αντικείμενο ήταν φυσικές επιστήμες. Έχοντας μιλήσει, προηγουμένως, για τις ελιές, πώς τις μαζεύουν και πού τις βάζουν όταν τις μαζεύουν, θα προτείνω στα παιδιά να κατασκευάσουμε αμφορείς και ελιές για να τις βάλουμε μέσα.

Κυρίως Πορεία: Θα μεταφερθούμε με τα παιδιά στη γωνιά των εικαστικών. Θα τους μοιράσω τον πηλό και θα τους δώσω οδηγίες για το τι πρέπει να κάνουν. Θα ζητήσω από τα παιδιά να αφήσουν λίγο πηλό από αυτό που τους έδωσα στην άκρη, για να κάνουμε και ελιές.

Ξεκινώντας από τη δημιουργία της ελιάς, θα ρωτήσω τα παιδιά να μου πουν τι σχήμα έχουν οι ελιές, προσπαθώντας να τα βοηθήσω να

καταλάβουν από μόνα τους ότι θα πρέπει να τις κάνουν στρόγγυλες. Για να στεγνώσουν, θα τις τοποθετήσουμε σ' ένα δίσκο και θα τις βάλουμε στον ήλιο. Έπειτα, θα προχωρήσουμε στην κατασκευή του αμφορέα. Εδώ, τα παιδιά θα κατασκευάσουν, το καθένα μόνο του το δικό του αμφορέα, βοηθώντας τα όπου χρειαστούν. Κάθε παιδί που θα τελειώνει, θα χάραζε κάτω από το έργο του το αρχικό του ονόματος του για να μην μπερδευτούν οι αμφορείς. Όταν τελειώσουμε, θα βάλουμε και τους αμφορείς να στεγνώσουν μαζί με τις ελιές. Επειδή, όμως, δε θα προλάβουν να στεγνώσουν, το βάψιμο θα το κάνουμε την επόμενη ώρα κατά τη διάρκεια των ελεύθερων δραστηριοτήτων. Το βάψιμο των αμφορέων θα ήταν ελεύθερη επιλογή των παιδιών, όμως τις ελιές, μετά από συζήτηση, θα τα παρακινούσα να τις βάψουν μαύρες και πράσινες. Αφού τελειώσουμε το βάψιμο, θα τα αφήσουμε να στεγνώσουν και φεύγοντας τα νήπια θα μπορούν να παίρνουν το δικό τους μαζί¹³⁰.

Αξιολόγηση: Τα νήπια έδειξαν ιδιαίτερο ενθουσιασμό για τον πηλό. Είναι ένα υλικό που τους αρέσει πολύ. Χρησιμοποίησαν όλες τις ικανότητές τους για να βγει ένα πολύ ωραίο αποτέλεσμα. Η δραστηριότητα εξελίχθηκε ομαλά και με επιτυχία.

---

¹³⁰ Αλκηστις,ό.π.

Γνωστικό αντικείμενο: Φυσικές Επιστήμες

Στόχος: Να γνωρίσουν τα παιδιά πώς γίνεται το μάζεμα της ελιάς και να εμπλουτίσουν τα λεξιλόγιό τους μέσα από τη συζήτηση.

Μέθοδος: -Μονόλογος

-Διαλογική (-Ισότιμη συμμετοχή

-Ελευθερία στην έκφραση, το λόγο και τη σκέψη)

-Πείραμα)

Υλικά: Εικόνα από έναν πίνακα ζωγραφικής, ελιές, λάδι, ένα ποτήρι νερό και μια φωτογραφία με το χτενάκι του ελαιοτριβείου.

Χώρος: Γωνιά συζήτησης γιατί είναι ευρύχωρη.

Αφόρμηση: Δείχνοντας στα παιδιά την εικόνα με το μάζεμα των ελιών, μας δίνεται η δυνατότητα να προχωρήσουμε σε μια περαιτέρω συζήτηση και να μιλήσουμε για τον τρόπο που παίρνουμε το λάδι.

Κυρίως Πορεία: Αρχικά, θα ρωτήσω τα παιδιά να μου πουν τι βλέπουν στην εικόνα που θα τους δείχνω. Η εικόνα αυτή απεικονίζει ελαιόδεντρα και ανθρώπους να μαζεύουν ελιές. Θα ρωτήσω τα παιδιά αν έχουν δει ποτέ πώς γίνεται το μάζεμα τω ελιών ή αν έχουν ακούσει. Τα παιδιά θα είναι ελεύθερα να αναπτύξουν τυχόν απόψεις τους και απορίες. Στη συνέχεια, θα τους εξηγήσω αναλυτικά τη διαδικασία. Θα τους πω ότι υπάρχουν ελιές που πέφτουν στο χώμα γιατί έχουν ωριμάσει ή γιατί τις έχει ρίξει ο αέρας. Όμως, δεν πέφτουν όλες οι ελιές κάτω. Υπάρχουν και κάποιες που μένουν στα κλαδιά του δέντρου και υπάρχει μια συγκεκριμένη διαδικασία για να μαζευτούν. Στρώνουμε κάτω από την ελιά ένα μεγάλο δίχτυ και κρατώντας ένα μεγάλο καλάμι στο χέρι μας, χτυπάμε τα κλαδιά για να πέσουν οι ελιές. Αυτές οι ελιές πέφτουν πάνω στο δίχτυ και είναι πολύ εύκολο για μας να τις μαζέψουμε. Ακόμη, θα αναφέρω ότι για τα χαμηλότερα κλαδιά χρησιμοποιούμε ένα εργαλείο σα «χτενάκι» και τα «χτενίζουμε» με αποτέλεσμα να πέφτουν πάλι οι ελιές

μέσα στο δίκτυο. Θα συνεχίσω τη δραστηριότητα ρωτώντας τα παιδιά τι μας δίνει η ελιά και αφού καταλήξουμε στη σωστή απάντηση θα προχωρήσουμε τη συζήτηση κάνοντας ερωτήσεις για το πού χρησιμοποιούμε το λάδι, πού το αποθηκεύουμε. Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε και στη διαδικασία παραγωγής του λαδιού. Αν κάποιο παιδί γνωρίζει αυτή τη διαδικασία, θα έχει τη δυνατότητα να μας την περιγράψει, συμπληρώνοντας κι εγώ στο τέλος κάποια περισσότερα στοιχεία. Θα αναφέρω ότι μαζεύουμε τις ελιές και τις πάμε στο ελαιοτριβείο. Εκεί, τις ρίχνουν μέσα σε μια μεγάλη δεξαμενή απ' όπου περνάει ένας μεγάλος ιμάντας και τις πηγαίνει σε μια μεγάλη δεξαμενή για να πλυθούν. Αφού πλυθούν, τις βάζουν σ' ένα μηχάνημα που τις πατάει και τις λιώνει. Αυτό το μηχάνημα, ξεδιαλέγει τα κουκούτσια και τα σκληρά μέρη της ελιάς και τα βγάζει από τη μεριά και από την άλλη πέφτει το λάδι μέσα σε μπετόνια. Αυτή είναι η διαδικασία για να πάρουμε το λάδι και να το χρησιμοποιήσουμε στη διατροφή μας. Μετά απ' αυτό, θα παρακινήσω τα παιδιά να προσπαθήσουμε να βγάλουμε κι εμείς το δικό μας λάδι. Θα βγάλω τις ελιές από το βάζο, θα τις μοιράσω στα παιδιά, θα τα δώσω και από ένα αντικείμενο βαρύ και μ' αυτό θα προσπαθήσουν να λιώσουν τις ελιές και να μαζέψουν το λάδι. Το λάδι που θα πάρουμε θα το βάλουμε σ' ένα πλαστικό ποτήρι και θα το κρατήσου τα νήπια στην αίθουσα¹³¹.

Αξιολόγηση: Τα παιδιά βρήκαν τη δραστηριότητα ενδιαφέρουσα και συμμετείχαν σ' όλη τη διάρκεια κάνοντας παρατηρήσεις και εκφράζοντας απορίες που τους τις έλυνα αμέσως. Τα παιδιά ήξεραν πολλά πράγματα για τις ελιές και τη διαδικασία παραγωγής του λαδιού. Ένα νήπιο, μάλιστα, μας εξήγησε μόνο του τον τρόπο, γιατί, όπως μας είπε είχε δει τον πατέρα του σε μια τέτοια διαδικασία.

---

¹³¹ Αλκηστis, ό.π.

Κάντζου Νίκη, «Μαζεύουμε ελιές παρέα με το Θεόφιλο», Περιοδικό *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, τεύχος 29, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2002.

Γνωστικό αντικείμενο: Κουκλοθέατρο

Στόχος: Να αναπτύξουν τα νήπια τη φαντασία τους και τη δημιουργική τους έκφραση ελεύθερα μέσα από τον αυτοσχεδιασμό ακούγοντας κάποιο συγκεκριμένο παραμύθι και τέλος να ψυχαγωγηθούν τα νήπια.

Μέθοδος: -Συζήτηση

-Διαλογική (-Ισότιμη συμμετοχή

-Ελευθερία στην έκφραση και τη σκέψη)

-Ομαδική εργασία

-Παιχνίδι

Υλικά: Κούκλες: Θεά Αθηνά, Αράχνη (πατέρας), Αραχνούλα, Γριούλα, Δίας.

Χώρος: Γωνιά κουκλοθέατρου.

Αφόρμηση: Αφόρμηση αυτής της δραστηριότητας είναι το παραμύθι που διηγήθηκα στην παιδική λογοτεχνία και έχει τίτλο «Η Θεά Αθηνά και η Αράχνη».

Κυρίως Πορεία: Αρχικά, θα αναφερθώ στο προηγούμενο παραμύθι. Θα αφήσω τα νήπια να μου πουν με λίγα λόγια τι θυμούνται από το παραμύθι. Στη συνέχεια, θα τους δείξω τις κούκλες και θα τα ρωτήσω να μου πουν τι δείχνει η καθεμιά. Θα αφήσω τα νήπια να τις περιεργαστούν για λίγη ώρα και έπειτα θα τα προτρέψω να παίξουμε κουκλοθέατρο το παραμύθι. Στην αρχή θα παίξω μόνη μου και τα νήπια, μετά θα χωρίσω τα νήπια σε μικρές ομάδες για να παίξουν κι αυτά κουκλοθέατρο¹³².

Αξιολόγηση: Τα νήπια όταν άκουσαν ότι θα παίζαμε κουκλοθέατρο ενθουσιάστηκαν. Κατά τη διάρκεια που έπαιζα εγώ, τα νήπια συμμετείχαν με ερωτήσεις ή απαντήσεις όπου ήταν απαραίτητο (δηλαδή όταν κάποιος ήρωας απευθυνόταν σ' αυτά). Η δραστηριότητα ήταν ιδιαίτερα επιτυχής. Τα νήπια είχαν πρωτότυπες ιδέες, και παίρνοντας τις κούκλες στα χέρια τους, τις έκαναν πράξη. Εκφράστηκαν, λοιπόν ελεύθερα και διασκέδασαν πολύ.

---

¹³² Γουργιώτου Έφη, «Η Θεά Αθηνά και η αράχνη», Περιοδικό, «Σύγχρονο Νηπιαγωγείο», Τεύχος 27, Μάιος-Ιούνιος 2002.

Γνωστικό αντικείμενο: Γλώσσα-Γραφή

Στόχος: Να ευαισθητοποιηθούν τα νήπια στην αξία που έχει η γραφή ως μέσο που μας βοηθάει να αναπτύσσουμε τις ιδέες μας και να μεταφέρουμε πληροφορίες. Ακόμα να μάθουν να συνδέουν τον προφορικό και το γραπτό λόγο.

Μέθοδος: -Διαλογική

-Ισοτιμη συμμετοχή των παιδιών

-Ελευθερία στη σκέψη και στην έκφραση του λόγου

Υλικά: Χαρτιά Α4, μαρκαδόροι.

Χώρος: Αρχικά καθόμαστε στη γωνιά της συζήτησης και έπειτα μεταφερόμαστε στη γωνιά των εικαστικών.

Αφόρμηση: Συζητάμε με τα νήπια για τα αντικείμενα του μουσείου που έχουμε δει μέχρι τώρα. Θα τους δώσω πληροφορίες, με απλά λόγια, για τα αντικείμενα αλλά κι για ό,τι άλλο τους έκανε εντύπωση. Τη συζήτηση που θα κάνουμε θα την καταγράψω σ' ένα χαρτί. Αφού τελειώσουμε, θα τους την ξαναδιαβάσω έχοντας στραμμένο το χαρτί προς το μέρος των νηπίων και θα τους δείχνω καθεμιά λέξη που θα διαβάζω.

Κυρίως Πορεία: Θα απομονώσω μια λέξη κλειδί βάζοντάς τη σε

κύκλο π.χ. «το μουσείο». Θα τη διαβάσω δυνατά και θα τη δείξω στα νήπια. Στη συνέχεια, θα τα ρωτήσω να μου πουν τι είδαμε ότι υπάρχει στο μουσείο. Θα

κάνουμε μια συζήτηση γύρω απ' όλα αυτά που θα έχουμε πει μέχρι τότε.

Όταν τελειώσουμε, θα καθίσουμε στη γωνιά των εικαστικών για να ζωγραφίσουν τα παιδιά αυτό που σημαίνει η κυκλωμένη λέξη «μουσείο». Στο τέλος, θα γράψουν τα νήπια πάνω στη ζωγραφιά τους τη λέξη «μουσείο»¹³³.

Αξιολόγηση: Η δραστηριότητα πέτυχε το στόχο της. Τα παιδιά ήταν πολύ συνεργάσιμα και αυτό βοήθησε πολύ. Το πιο σπουδαίο ήταν, ότι θυμόντουσαν, από προηγούμενες συζητήσεις, πολλά να πουν για το μουσείο.

---

¹³³ Αναγνωστόπουλος Β.Δ., *Η γλώσσα στην προσχολική εκπαίδευση*, Καστανιώτης, Αθήνα 2002.

Γνωστικό αντικείμενο: Ιστορία

Στόχος: Να εξοικειωθούν τα νήπια με το χώρο του μουσείου, την πολιτιστική κληρονομιά και τα έργα τέχνης. Να καλλιεργήσουν τις ικανότητές τους για παρατήρηση, έρευνα και κατανόηση του παρελθόντος.

Μέθοδος: -Διαλογική

-Παρατήρηση

-Συζήτηση

Υλικά: Διάφορες εικόνες από αγάλματα, αγγεία, αμφορείς, μαχαιροπήρουνα, πίνακες ζωγραφικής, πιάτα, σκεύη, κοσμήματα, ρούχα, χτενάκι ελαιοτριβείου και αρχαία νομίσματα.

Χώρος: Γωνιά συζήτησης.

Αφόρμηση: Αρχικά θα κάνουμε μια συζήτηση για τα εποπτικά μέσα που έχουμε μπροστά μας.

Κυρίως Πορεία: Υστερα από τη συζήτηση που θα έχει προηγηθεί θα προτιρέσω τα νήπια να κατατάξουμε τα αντικείμενα ως προς: α) το υλικό κατασκευής τους. Τα νήπια θα χωρίσουν τα αντικείμενα με βάση ποια είναι φτιαγμένα από ξύλο, χαλκό, μάρμαρο, πηλό. Θα κατηγοριοποιήσουν τα αντικείμενα σε τέσσερις κατηγορίες. β) τη χρονολογία κατασκευής τους. Τα νήπια θα παρατηρούν την εξωτερική

εμφάνιση των αντικειμένων και θα τα κατατάσσουν από το παλιό μέχρι

το πιο καινούριο. Έτσι, θα ανακαλύψουν το επίπεδο ζωής, την πολιτιστική ή τεχνική ανάπτυξη και πρόοδο καθώς και τις αισθητικές δραστηριότητες κάθε εποχής. γ) τα τυπικά χαρακτηριστικά γνωρίσματά τους (σχήμα, μορφή, μέγεθος, χρώμα, διακοσμητικά στοιχεία.). Τα νήπια θα πάρουν πληροφορίες για τη διαχρονική αξιοποίηση συγκεκριμένων μορφών και σχημάτων. δ) το λειτουργικό σκοπό του κάθε αντικειμένου. Δηλαδή, αντικείμενο για οικιακή χρήση, εργαλείο εργασίας, διακοσμητική χρήση, σκεύος, νόμισμα, ένδυμα, κόσμημα κ.α. Ενημερώνονται, με βάση αυτά, για την πολιτιστική, οικονομική, κοινωνική κατάσταση των ατόμων μιας αρχαίας κοινωνίας. ε) τεκμήρια ιστορικών προσωπικοτήτων. Εδώ εντάσσονται τα νομίσματα και οι πίνακες ζωγραφικής και με βάση αυτά συμπεραίνουν τα νήπια ποιος ήταν ο τρόπος ζωής μιας συγκεκριμένης αρχαίας κοινωνικής ομάδας¹³⁴.

Αξιολόγηση: Τα νήπια ήταν πολύ συνεργάσιμα και από μόνα τους ζήτησαν να επαναλάβουμε πολλές φορές αυτή τη δραστηριότητα. Κατάφεραν να ταξινομήσουν τα αντικείμενα με επιτυχία.

---

¹³⁴ Μιχαλοπούλου Κ., Χιωτάκη Ε., ό.π. σσ. 381-383.

Γνωστικό αντικείμενο: Μουσική

Στόχος: Να παράγουν τα νήπια απλά ηχητικά πρότυπα με τη φωνή.

Το σώμα και τα μουσικά όργανα.

Μέθοδος: -Ατομική εργασία
-Ομαδική εργασία
-Κίνηση

Υλικά: Διάφορες εικόνες από αγάλματα, αγγεία, αμφορείς, μαχαιροπήρουνα, πίνακες ζωγραφικής, πιάτα, σκεύη, κοσμήματα, ρούχα, χτενάκι ελαιοτριβείου και αρχαία νομίσματα, κασέτα με μουσική, χαρτόνια κάνσον, κόλλες, μαρκαδόρους.

Χώρος: Αρχικά καθίσαμε στη γωνιά συζήτησης και για την κατασκευή των μουσικών οργάνων μεταφερθήκαμε στη γωνιά των εικαστικών.

Κυρίως Πορεία:

Θα καθίσουμε στη γωνιά της συζήτησης και το κάθε παιδί θα κρατάει

στο χέρι του από ένα μουσικό όργανο. Καθένα χωριστά θα προσπαθεί με το μουσικό όργανο που θα έχει επιλέξει, ή με τη φωνή του ή κι με το σώμα του, να βγάλει κάποιους ήχους, χωρίς όμως να μιλήσει, ώστε να αποδώσει μουσικά κάποια από τις εικόνες που αναφέρονται παραπάνω. Το κάθε παιδί θα βλέπει διαφορετική εικόνα. Στη συνέχεια, τα νήπια θα δώσουν κάποιο δικό τους όνομα στην εικόνα και θα προσπαθήσουν να το αποδώσουν ρυθμικά χρησιμοποιώντας τα μουσικά όργανα της τάξης. Θα χρησιμοποιήσουμε και την κασέτα με τη μουσική. Τα παιδιά θα ακούσουν διάφορα κομμάτια από μουσική που θα ταιριάζει στην

περίσταση και θα λένε με μια εικόνα θα ταίριαζε πιο πολύ. Στο τέλος, δείχνοντας στα νήπια τα χαρτόνια θα τα προτρέψω να φτιάξουμε τα δικά μας μουσικά όργανα. Έτσι, θα μεταφερθούμε στη γωνιά των εικαστικών, θα τους μοιράσω τα υλικά και θα αρχίσουν τις κατασκευές τους. Όταν τα ολοκληρώσουμε, θα προσπαθήσουμε να βγάλουμε ήχους απ' αυτά¹³⁵.

Αξιολόγηση: Τα παιδιά ανταποκρίθηκαν με επιτυχία. Η δραστηριότητα ολοκληρώθηκε σε ικανοποιητικό επίπεδο. Τα νήπια έδειχναν συνέχεια το ενδιαφέρον τους και δεν υπήρχαν σημάδια κόπωσης. Η δημιουργία μουσικών οργάνων τους άρεσε πάρα πολύ.

---

¹³⁵ Αλκηστις, ό.π.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ράπτης Νίκος, *Η περιβαλλοντική εκπαίδευση*, Τυπωθήτω, Αθήνα 1998
- Lucy ο' Hara and Mark ο' Hara, *Teaching History 3-11*, Continuum London and New York
- Σακκής Δημήτρης, *Διδακτική Ιστορίας*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Βόλος 1999
- Δημητριάδου Κατερίνα, *Ιστορία και γεωγραφία στην πρώτη σχολική ηλικία*, Αδελφών Κυριακίδη 2002
- Ανδρέου Π. Ανδρέας, *Ιστορία, Μουσείο και σχολείο*, Γ. Δεδούση, Θεσσαλονίκη 1996
- Κόκκινος Γ., Αλεξάκη Ε., *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στη μουσειακή Αγωγή*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2002
- Λεοτσίνης Ν. Γεώργιος, *Ιστορία, Περιβάλλον και η διδακτική τους*, Αθήνα 1999
- Άλκηστις, *Μουσεία και σχολεία, δεινόσαυροι και αγγεία*, Ελληνικά Γράμματα, 1995
- Καλούρη-Αντωνοπούλου Ράνυ, *Το μουσείο μέσο τέχνης και αγωγής*, Καστανιώτη, Αθήνα 1988
- Μιχαλοπούλου Κ., Χιωτάκη Ε., *Δραστηριότητες για την ανακάλυψη και την κατανόηση του περιβάλλοντος στην προσχολική ηλικία*, Καστανιώτη, Αθήνα 2001
- Αναγνωστόπουλος Β.Δ., *Η γλώσσα στην προσχολική ηλικία*, Καστανιώτης, Αθήνα 2002
- Περιοδικό «*Σύγχρονο Νηπιαγωγείο* », τεύχος 27, Μάιος-Ιούνιος 2002
- Περιοδικό «*Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*», τεύχος 17

- Περιοδικό «Σύγχρονο Νηπιαγωγείο», τεύχος 33
- Περιοδικό «Σύγχρονο Νηπιαγωγείο», τεύχος 16
- Περιοδικό «Σύγχρονο Νηπιαγωγείο», τεύχος 29,
Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2002
- Περιοδικό «Αρχαιολογία», τεύχος 52, 1994
- Περιοδικό «Αρχαιολογία», τεύχος 38, 1991
- Περιοδικό «Αρχαιολογία», τεύχος 16, 1985

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Τηλ.: 24210 06300-1

